

—Людзьмі звацца!
Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

26

КРАСАВІКА
1991 г.
№ 17 (3583)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—15 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЧЫТАЙЦЕ

ДУША ЗА «КАЛЮЧЫМ ДРОТАМ»,

або Не баліць — значыць, не страшна!

СТАРОНКА 4.

МАЦІ БЕЛАРУСКАЯ

Люба ТАРАСЮК: «Справядліва кажуць, што жанчына — гэта нацыя. Першымі гукамі роднага слова, якое чуе ад яе дзіця, магіяй старажытнага абраду, якім спраўджвае яна духоўную еднасць роду, вабнасцю саматканага дывана, у якім збірае яна фарбы роднай зямлі, і творыць Жанчына сваю нацыю».

Пра жыццё і творчасць Ларысы Геніюш.

СТАРОНКІ 6—7.

НАША ГІТАРА

Валеры ЖЫВАЛЕЎСКИ: «...Я зразумеў, што беларусы адрозніваюцца і ад рускіх, якія б у нас ні былі блізкія мовы, і ад украінцаў, і ад іншых. Я тады сэрцам адчуў, што ў мяне існуе родная мова, якую кожны чалавек, які лічыць сябе грамадзянінам, павінен адраджаць».

СТАРОНКА 11.

ПА СЛЯДАХ ЯШЧЭ АДНАГО МІФА

Артыкул пісьменніка Івана Ласкова «Племя пяці родаў», надзіва, застаўся нібыта не заўважаным. Ягоная гіпотэза, што старажытная літва была не балцікам, а фіна-ўгорскім племенем — так і засталася ні абвергнутай вучонымі, ні пацверджанай... Святлана КЛІМКОВІЧ вяртаецца да яе з новымі доказами.

СТАРОНКА 13.

НА СУД ГІСТОРЫ

Іна РЫТАР: «Бадай усе найбліжэйшыя Купалавы сябры былі арыштаваныя; і Купалы, прызвычаеныя, што ў іхным доме не мінала, каб хтось да іх не завітаў, апынуліся на адзіноце. Ды не надоўга: іх пачалі блізу штовечар наведваць агенты ГПУ. Яны чулі, як стукала брама ад вуліцы, чулі цяжкія крокі на сваім двары і праз вакно бачылі дзве цёмныя постаці ў вайсковым... Тыя забіралі Янку Купалу з сабою, а жонка засталася дома, чакала і не ведала, ці ён вернецца».

СТАРОНКІ 14—15.

ШЛЯХ НА БАЦЬКАЎШЧЫНУ

Уражання супрацоўніка радыё «Свабода» Ларысы ВЕРАС ад дабрачыннага «канвою» ў Гомель.

СТАРОНКА 16.

ЗВОН ЖАЛОБНЫ НАД КРАЕМ: ЧАРНОБЫЛЬ

1986 год. Брагінскі раён. Пакінутая хата.

Фота Ю. ІВАНОВА.

Кола Дзён

Мінула пяць год з дня чарнобыльскай катастрофы. За гэты час, здаецца, усё ўжо сказана аб гэтай трагедыі. Нашыя дзеці — нават тыя, хто нарадзіўся і вырастае пасля аварыі — ведаюць страшныя словы «Чарнобыль», «радыяцыя». Яны не могуць яшчэ да канца ўсвядоміць сэнс гэтых слоў, але тое, што за імі стаіць, праклёнам навясла над іх жыццём і лёсам, жыццём і лёсам наступных пакаленняў...

18 КРАСАВІКА

У Гомелі пачаліся «Чарнобыльскія дні», пад час якіх праводзіліся сустрэчы дэпутатаў з выбаршчыкамі па праблемах ліквідацыі вынікаў катастрофы, прайшоў суботнік, а таксама дабрачынны вечар, сродкі ад якіх вырашана перадаць пацярпелым ад радыяцыі.

19 КРАСАВІКА

дэлегацыя стачкоўцаў спыніла перагаворы з Прэзідыюмам Вярхоўнага Савета БССР, паколькі кампраміс па палітычных пытаннях не быў дасягнуты. Некаторыя з эканамічных патрабаванняў рабочых на перагаворах з урадам былі часткова задаволены.

20 КРАСАВІКА

завяршыўся XIV з'езд Саюза архітэктараў Беларусі, які прыняў новы Статут і Палажэнне аб рэвізійнай камісіі. У Брэсце прайшла 2-я абласная канферэнцыя дэмакратычных сіл. На ёй створаны Каардынацыйны савет, прынята канкрэтная праграма дзеянняў дэмакратычных арганізацый і рухаў Брэстчыны.

21 КРАСАВІКА

канферэнцыя стачкоўцаў рэспублікі ў Мінску адзначна выказалася за аднаўленне палітычнай забастоўкі. Аднак у кожным канкрэтным выпадку рашэнне — за працоўнымі калектывамі прадпрыемстваў.

22 КРАСАВІКА

на сесіі Вярхоўнага Савета СССР прэм'ер-міністр В. Паўлаў прадставіў так званую «антыкрызісную праграму».

23 КРАСАВІКА

на плошчы Леніна ў Мінску зноў прыйшлі дзесяткі тысяч рабочых, а таксама студэнты і служачыя. Пачалася палітычная забастоўка. Адзін з галоўных лозунгаў, што гучалі на плошчы — неадкладнае правядзенне нечарговай сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі і прыняцце дэмакратычных законаў на падставе дзяржаўнага суверэнітэту Беларусі.

24 КРАСАВІКА

на Пленуме ЦК КПСС у Маскве абмяркоўвалася, сярод іншага, дзейнасць М. Гарбачова на пасадзе Генеральнага сакратара.

24 КРАСАВІКА

большасць галасоў пленум ЦК ЛКСМБ не зацвердзіў А. Класноўскага на пасадзе рэдактара газеты «Знамя юности».

25 КРАСАВІКА

апублікавана Сумесная заява аб неадкладных мерах па стабілізацыі абстаноўкі ў краіне і пераадоленні крызісу, падпісаная Прэзідэнтам СССР і першымі асобамі дзевяці саюзных рэспублік (Беларусь прадставіў В. Кебіч). Сярод іншага ў дакуменце прызнана права Латвіі, Літвы, Эстоніі, Малдовы, Грузіі і Арменіі «самастойна вырашаць пытанне аб далучэнні да Саюза дагавора».

25 КРАСАВІКА

у Анадэміі навук БССР адбылася рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя «Пяць год пасля Чарнобыля».

Стачка:

СПРОБА ТРЭЦЯЯ

І зноў на плошчы ў цэнтры сталіцы прыйшлі рабочыя. Дзесяткі мінскіх заводаў прыслалі сваіх прадстаўнікоў на сход працоўных калектываў горада (так стачкомайцы назвалі гэты мітынг). На некаторых прадпрыемствах, праўда, тым і абмежаваліся, не спыняючы вытворчасць. Як раней, выступалі на мітынгі рабочыя, дэпутаты. Выступілі госці — прадстаўнікі польскай «Салідарнасці» (неўзабаве іх затрымалі і выслаілі за межы рэспублікі). Усяго 23 красавіка на плошчы Леніна было, па розных ацэнках, ад 20 да 30 тысяч чалавек — значна менш, чым у першыя дні забастовак.

Многія вырашылі, што актыўнасць рабочага руху падае і палітычная стачка, аб'яўленая рэспубліканскім стачкомам, захлынула.

Але ўжо наступным днём выявілася памылковасць гэтай думкі. Да Дома ўрада прыйшлі шматтысячныя калектывы рабочых МТЗ, «Электронмаша», электратэхнічнага, падшыпнікавага, маторнага, гадзіннікавага заводаў, завода аўтаматычных ліній, а таксама асобных цэхаў і падраздзяленняў МАЗа, велазавада, «Інтэграла», «Граната», «Гарызонта» і г. д. Пачаліся забастоўкі ў Віцебску, Гомелі, Жлобіне, Лідзе, Рэчыцы. Працягвалася шахцёрская стачка ў Салігорску. Прысутных на мітынгі ў Мінску асабліва ўскалыхнула паведамленне з Оршы, дзе рабочыя, патрабуючы неадкладнага склікання нечарговай сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі аб'явілі «ляжачую забастоўку» на рэйках чыгуначнага вузла — аднаго з буйнейшых у краіне.

Нечаканым было і тое, што патрабаванні стачкомай падтрымалі дырэктары некаторых прадпрыемстваў. На

адрас Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР былі дасланы звароты аб скліканні нечарговай сесіі, падпісаныя сумесна стачкомай, прафсаюзнымі арганізацыямі і адміністрацыяй аб'яднання «Інтэграл», трактарнага завода.

У той жа час, як паведаміў сустаршыня мінскага стачкома народны дэпутат БССР С. Антончык пасля сустрэчы з першым намеснікам Старшыні ВС БССР С. Шумкевічам, Прэзідыум заняў жорсткую пазіцыю ў адносінах да бастуючых і мяняць яе не збіраецца. Гэтую пазіцыю крытыкавалі на мітынгі дэпутаты парламента ад апазіцыі. А член Прэзідыума Вярхоўнага Савета рэспублікі П. Садоўскі падкрэсліў, што застаецца толькі адзін канстытуцыйны шлях склікання сесіі — збор подпісаў не менш як трэці часткі ўсіх дэпутатаў. Такі збор пачаўся.

Забастоўшчыкаў блаславілі на мітынгі уніяцкі і каталіцкі святары. Ад урада, ад кіраўніцтва кампартыі (яе члены складаюць у Вярхоўным Саветае абсалютную большасць) да рабочых на гэты раз не выйшаў ніхто.

У кароткай нататцы не месца аналізаваць, ці маглі падзеі на Беларусі развівацца іншым шляхам і хто нясе адказнасць за крайнюю ступень канфрантацыі ў рэспубліцы. Ясна адно. Надзеі на тое, што рабочыя задаволяцца вырашэннем асобных эканамічных праблем (а яны неаддзельныя ад палітычных), што можна перачакаць час, пакуль усе праблемы па-свойму вырашыць Цэнтр ці пакуль рабочыя не зламаюцца — такія надзеі марныя.

...25 красавіка, калі вяртаўся нумар, стачка ў рэспубліцы працягвалася. Рабочыя Оршы заблакіравалі чыгуначны вузел. У Оршу тэрмінова выехала дэлегацыя мінскага стачкома.

Віталій ТАРАС.

3 ПОШТЫ ТЫДНЯ

Дзецям Століншчыны

Чорнае крыло радыяцыйнай навалы не абмінула і Століншчыну. Гэта адзін з самых забруджаных раёнаў Брэскай вобласці. І калі Саюз не ў стане дапамагчы чарнобыльцам, глупствам было б адмаўляцца ад дапамогі, што ідзе з караванамі міласэрнасці з-за мяжы.

4 красавіка ў рамках дабрачыннай акцыі «Тыдзень міру» Столінскі раён з гуманітарнай дапамогай наведла дэлегацыя супольнага дзеяння «Фрыдэнс-вохе Міндэн» з германскага горада Міндэн. У яе склад уваходзілі тры педагогі, урач, журналіст, сацыёлаг, святар. Да нас, на Палессе, дабрачынцы трапілі неўпадкова. Яшчэ летась прадстаўнікі гэтай супольнасці па лініі Савецкага фонду міру прывозілі ў Салігорск дапамогу пацярпелым ад аварыі на ЧАЭС, куды была запрошана і дэлегацыя са Столінскага раёна. Пазнаёміўшыся бліжэй з чарнобыльскай праблемай, сёлета немцы зарганізавалі дабрачынную акцыю для Століншчыны і г. Гродна. Мэта паездкі — прывезці сабраныя жыхарамі горада Міндэна лекі і азнаёміцца са станам аховы здароўя, з жыццём дзяцей на забруджанай радыёнуклідамі тэрыторыі.

Дзеля таго дэлегацыя пад час знаходжання ў нашым раёне пабывала ў дзіцячым аддзяленні Столінскай цэнтральнай раённай лякарні і Стружскай амбулаторыі. Нямецкія сябры падаравалі дзецям раёна такія неабходныя зараз лекі, як прэпараты для лячэння органаў дыхання, антыбіётыкі, сухое малако, пяць тысяч аднаразовых шпрыцоў, 100 упаковок вітаміна «С» у таблетках і шмат чаго іншага. Размяркоўваюцца медпрэпараты будучы паміж Столінскай, Давыд-Гарадоцкай, Беражнёўскай бальніцамі. Так пажадалі нямецкія сябры.

Юрась ДУБІНА.

г. Столін.

Урокі Чарнобыля

З сакратаром пастаяннай камісіі на праблемах чарнобыльскай катастрофы Вярхоўнага Савета БССР
І. ЦІЦЯНКОВЫМ гутарыць карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва»
М. ЗАМСКІ

М. Замскі: — Нумар «ЛіМа», у якім плануецца публікацыя нашай гутаркі, выйдзе 26 красавіка — акурат у гадавіну аварыі на Чарнобыльскай АЭС — катастрофы стагоддзя, наступствы якой мы, можа, да канца яшчэ не ўсвядомілі. Хоць, як кажуць, час гоіць раны і наладжана паступова звыкнуцца з любой бядой, — тое, што адбылося 26 красавіка 1986 года, няспынна вяртаецца ў сэрца, і мы зноў і зноў вяртаемся думкамі ў дзень, які перавярнуў жыццё амаль чвэрці насельніцтва Беларусі.

І. Ціцянку: — Я тады працаваў у Асіповіцкім раёне старшынёй аграпрама і, помню, вестка аб аварыі нас напачатку не вельмі ўстрывожыла. У той дзень у Асіповічах ішло спартыўнае свята, на вуліцах было поўна людзей, гулялі дзеці. Скажу вам больш, назаўтра, калі прайшоў дождж і мы ўбачылі ў лужынах зялёную ваду, пер-

шай рэакцыяй на гэтае відовішча было здзіўленне, а не трывога.

М. З.: — Асіповічы, здаецца, не знаходзяцца ў зоне радыяцыйнага забруджвання...

І. Ц.: — Так, але тады воблака радыеактыўным ёдам накрыла і нас. Неўзабаве з Магілёва прыйшло папярэджанне, што прадукты жывёлагадоўлі трэба правяраць на радыеактыўнае забруджванне. Як правяраць, чым — пра гэта ніхто не ведаў. Добра — дырэктарам Асіповіцкага маслазавода быў кемлівы, падкаваны тэхнічна чалавек. Ён літаральна за пару дзён сканструяваў апарат для ачысткі малака ад радыяцыі. Дарэчы, першы ў вобласці.

М. З.: — Гэта, так сказаць, «казеннага» малака, а ад прыватных кароў?

І. Ц.: — Ніхто на гэта не звяртаў увагі. Ды і лінія, якой

Вялікдзень у Свіслачы

На раённым узроўні зарганізавалі святкаванне Уваскрашэння Хрыстова кіраўнікі сферы культуры Свіслацкага раёна. Раніцай 7 красавіка старажытная Свіслач пачула гукі сімвалічных «шаспалітых» званоў, што клікалі грамаду на здавен існаваўшае на Беларусі Свята надыходу «вялікіх дзён» палых работ — Вялікдзень, якое супадае з галоўным хрысціянскім святам Уваскрашэння Хрыстова.

Гасцінныя Гаспадар і Гаспадыня (М. Дабравольскі і Я. Кобрынец) частавалі грамаду пірагом-караваем, спечаным... па рэцэпту пачатку

стагоддзя (!), грэчневай кашай, блінкамі, іншым яствам. Дзеля забавы людства адбыўся конкурс на «самае моцнае велікоднае яйка», кірмаш вышгўкі і плячэнак мясцовай вытворчасці, гумарыстычныя сцэнікі.

Свята суправаджалася песнямі фальклорнага калектыву «Крынічанька» пры РДК і ансамбля «Світанка» Гродзенскага вучылішча культуры.

Свіслацкае Свята — яшчэ адно добрае звеставанне аб нашым павяртанні да людскасці і народных звычаяў.

Ю. З.

Фота Ч. ГОРБАЧА.

КАРОТКАЕ ЗАМЫКАННЕ

Станіслаў Станіслававіч Шушкевіч сказаў:

— Цвяроза адзеньваючы абстаноўку, я спадзяюся на разважлівасць нашага народа. Думаю, што нікому яшчэ не ўдалася так проста абдурваць беларускіх рабочых. Яны не пойдучь супраць сваіх сем'яў, супраць таварышаў на рабоце, супраць брата-селяніна.

Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР і Савет Міністраў рэспублікі заявілі:

— Звяртаемся да ўсіх грамадзян рэспублікі праяўляць вытрымку і разважлівасць, не падавацца на заклікі да правядзення забастовак і стачак.

Між тым, забастоўкі—прадвесце ўсебеларускай стачкі?—узнавіліся, як і чакалася, 23 красавіка. Праз суткі пасля таго, як рэспубліканскі істэблшмент з велікоднымі ўсмешкамі на тварах здзейсніў рытуал «кветкі—Ільічу», сталічную плошчу імя правядыра запоўнілі прадстаўнікі бастуючых працоўных калектываў.

Кепска, вядома, што зварот вярхоўных улад да народа не мае аніякага эфекту, робіцца звычайным сатрасаннем паветра. Але, думаецца, пра аўтарытэт парламента найперш павінны бдць самі парламентарыі. Нават з улікам натуральнага ў цяперашняй сітуацыі жадання стачкамаў пагуляць мускуламі, ці азначае новая хваля забастовак тое, што народ страціў разважлівасць? Што справа ў хваравітых амбіцыях «тых, хто імкнуўся, але не змог прыйсці да ўлады законным, дэмакратычным шляхам»? Што беларускіх рабочых правялі на мякіне, «абдуралі»?

Наўрад ці трэба казаць, што падобнымі выразамі палітык пазбаўляе сябе магчымасці для манёўра, сам сябе заганяе ў кут. І шкада, што ў гэтым куде апынуўся С. Шушкевіч. Шкада, бо вельмі хацелася, каб з канфіліку, які ён узяўся разблытаць, думаецца, не толькі паводле службовага абавязку, Станіслаў Станіслававіч выйшаў бы сапраўдным лідэрам рэспублікі.

Зрэшты, інтэр'ю першага намесніка Старшыні Вярхоўнага Савета, дадзенае БЕЛТА па гарачых слядах драматычнага пасяджэння Прэзідыума ВС, найперш выдала стомленасць і знерванасць чалавека, які тры тыдні цяжка працаваў, гаціў пажар, але — безвынікова. Праўда, тая акалічнасць, што вярхоўная ўлада ўсердзілася менавіта ў асобе С. Шушкевіча, з'яўляецца гарантыяй непрымянення больш жорсткіх сродкаў «пажаратушэння». І гэта трэба цаніць.

І ўсе ж...

Рэспубліканскае тэлебачанне двойчы паказвала, як сышліся сценка на сценку прафесійныя парламентарыі і прафесійныя забастоўшчыкі. Сустрэча сярдзітых «бацькоў»-заканадаўцаў з няветлівымі «дзедзьмі»-стачкамаўцамі пакінула надзвычай супярэчлівыя пачуцці. Так, уладу трэба паважаць, ды калі пра гэта гаворыць сама ўлада, робіцца смешна. Недарэчна выглядае і тое, як дэпутаты даводзяць, што яны народныя, — людзям ад станка. Я ўжо не кажу пра досыць дэмагягічныя пошукі «народа»... у бітком набітай зале. Дадайце сюды пераадольны моўны бар'ер паміж прадстаўнікамі розных сацыяльных груп, — вось вам і звыклія «колкі» часоў перабудовы. Адны абураліся: «Хто ў хаце гаспадар?», другія пакрыўдзіліся: «Ну і заставайцеся!». І пайшлі...

Сутнасць, аднак, не ў гэтым. Чаму ўвогуле такое стала магчыма? Чаму кароткае замыканне адбылося пад час кантакту, які дарыў спадзяванні на выйсце з крызісу?

Калі стачкам усур'ез лічыць «ворогам № 1» Прэзідыум Вярхоўнага Савета і мяркую абрынуць на яго ўвесь шквал мітынгавай актыўнасці, ён не мае рацыі. Калі Прэзідыум упарціцца ў сваім нежаданні склікаць нечарговую сесію, каб абмеркаваць надзвычайную сітуацыю і прыняць паводле яе адпаведныя палітычныя рашэнні (не ведаю зараз, якія, можа, і не самыя папулярныя, але — рашэнні!), — ён не мае рацыі яшчэ ў большай ступені. Хто сёння дакладна спрагназіруе развіццё падзей у бліжэйшыя два месяцы? І ці знойдзецца ў тым прагнозе месца для чарговай сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі, ва ўсялякім разе, у тым выглядзе, у якім яна цяпер задуіваецца?

Есць і яшчэ адзін, мабыць, самы галоўны момант, які абмінуў сваёй увагаю Прэзідыум ВС. Тое, што рабочыя, няхай груба, але апелююць да Вярхоўнага Савета, на маю думку сведчыць пра выбар імі менавіта парламенцкай формы барацьбы.

...Альбо, лічыце вы, справа ў тым толькі, што ля будынка ЦК КПБ няма адпаведных памераў плошчы?

Андрэй ГАНЧАРОУ.

трымаліся ў адносінах да чарнобыльскай аварыі кіраўніцтва рэспублікі, абласныя партыйныя і савецкія органы, была накіравана на тое, каб зменшыць сапраўдныя памеры аварыі, яе небяспечныя вынікі. Сам першы сакратар ЦК КПБ Мікалай Мікітавіч Слюнькоў рашуча спыняў размовы аб Чарнобылі, калі яны разыходзіліся з афіцыйным пунктам гледжання на гэтую праблему. Гэта ж ніхто іншы, а менавіта ён завяўніў Маскву, што рэспубліка сама справіцца з ліквідацыяй вынікаў аварыі, што не трэба Крамлю пра гэта непакоіцца. Хутка яго туды і ўзялі на павышэнне... Было ўпушчана шмат часу...

М. З.: — І вінаватых няма...

І. Ц.: — І вінаватых не знайсці... Дарэчы, у нашым Вярхоўным Савеце была створана камісія па расследаванні фактаў утойвання тагачаснага кіраўніцтвам рэспублікі сапраўдных памераў радыяцыйнага забруджвання тэрыторыі Беларусі. Узначаліў гэтую камісію дэпутат Сяргей Навумчык. Яна мела намер паехаць у Маскву, каб азнаёміцца з адпаведнымі дакументамі, але, здаецца, пераадолець супраціўленне пэўных інстанцый ёй не ўдалося...

М. З.: — Літаральна днямі ў «Камсамолцы» была змешчана інфармацыя аб тым, што ў Сафії пачынаецца суд над былым намеснікам прэм'ер-міністра

Балгары Стойчаквым і былым міністрам аховы здароўя Шындаравым, якія ўтайлі ад насельніцтва наступствы чарнобыльскай аварыі і не прынялі неабходных мер па абароне людзей ад радыяцыйнага абпраменьвання. Абодвум ім пагражае турэмнае зняволенне да трох гадоў. Помню выступленне па тэлебачанні, у першыя дні пасля аварыі, міністра аховы здароўя БССР Саўчанкі, які, па яго словах, толькі што прыехаў з зоны забруджвання і ўпэўніўся там, што ніякая небяспека для нас не пагражае... Я хацеў бы спытаць вас, Іван Іванавіч, ці стала для ўсіх нас урокам тая няздольнасць Сістэмы процістаяць чарнобыльскай бядзе?

І. Ц.: — Думаю, што пэўныя высновы з усяго гэтага мы зрабілі. Пра гэта ў нейкай ступені сведчыць і сам факт стварэння на першай сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі пастаяннай камісіі па праблемах чарнобыльскай катастрофы, прыняцця розных нарматыўных актаў, пастаноў, нарэнне, Закона аб ліквідацыі вынікаў аварыі на АЭС, Закона аб ільготах для тых, хто прымаў непасрэдным ўдзел у дэактывацыі забруджаных раёнаў і г. д. У першым чытанні прыняты Закон аб статусе забруджаных радыёнуклідамі тэрыторый. Зараз яго дапрацоўваюць спецыялісты.

М. З.: — Што ён сабой уяўляе?

(Працяг на стар. 4).

«ЧЫРВОНАЯ ЗМЕНА», ПРОСТА «ЧЫРВОНКА»

З юбілеямі мы звязаліся. Яшчэ зусім нядаўна іх было так шмат і адзначаліся яны так шаблонна, што нельга было не звярнуцца. І звязаліся настолькі, што ўжо і не заўважам. А між тым... «Чырвоная змена», а цяпер яна выходзіць, як «Беларуская маладзёжная газета» (хочацца падкрэсліць: адзіная БЕЛАРУСКАЯ маладзёжная газета), 21 красавіка споўнілася семдзесят гадоў. Менавіта столькі часу назад, у дні работы ІІ з'езда камсамола Беларусі, выйшаў першы нумар тагачаснай «Красной змены».

Час быў рэвалюцыйны, перабудовы, і газета заклікала моладзь на работу, на барацьбу за ідэалы камунізму. Яна была патрэбна моладзі. І «Чырвоная» неўзабаве сапраўды стала выданнем, якога юнаны і дзяўчаты чакалі. Красамоўны фант. Далёка за межамі рэспублікі вядомы сёння налгас «Чырвоная змена» Любанскага раёна, які не адзін дзесятак гадоў узначальвае Герой Сацыялістычнай Працы Кузьма Шаптыла. Дык вось: свой налгас камсамоўцы назвалі гэтак у гонар любімай газеты.

Можна прыгадаць шмат якіх фактаў з 70-гадовай гісторыі газеты. І тое, што спецыяльна для яе пісаў Уладзімір Маякоўскі; і што за гонар выступіць на старонках «Чырвоны» лічылі Янна Купала, Якуб

Колас, Кузьма Чорны, іншыя знакамітыя пісьменнікі; і што адным з рэдактараў яе (з 1952 па 1953) быў Аляксей Асіпенка, пазнейшы рэдактар «Ліма»... «Чырвоная» заўсёды згуртавала вакол сябе маладыя таленты. Многія і многія вядомыя сёння паэты, празаікі, крытыкі, драматургі з гонарам могуць прыгадаць: першыя крокі яны зрабілі ў «Чырвонай змене».

Добра сказаў пра гэта ў адным са сваіх вершаў Рыгор Барадулін: «Чырвоная», на юначай хвалі мы з лёгкае твае рукі з чырвонага радна пісалі свае зялёныя радкі... І сённяшняе чырваназменаўскае літаратурнае аб'яднанне «Крыніцы» (вядзе яго літкансультант «Чырвоны» Аляксей Масарэнка) — гэта дзесяці прадстаўнікоў самай маладой плыні беларускай літаратуры.

Увогуле, праблемы нацыянальнай літаратуры, культуры, гісторыі, а шырай — нацыянальнага Адраджэння займаюць у газеце пастаяннае месца, ім аддае сваю пільную увагу рэдакцыйны калектыв.

З сёлета года газета стала штотыднёвікам, пачала выходзіць на 24 палосах. Але выходзіць ёй нялёгка — як, зрэшты, і іншым беларускамоўным выданням. Такая пара на дварэ, што патрэбны — грошы... І вось ужо чырваназменаўцы нааперываюцца з Беларускім таварыствам інвалідаў па зроку і пачынаюць выпуск часопіса «Зрок». Таксама беларускамоўны... Яны ж, чырва-

назменаўцы, бяруцца і за выпуск рускамоўных выданняў. Здрада прынцыпам? Мусліц, імкненне выжыць. Пра гэта, не хвалючыся, гаворыць у юбілейным нумары рэдактар «Чырвонай змены» Уладзімір Бельскі: «Стаўшы ў адзін рад з намерцыйнымі і шматлікімі іншымі выданнямі, мы ўсё ж стараемся, як можам, трымацца на вышыні яе («Чырвоная змена») планку. Калектыв рэдакцыі шмат зрабіў і робіць для далейшай будучыні «Чырвоны», але ён застаўся адзін са сваім заснавальнікам, у якога таксама, дарэчы, справы не з лепшых, супраць хвалі неўтаймананага рынку».

Падстаў для аптымізму і малавата, як быццам, але... Так і хочацца паўтарыць услед за Р. Барадуліным:

«Чырвоная», Хай там нейкі прышчык Ускокнаў на чале тваім, Я твой чытач, Я твой падпісчык На многа лет! На многа зім!

«Чырвоная змена»... Проста «Чырвоная»... Для лімаўцаў ты таксама ў свой час была першай беларускай газетай. Ды мы і цяпер твае чытачы. Нам аднолькава блізкія і твае трылогі (яны і нашы), і твае надзеі. Хай надзей будзе болей. Іх дае нам наша нацыянальнае Адраджэнне. Тут мы аднадушныя.

ЛІМАВЕЦ.

АДГАЛОСКІ

Дык «Рэспубліка», ці «Рэспубліка»?

У маі прэсавы рынак папоўніцца яшчэ адным перыядычным выданнем — газетай Савета Міністраў БССР «Рэспубліка», якая надоечы зарэгістравана ў Дзяржкамдруку пад № 425. Як адзначыў у інтэр'ю карэспандэнт БЕЛТА галоўны рэдактар новай газеты М. Кернога, выданне зоймецца глыбокім журналісцкім «свідраваннем» беларускага грамадства, даследніцтвам праблем дзяржаўнага кіравання, сацыяльнай аналітыкай.

Наколькі стваральнікі «Рэспублікі» здолеюць пацвердзіць рэдактарскія абяцанні, пакажуць першыя нумары. Толькі не зусім зразумела, што значыць «газета будзе двухмоўная»? Бо ўвогуле і бюлетэнь БЕЛТА «7 дзён», падаючы напачатку допусы ў беларускай рэдакцыі, прэтэндаваў на «двухмоўнасць», як і шэраг іншых рэспубліканскіх выдан-

няў, што будуць выдаваць палітыку на згаданым «двухмоўні». Строга кажучы, адна толькі назва газеты, выкананая па-беларуску, ужо з'яўляецца падставай для характарыстыкі яе як «двухмоўная». Зрэшты, для аналітыкаў «Рэспубліка» пазбегнуць нонсенс — справа гоняру.

Выпісвайце «Наваградскі кур'ер»

«Наваградскі кур'ер» — штомесячны бюлетэнь Наваградскай раённай рады БТМ імя Ф. Скарыны. Пабочы свет першы нумар выдання накладам 5000 асобнікаў.

Ён сведчыць аб плюралістычнай рэдакцыйнай палітыцы і канкурэнтаздольнасці выдання срод газет адпаведнага ўзроўню. На старонках «НК» упершыню змешчаны найдаўнейшы юрыдычны акт Наваградскай зямлі — Прывілей вяліка-

га князя Казіміра Ягелончыка ад 1440 года, публікуюцца выняткі з «Расійска-крыўскага (беларускага) слоўніка» В. Ластоўскага, шэраг паліталогічных допісаў наваградскіх публіцыстаў.

Каб атрымаць «Наваградскі кур'ер» у 1991 годзе, трэба выслаць грашовы пералік на суму 7 рублёў на адрас: 231400 Гродзенская вобл., г. Наваград, вул. Валчэцкага, д. 49, кв. 1. Хацько Таццяна Іванавна. На гэты ж адрас дасылаць і карэспандэнцыю.

Праметэй — герой беларускай міфалогіі?

Толькі такая выснова напрашваецца, калі кінеш позірк на сучасныя гербы горада Светлагорска, які з'явіўся ў яго праз 30 гадоў пасля заснавання. Цэнтральным элементам герба з'яўляецца выява вядомага героя грэчаскай міфалогіі Праметэя — сімвалізатара, у дадзе-

ным выпадку, электрычнай энергіі. Але наўрад ці стасуецца з законамі геральдыкі спалучэнне грэчаскага героя і элементаў беларускага нацыянальнага сцяга, як гэта зроблена ў Светлагорску. Дзеля ўшанавання будоўлі электрастанцыі хопіла б той жа скульптуры Праметэя, якая стаіць насупраць Дома культуры энергетыкаў з часоў эпохі таталітарнага рэалізму. Калі мясцовыя ўлады (а менавіта яны парупіліся аб зацвярджэнні герба) лічаць, што Светлагорск паўстаў толькі на палескай дрыгве, дык, як нам паведамае М. Паседзька, гэта не зусім адпавядае рэчаіснасці: горад энергетыкаў пабудаваны на котлішчых мястэчках Шацілкі, занага ў беларускай гісторыі. Застаецца толькі ўспамінуць старонкі гісторыі, каб знайсці нешта дзеля скарыстання ў геральдыцы...

Але, відаць, мае рацыю М. Паседзька, што «таму, што сядзіць за дубовым кіраўнікім сталом, усё роўна, як будзе адлюстравана ў сучаснай геральдыцы старажытная беларуская сімволіка».

Юрась ЗАЛОСКА.

ДУША ЗА «КАЛЮЧЫМ ДРОТАМ»

Не баліць — значыць, не страшна?

БАБУЛІ Ганне Яфімаўне Даўганавай 84 гады. Усё жыццё пражыла яна ў роднай Папсуеўцы, што ў Веткаўскім раёне. І вось трэба з'язджаць. Забірае яе да сябе ўнук недзе ў Добрушскі раён. На «ЗІЛ» грузіцца небагаты скарб бабулі: ложак, стол, скрыня, сёе-тое з посуду і... старыя кнігі і абразы. Унук выносіць усё гэта з хаты, складвае ў кузаве, а бабуля Ганна сядзіць у святліцы на апошняй табурэтцы і горка плача. У гэтай хаце, якая хоць і скасабочылася і дах яе згарбацеў, — яна нарадзілася, тут вырастала сваіх дзяцей, няньчыла ўнукаў. Выстаяла хата некалькі войнаў, міналі яе пажары, а вось ад Чарнобыля, які ні пячэцца, ні пахне, ад якога не баліць, які не страшны, бо не бачыш і не адчуваеш — трэба з'язджаць. Цяжка зразумець гэта бабулі, але апусцела вуліца, з'ехалі суседкі і ёй нічога не застаецца, як скарыцца лёсу...

Аднак, хай прабачаць мне чытачы, узгадаў я сустрэчу з бабуляй Ганнай у дзень яе ад'езду з роднай хаты не толькі таму, што горка развітвацца людзям з мясцінамі, дзе прайшло іх жыццё. Пра гэта ўжо пісана-перапісана. І лішніх доказаў, слязлівых прыкладаў не трэба. Прычына іншая: вы заўважылі, пэўна, што сярод бабулінага набытку названы кнігі і абразы. Гэта і сапраўды скарб, цаны якому — няма. Забрала Ганна Яфімаўна самае каштоўнае, на яе погляд — тое, што лепш захавалася. Выходзячы з хаты, у сенцах, я заўважыў прытулены да парога стары, патрэсканы абраз. Бмў ён не зусім звычайны: фігуры (абрысы) святых і крыж выразаны ў дрэве. Хутчэй за ўсё раней былі яны размаляваныя і, мажліва, абгорнутыя срэбнай фольгаю.

— А чаму гэты абраз не забіраеце? — спытаў я.

— А нашто мне іконы гэтыя, я і тыя не браў бы, каб старая не плакала... — адказаў унук і адкінуў абраз нагою з дарогі.

НЕ ВЕДАЮ, ці варта тлумачыць, што такое Веткаўшчына. Тым, хто гледзеў колькі гадоў таму перадачу «Ліра» па Беларускай тэлебачанні, у якой удзельнічаў у апошнія дні свайго жыцця заснавальнік і першы дырэктар Веткаўскага музея народнай творчасці Фёдар Рыгоравіч Шкляраў, пэўна, надоўга запомніліся багатыя невялікага правінцыйнага музея, сабраныя літаральна ў апошнія дзясцігоддзі. Так, Веткаўшчына — край унікальны. Тут, у памежных землях Вялікага княства Літоўскага, пачынаючы

з XVII стагоддзя сяліліся стараверы, якія ўцякалі з Масковіі. Яны і заснавалі Ветку. З сабою везлі яны свае друкаваныя і рукапісныя кнігі, абразы. Вядомыя сваёю кансерватыўнасцю, у добрым сэнсе гэтага слова, стараверы перадавалі іх з пакалення ў пакаленне і захавалі да нашых дзён. Што дзіўна (а можа, і заканамерна): менавіта на Веткаўшчыне карэнныя жыхары — беларусы, як нідзе, захавалі свае абрады і рамёствы, звычаі, традыцыі. Многія дайшлі да нас з паганскіх часоў. Як тое ж свята «Пахаванне стралы», якое яшчэ летась, ці не апошні (!) раз за шмат вякоў, правілі жанкі з Барталамеўкі... А ткацтва, а знакамітыя на ўвесь свет неглюбскія ручнікі, а непаўторныя песні...

Успамінаю светлай памяці Фёдара Рыгоравіча Шклярава, які не пераставаў казаць нам, гомельскім «талакоўцам»: што за дзіўны народ беларусы, у іх падагама валяецца такое багацце, а яны яго адкідаюць, адпыхваюць... У той час на Веткаўшчыну зачасцілі навукоўцы з Масквы і Ленінграда, розныя «прыватныя калекцыянеры», якія за бясплатна скуплялі ў бабулек абразы і кнігі, ручнікі, поспілки і тканьня, вышываныя народныя касцюмы, запісвалі песні і абрады (усё гэта дзе-нідзе падаецца зараз за «рускае»).... Не было толькі з Мінска нікога: ні навукоўцаў з Акадэміі навук, ні студэнтаў.

І вось Веткаўшчыну накрыла чарнобыльская хмара, якую не пусцілі на Маскву. Вёскі высяляюцца, знікаюць з твару зямлі. Раз'язджаюцца па ўсёй рэспубліцы, па ўсім неабсяжным Саюзе іх жыхары — захавальнікі мясцовых традыцый і абрадаў, песняў і паданняў, промыслаў і рамёстваў, старадрукаў і абразоў... Ці разумеем мы, што губляем разам з высяленнем вёсак? Не... І яшчэ раз — не. Сцвярджаю гэта смела. Перад мясцовымі ўладамі стаіць толькі адна праблема, толькі адна задача: хутчэй выселіць «народ», каб зрабіць справядучу — насельніцтва адселена. Ім няма калі думаць пра культурную, гістарычную і духоўную спадчыну. Не думаюць пра гэта і ў Мінску. Колькі гаворана на сесіі Вярхоўнага Савета БССР пра Чарнобыль, але адзінокі голас народнага дэпутата А. Трусава, які казаў пра страту духоўнага, што прынес нам Чарнобыль, быў заглушаны партыйнай большасцю, якая «ў першую чаргу клапаціцца пра народ».

Веткаўшчыне яшчэ пашанцавала. Справу Ф. Шклярава працягваюць тут яго палпачнікі і вучні, супрацоўнікі музея Галіна Нячаева, Святлана Лявонцьева, Ірына Залеўская, Генадзь Лапацін і іншыя. Зноў і зноў едуць яны ў высяляемыя, забруджаныя звыш усялякіх нормаў вёскі. Стаўбун, Свінка, Неглюбка,

Тарасаўка, Барталамеўка, Грамыкі... Ледзь не ў кожнай хаце пабывалі яны, не лічычыся з уласным часам, не шкадуючы свайго здароўя. На адзіны музейны дыктафон запісвалі песні, паданні, легенды, за мізэрныя грошы, выдзеленыя на закупку экспанатаў, набывалі прадметы побыту, адзенне, ткацтва, абразы, кнігі... З дапамогай Гомельскага тэлебачання знялі фільм, назва якога гаворыць сама за сябе: «Адхадзячыя песні». Зробленае імі нашчадкі нашыя, мажліва, назавуць, не баюся гэтага слова — подзвігам. А мы — мы бяздзейнічаем. Зрабіць відэазапіс таго ж «Пахавання стралы» ў Барталамеўку прыехалі летась вучоныя і тэлежурналісты з Масквы, Кіева і нават з Японіі. Толькі з Мінска зноў не было нікога.

Ветка, дзе забруджанасць звыш 15 кюры на кв. км., таксама рана ці позна будзе выселена. Гэта не разумею, відаць, толькі мясцовае кіраўніцтва, якое працягвае вырашчваць на палях «умоўна-чыстую» прадукцыю. Што будзе з музеем — жамчужынай горада, жамчужынай Гомельшчыны? Ці думаў хто пра гэта? Супрацоўнікі музея баяцца, што раздзецца ягонае экспазіцыя па розных рэспубліканскіх сховах ды зборах, бо на рэдкаія экспанаты даўно «паклалі вока» мінскія навукоўцы. Ад старадрукаў і рукапісных кніг не адмовяцца ў музеі гісторыі беларускай літаратуры, неглюбскім ручнікам і поспілкам былі б радыя ў музеі народнай архітэктуры і побыту і г. д. І гэта будзе самым страшным з таго, што можа здарыцца. «Музей, — лічыць в. а. дырэктар С. Лявонцьева, — трэба захаваць такім, які ён ёсць — цэльным. І абавязкова непадалёку ад яго каранёў, ад мясцін, дзякуючы якім ён нарадзіўся і існуе...»

Але ці прыслухаецца хто да гэтых слоў, ці пачуе хто іх? А распачынаць працу па перавозе музея ў Гомель — трэба ўжо сёння, неадкладна.

ГЭТА ТОЛЬКІ Веткаўшчына. Адзін раён. А колькі іх, параненых Чарнобылем, у нашай Беларусі, у Гомельскай, Магілёўскай, іншых абласцях... Вось паўднёвыя раёны, пра якія так шмат пішуць: Брагінскі, Хойніцкі, Нараўлянскі, Глыбінка. Самае што ні ёсць Палессе. А ці заўважалі вы, што і да чарнобыльскай катастрофы менавіта гэтыя раёны (з-за аддаленасці, ці што) абміналіся нашымі фальклорнымі экспедыцыямі. Міншчына з'езджана ўздоўж і ўпоперак, а гэтыя мясціны так і не дачакаліся сваіх даследчыкаў... У 1986 годзе выкладчык ГДУ

імя Ф. Скарыны Г. Харошка хацеў пабываць са студэнтамі на фальклорнай практыцы ў Хойніцкім раёне. Студэнты адмовіліся, не паехалі: радыяцыя. І правільна зрабілі — хапіла на той час смеласці. Але... Але «дэзактывуюцца», сціраюцца з зямлі, паміраюць вёскі. На новых картах іх ужо не будзе, а тут што ні пагорак, што ні лагчына — свая адметная назва, свая легенда... Раз'язджаюцца людзі, якія ўжо ніколі не збяруцца разам, каб паспяваць свае песні, прыгадаць паданні, пасмяяцца са сваіх паказак. Ніколі!.. Усё вывозіць мы з зоны: тэхніку, жывёлу, сена і нават дрывы... А пра душу народа — забыліся. Пакідаем яе там, за «калючым дротам», у зоне. І не заўважаем, што губляем самае святое, тое, што спрадвечу лічылася вечным...

Так, я разумею, у нас шмат зараз праблем, і па-ранейшаму жывуць у зоне неадкладнага адсялення людзі. Ім патрэбна дапамога. Але давайце не будзем пакідаць у зоне наша духоўнае багацце, без якога народ — не народ...

Чарнобыль і культура... Гэтую тэму ўсё нека старуюцца абмінаць. Усё больш падліваюцца страты эканамічныя. А хто і калі вымерае страты духоўныя, якія церпіць Беларусь ад Чарнобыля? І ці паддаюцца яны такому востра механічнаму, матэматычнаму падліку? Тут мысліць трэба зусім іншымі катэгорыямі, якімі мы мысліць, на жаль, не ўмеем, не можам ці не хочам.

Страты эканамічныя можна аднавіць. А ці магчыма аднавіць страты духоўныя? Для нас, беларусаў, што страцілі чацвёртую частку тэрыторыі, гэта можа стаць крахам... А таму неадкладна, пакуль яшчэ зусім не позна, пры камісіі Вярхоўнага Савета БССР па праблемах чарнобыльскай катастрофы альбо пры камісіі па культуры трэба стварыць падкамісію, якая будзе займацца захаваннем культурнай, духоўнай спадчыны беларускага народа, што знікае, безаваротна губляецца разам з высяленнем вёсак. Бо «меценаты» тыпу А. А. Камаея, «рупліўцы» на ніве «адраджэння беларускай нацыянальнай культуры» і «рэалізацыі дзяржаўнага праграма» па Чарнобылю, нам не дапамогуць. Гэта адназначна.

Ну няхай, паверым, саматканя ручнікі, поспілки, адзенне — забруджаныя радыяцыяй і небяспечныя. Але ж песні, паданні, абрады знішчыць ці пашкодзіць радыяцыя не можа. Знішчаем мы самі.

Не баліць — значыць не страшна. Гэтым прычынам кіраваліся ў першыя дні пасля катастрофы «героі» Чарнобыля і людзей супакойвалі. Але цяпер мы добра ведаем, як уздзейнічае радыяцыя. Гэта і да сёння і духоўна «радыяцыя»: яна здаецца бясрыўнай нам, але знішча наступныя пакаленні. Нічога не робячы па захаванні спадчыны сёння — мы падсякаем нашых нашчадкаў.

Апошнім часам, праўда, усплыў тэрмін «духоўны Чарнобыль», але ў пераносным сэнсе — пра нашое бяспамяцтва. Аднак ёсць духоўны Чарнобыль і ў прыямным сэнсе. Зрэшты, ён працяг таго, першага...

Барыс ПЯТРОВІЧ.

Урокі Чарнобыля

(Пачатак на стар. 2—3).

М. З.: — Я неаднойчы чуў, што яшчэ ў 1986-87 гадах на Гомельшчыне было ўзведзена для адсяленняў некалькі добраўпарадкаваных пасёлкаў, але жыць там, аказваецца, нельга, бо збудаваны яны на землях з павышаным узроўнем радыяцыі. Уся рэспубліка прымала ўдзел у будаўніцтве гэтых «узорных» пасёлкаў, былі затрачаны мільённыя сродкі і гэтак, кажучы па-руску, «опростолоштыся»...

І. Ц.: — Я таксама не разумею, чаму пры выбары участкаў пад гэтак будаўніцтва не папярэдзілі аб небяспецы ні вучоныя, ні санітарная служба рэспублікі, не вывучылі мясцовасць праекціроўчыкі.

Сёння ў нас вялікія прэтэнзіі да будаўнікоў. У першым квартале, напрыклад, гадавы план па ўзвядзенні жыллёвых і сацыяльна-бытавых аб'ектаў для жыхароў Чарнобыльскай зоны па Магілёўскай вобласці выкананы на 14 працэнтаў, а па Го-

мельскай яшчэ менш — усяго на 12 працэнтаў.

Хачу сказаць, што і Саўмін рэспублікі глядзіць скрозь пальцы на свавольства будаўнічых арганізацый тых жа Віцебска і Мінска, якія, згодна з яго ж рашэннем, павінны былі ўзводзіць жыллё і іншыя аб'екты для чарнобыльцаў.

М. З.: — Я ведаю, што няма ла сем'яў самастойна выяжджае з Чарнобыльскай зоны.

І. Ц.: — Так, але, на жаль, перасяленцы гэтыя на новых месцах вельмі часта сутыкаюцца з крайне негатывным стаўленнем да сябе з боку мясцовых улад. Некаторым, не саромеючыся, гавораць: «Мы вас сюды не клікалі». Ды і пры арганізаваным перасяленні чарнобыльцаў узнікае няма ла праблем з іх уладкаваннем. Напрыклад, у Дрыбінскім раёне, дзе жыве шмат перасяленцаў, ніхто не паклапаціўся аб іх працаўладкаванні, мясцовыя саўгасы не прадаюць іх жывёлы, а без сва-

ёй кароўкі ці свінчачы як пражыць у вёсцы? Ды і прадуктаў тут нідзе не купіш. У адрозненне ад «зонаў», дзе забеспячэнне прадуктамі харчавання больш-менш наладжана, паліцы ў мясцовых магазінах пустыя.

М. З.: — Калі днём я пазваніў у вашу камісію, мне адказалі, што яе старшыня Іван Мікалаевіч Смольяр знаходзіцца ў камандзіроўцы ў Германіі. Мэта камандзіроўкі?

І. Ц.: — Наладзіць там кантакты на прадмет атрымання дадатковай гуманітарнай дапамогі жыхарам Чарнобыльскай зоны.

М. З.: — А наогул, яна значная, гэтая дапамога?

І. Ц.: — Так. Вось і з Японіі, пасля візіту туды Старшыні Саўміна рэспублікі Кебіча, мы ў хуткім часе павінны атрымаць чатыры перасоўныя дыягнастычныя ўстаноўкі, якія можна будзе выкарыстаць у самых аддаленых населеных пун-

ктах зоны. А ўвогуле, са снежня 1989 года рэспубліка атрымала 4472 тоны розных грузаў, у тым ліку прадукты харчавання, лекі, медыцынскае абсталяванне, вопратку, абутак і г. д.

М. З.: — Ці даходзіць усё гэта да канкрэтных адрасоў?

І. Ц.: — Разумею ваша пытанне. Размеркаваннем гуманітарнай дапамогі ў рэспубліцы займаецца аж 19 грамадскіх арганізацый. Ці справядліва размяркоўваюць яны яе? На наш погляд, не заўсёды. Памяркуйце самі: з атрыманай гуманітарнай дапамогі на Віцебскую вобласць (у радыяцыйных адносінах самую чыстую) прыпа ла 382 тоны, а на «брудную» Магілёўскую — 366 тон. Мінск атрымаў больш за ўсё — 964 тоны. Я не вельмі здзіўлюся, калі даведаўся, што нейкая частка гэтай дапамогі рэалізуецца прыватнымі асобамі на рынках.

М. З.: — Прэса наша часта з замілаваннем піша пра адпачынак «чарнобыльскіх» дзяцей у розных краінах свету...

І. Ц.: — Але і ў гэтай справе не абыходзіцца без злоўжыванняў. Няма ла здаровых дзяцей ды яшчэ ў суправаджэнні сваіх

мацярок паехалі, напрыклад, з Мінска... Трэба ў гэтай справе наводзіць парадка.

М. З.: — І апошняе пытанне. Іван Іванавіч, — як ажыццяўляецца сувязь камісіі з жыхарамі Чарнобыльскай зоны?

І. Ц.: — Па-першае, мы пастаянна бываем там. Дарэчы, і старшыня камісіі, і яго намеснік, і я былі абраны ў Вярхоўны Савет па выбарчых акругах, якія знаходзяцца ў «забруджаных» раёнах, там мы раней жылі і працавалі. У нас вельмі вялікая пошта — за апошнія паўгода атрымана каля дзвюх тысяч розных заяў, прапаноў, скаргаў, з якімі імкнімся дэталёва разбірацца. Гэта не так лёгка — у камісіі толькі тры «вызваленныя» работнікі — старшыня, яго намеснік і сакратар.

М. З.: — Але ж у камісію ўваходзяць і народныя дэпутаты, так сказаць, на добраахвотных пачатках?

І. Ц.: — Так, 22 чалавекі. Многія з іх добрасумленна ставяцца да сваіх абавязкаў, але ёсць і такія, што ў камісіі ніводнага разу і не пабылі...

М. З.: — Мне застаецца падзякаваць вам за гутарку і жадаць плёну ў працы.

З кнігі «ПАЛЕСКІ СМУТАК»

Бабчын

Вокны сляпыя твае
Зораць мне ўслед,
Вочапы жураўлёў
Счкаліся цёпных рук.
Смутна гавораць з табой
Вецер — гугнявы дзед,
Мёртвую цемру тваю
Чорны цікуе крук.

Важка, маркотна мне
Бачыць: сышло жыццё,
Кінуўшы на ўспамін
Шэрыя сцены жытла.
Кліча жывых, заве
Сцюжных вятроў выццё.
Колькі з выгнання душ
Памяць сюды звяла!!

Мёртвай, пустой зямлёй

Я не адзін іду,
Змучаныя тугой,
Ходзяць вяскоўцы ўсе.
Колькі збалелых душ
Чуе тваю бяду,
Колькі стамлёных воч
Смутак яе нясе!

Дзівасіл

Светлай памяці
Веры Сямёнаўны ПАЛТАРАН

Сухавеем пабіты, дажджамі нябёс,
Жоўты цвет на сцяжынах маленства

парос,

Адбіраючы вочы таемнай красой,
Мыты самаю чыстай, сцюдзёнай расой,
Жоўты цвет...

Ля бяроз... Ля паных магіл.
Дзівасіл...

Адзічалай зямлі дзівасіл...

Так замётна шугаюць былыя гады.
Я па сцежцы знаёмай вярнуўся

туды,

Дзе бусліныя крылы — у высах святла,
Дзе шчаслівая казка трымцела-жыла.
Колькі гора чутно мне з узмахамі

крыл!

Дзівасіл...
Пальновай зямлі дзівасіл...

Я знайшоў адзіноты, жаўцяны твой
цвет.
Жоўта-жоўта зірнуў гэты ядзерны свет,
Промнем хіжым крануўся аціхлых

палёў,

У косы смутных бяроз стужку зыркую
ўплёў.

Залачаў ад яго стромы прыпяцкай схіл.
Дзівасіл...

Адзіноты маёй дзівасіл...

Патрублі высока ўгары жураўлі,
Сум пакуты маёй павялі, паняслі
У няведамы край,

у выгнання смугу.

Я па сцежцы забытай за імі бягу.
Толькі шызы туман...

Толькі лопанне крыл...

Дзівасіл...
Адабранай зямлі дзівасіл...

Знае сэрца: не будзе зваротных дарог.
Азірае пустэчу угневаны Бог,

П'е з крыніцы палескай у прыхватках
дня

Перагоркай атруты зямной вышыня!
Толькі вецер услед...

Толькі ядзерны пыл...

Дзівасіл...

Самай горкай зямлі дзівасіл...

Сон

Сон нязводны, сон няходны —

Даўніх вёснаў перазвон.

Ажывае кут мой родны

За абложай хмурых дзён.

Вось дзяды: на прызбе хаты

Тытуню пусціўшы дым,

Кмецяць вокам, як дзяўчаты

«Граюць целам маладым».

Колькі скура, пражыта!

Нам — акуркі падабраць.

І гаворка тут — пра жыта

Ды пра жукаўскую раць.

Вось бабулі... Каля студні

У вёдры плёскае вада.

Клопат звычайны, клопат будні,

Нетаропна хада.

На плячах — пажар-хусціна.

Маладзее хмуры дзед.

Ёсць сардэчная прычына

Пазірнуць былому ўслед.

Чуб паправіўшы рукою,

Скажа ў сцёмкі сяла:

— Эх, была... Была якою!

Не паверыце — была!

Белапёрыя аблокі,

Белагрудыя сады...

Толькі крокі... Толькі крокі...

Вы куды сышлі, дзяды!

Сон нязводны, сон няходны —

Лёгкі крок на мураве...

Кут пакінуты, кут родны

Даўняй памяццю жыве.

Матчына просьба

Раніца пазірала

Барвай густой з нябёс.

Месца ты выбірала

Вечнае

Між бяроз.

Ціха лісцём спадала

Голлейка на крыжы.

— Задаўна прыглядала!

Тут мяне палажы...

І, як пакуты вырак,

Голас крануў душу:

— Уцеха мая — ты вырасі!

Блізка мой час... Прашу...

Хмельна буяніць лета.

Чуў, як раса дрыжыць.

Просьба! Пустое гэта!

Мамае шчэ жыць ды жыць!

Небу сказаў: не скоря

Зрынешся, дзень бяды!

Толькі гукнула гора,

Мама, цябе сюды.

Ноч далічыла зоркі,

Знікла ў чужых палях.

Боль мой няўцешна горкі —

Мамін астатні шлях.

У бессанях ім прастую,

Каля труны стаю.

Чую я, мама, чую

Просьбу тваю.

Ей, як жадала, збыцца

Чорны пасобіў лёс.

Хай табе мякка спіцца

У цішы сваіх бяроз.

Згубна ў абшарах сее

Стронцый хмурым сувоі.

Горкай слязою расее

Шлях беззваротны твой.

Бачу у сне збалелым,

Самым няўцешным сне:

Мама, ідзеш у белым,

Шэлчаш з жальбою мне:

— Пуста, як кінуць вокам.

Чорна. Наўсцяж — драгы.

Уцеха мая, — далёка

Сёння адгэтуль ты...

ШЛЯХ, ПА ЯКІМ ІСЦІ...

За тая пляць гадоў, што жы-
вём пад знакам Чарнобыля,
чаго мы толькі ні чулі пра гэ-
тую катастрофу. З аднаго бо-
ку, людзей запэўнівалі, што
нічога асаблівага не адбылося,
што пасля аварыі радыяцый-
ны фон стаў нават «ніжэй на-
туральнага», што не радыя-
цыя ўяўляе небяспеку, а вы-

ключна «радыёфобія». Другія
патрабавалі і патрабуюць су-
довага працэсу над канкрэт-
нымі віноўнікамі катастрофы і
над усёй сацыяльнай сістэмай,
якая спарадзіла Чарнобыль.
Мы памятаем, як партпарат-
чыні «загаворвалі» чарнобыль-
скае пытанне ў Вярхоўных
Саветах Беларусі і СССР. І як

прымаліся паставы і пра-
грамы, каб у наступных па-
становах і праграмах канста-
таваць, што папярэднія па-
шэрагу прычын, на жаль, не
выкананы...

Але ж было і шэсце «Чар-
нобыльскіх шлях» на галоўнай
вуліцы Мінска, і Чарнобыль-
ская асамблея народаў —
сведчанне росту нацыянальнай
і сацыяльнай свядомасці бела-
рускага грамадства.

Напярэдадні пятай гадавіны
адкрылася выстава «Больш
Чарнобыля», арганізаваная
Беларускім камітэтам «Дзеці
Чарнобыля» (камітэт быў ута-
раны як структурнае пад-
раздзяленне БНФ яшчэ да
ўстаноўчага з'езда Фронту).
Выстава цалкам апраўдае
сваё вызначэнне — мастацка-
публіцыстычная. Тут творы
мастак А. Марачкіна, У. Ко-
жуха, С. Малішэўскага, А. Ні-
шчанкі, іншых, прысвечаныя
чарнобыльскай тэме. Побач —
фотадакументы, на якіх мы
бачым ахвяраў Чарнобыля:
дзяцей, што нарадзіліся пасля
катастрофы, забытых дзяржа-
ваю старых, якія жывуць у
зоне з таго, што дае атруча-
ная зямля. Бачым герояў Чар-
нобыля — пажарнікаў, вай-
скоўцаў, хто заплаціў здароўем
і жыццём; каб пагасіць рэак-
тар, збудавальца сэрнафага.

І антыгерояў — барацьбітоў
з «радыёфобіяй», што і сёння
падводзяць ідэйны грунт пад
канцэпцыю «бяспечнага пра-
жывання» у зоне. Шмат цы-
тат з адкрытых для чытача
крыніц (газеты, даклады) і з
дакументаў «для службовага
нарыстання», з «закрытых» па-
станаў Мінскага. Апошнія да-
тычаць засакрэчвання машта-
баў і наступстваў катастрофы.

Шэраг кампазіцый можна
назваць авангардысцкім тэрмі-
нам «інсталляцыя». Гэта роз-
ныя прадметы, якія, скампана-
ваныя разам, набываюць новы
сэнс. Часта сімвалічны.

Выстава ў пэўнай ступені
адлюстраввае той шлях, на
які Беларусь ступіла 26 краса-
віка 1986 года. Шлях, па якім
нам ісці...

П. ВАСІЛЕУСКІ.

На здымках: фрагменты эк-
спазіцыі выставы «Больш Чарно-
быля».

Фота Ул. КРУКА.

Маленькая
літаратурная
сенсацыя

Аспрэчваецца аўтарства верша, які прыпісаны Максіму Багдановічу.

У першым томе Збору твораў М. Багдановіча (Мн., 1968 г.) на стар. 435 прыводзіцца верш пад назвай «Беларусь»:

Беларусь, Беларусі!
Агнём імя тваё мне гарыць
І з песняю ласкай маткі

Страшным агнём у размове
І грывотай у гнеў раздаецца.

Як нявехня ў няроднай сям'і,
Ты пасагу сабе не надбала,
Залатыя кліянтоты тваі
У пыху сёстрам сваім даравала.

Там жа, на стар. 525, пададзены каментарый: «Друкуецца па «Беларускаму календару», 1927, стар. 17, дзе ўпершыню апублікаваны. Час напісання невядомы. У выданні твораў М. Багдановіча друкуецца ўпершыню».

Справа ў тым, што рэдакцыя «Календара» памылілася, хаця ў яе разважаннях і была нейкая логіка. Гэты верш менавіта ў такім выглядзе (з невялікімі зменамі) быў узяты з 1 нумара газеты «Вольная Беларусі» за 28 мая 1917 г., дзе ён быў змешчаны аўтарам у якасці эпіграфа да артыкула «Вольная Беларусі», які належыць Язэпу Лёсіку (крыпт. Я. Л. — Ю). Рэдакцыя «Беларускага календара» палічыла, што паколькі гэты нумар «Вольная Беларусі» падае некролаг на смерць М. Багдановіча (на адной паласе з артыкулам), то непадпісаны два чатырохрадкоўі належаць нябожчыку, чытач можа запытацца: чаму менавіта з газеты «Вольная Беларусі» узяты гэты верш? А можа, былі нейкія іншыя крыніцы, скажам, ненадрукаваныя рукапісы з рэдакцыі «Нашай Нівы», чарнавікі з архіва Рамуэля да Зямкевіча? Гэта выключана, бо самы галоўны неабвержны факт — верш быў надрукаваны ў газеце «Вольная Беларусі» не цалкам і ў такім няпоўным выглядзе патрапіў у ўпамянуты «Календар» і Збор твораў М. Багдановіча.

Аўтарства Язэпа Лёсіка пацвярджаецца ў той жа газеце «Вольная Беларусі» № 19, 11 верасня 1917 г. Тут змешчана частка знакамітага «Апавядання без назвы» (неўзабаве яно цалкам выйдзе ў «Спадчыне»). У самым канцы раздзела празаічны аповяд нечакана змяняецца вострым імі рэдакцыі. Падаю іх так, як зрабіў гэта Язэп Лёсік (рэдактар газеты) з захаваннем правілі і формы.

«Беларусь, Беларусі! Агнём імя тваё мне гарыць, з песні ласкаю маткі нясецца, ясным сонцам ў размовы стаіць і грывотай у гнеў раздаецца. Бачу смуглую постаць тваю, як образ уселюдзін пачуццяў... Табе песні складаю, віршую, плю, — к табе сэрцам навекі прыкуты. Як нявехна ў няроднай сям'і, ты пасагу сабе ня надбала; залатыя кліянтоты свае ў пыху сёстрам сваім даравала. Ссохлі вусны ад смагі твае, пахіліліся голаў на грудзі... Сьлязьмі выяло вочы табе... Абабралі красу тваю людзі. І стаіш у мяне ты ў вачу, цібе з думан і ўночы ня зводжу. Як жаніх на нявехну гляджу, адарваці вачэй я не могу!».

Беларусь, Беларусі! Ты ядына маё залечанне, ты і вера мая, і надзея мая, і любоў ты мая і каханне. Ужо яснае сонца над намі ўзыйшло, асьвятліла праменьням сваёй: расчыніліся дзверы ў нова жыццё, ў гмах братэрства і шчасця і згоды. Закрысай, запысай, Беларусі, як цвёт ману і красан у маю. Нейкая славіца імя тваё па бел-савету ад краю да краю!».

Крыху ніжэй стаіць подпіс: Язэп Лёсік, Сібір, II—IV/1914 г.

Язэп Лёсік не лічыў сябе ні пісьменнікам, ні тым больш пэтам. Гэты занятак не быў для яго асноўным. Закаханы з маленства ў Маці-Беларусь, школу і родную мову, ён у настаўніцтва, антыўнай грамадскай дзейнасці, у навуцы бачыў сваё прызначэнне. Вядомы лічэ два вершы Я. Лёсіка. Першы — «Wiszawańnie z caldatai» — быў надрукаваны ў газеце «Biełarus» за 18 снежня 1914 г. пад крыптанімам I. L. (Arafceŭniec). Другі — «Мой ты краю, родны, мілы...» — быў змешчаны ў газеце «Звон» № 1 за 25 жніўня 1919 г. Але яны не ідуць ні ў якае параўнанне з гэтым вершаваным навалячкам «Апавяданнем без назвы». Чытаючы яго, можна без памылкова сказаць — гэта напісаў пэст.

У заключэнне выказаў шчырую падзяку Юрасю Гарбінскаму, літаратуразнаўцу, даследчыку творчасці і лёсу Алеся Гаруна, за аказаную дапамогу.

Алесь ЖЫНКІН.

МАЦІ БЕЛАРУСКАЯ

Пры жыцці Ларыса Антонаўна Геніюш выдала тры кнігі лірыкі: «Ад родных ніў» (Прага, 1942), «Невадам з Нёмана» (Мінск, 1967), «На чабары настоена» (Мінск, 1982). Істотна дапаўняюць іх пасмяротныя публікацыі, хоць не ўсё яшчэ з напісанага пэатэскай убачыла свет. Найбольш поўна яе пэтычная спадчына сабраная ў кнізе пад назвай «Белы сон», што выйшла летась у «Мастацкай літаратуры» (на жаль, тут не вылучана ў асобны раздзел першая кніга, вершы з якой рассяпаны па «Невадам з Нёмана», але парушэнне цыклічнай кампазіцыі кнігі выдзе да пэўных страў і збыдзяе нашае ўспрымання пэатэскай Л. Геніюш).

Апошнім часам, асабліва ў сувязі з публікацыяй у «Маладосці» (1990, №№ 1—6) успамінаў-споведзі пэатэсы, яе трагічная і велічная постаць засланіла сабой многае, што раней здавалася вялікім, застаючыся дробязным па сутнасці. Асоба Геніюш паўстала ў нашай гісторыі і літаратуры ў сваёй святасці і духоўнай цэльнасці, і адбылося гэта некачэ нечакана, хоць яе ведалі даўно і многія. Нечакана настолькі, што пэатэска Геніюш яшчэ застаецца непрачытанай, што асоба і пэатэска яшчэ не зліліся ў адно цэлае. А між тым лірыка і ёсць адзінаста асоба і слова.

Мастацкі свет пэатэска Геніюш досыць традыцыйны, арыентаваны на фальклорны вопыт. Але перадусім гэта самабытная пэтычная з'ява, цікавая ўласнай эстэтычнай сутнасцю, — а не толькі тым, што на яе класіфікацыя водсвет трагічнага лёсу аўтаркі.

Найбольш вольна і нязмушана пэатэска раскрылася ў першай лірычнай кнізе «Ад родных ніў». Не толькі пафасам, але нават фармальнымі адзнакамі, самай структурай кніга маладой пэатэсы, што пісалася ў канцы 30-х — пачатку 40-х гадоў, адпавядала ўзорам беларускай класікі — найперш Купала (хоць па назве ўзыходзіла да Багдановіча).

Галоўнае, што лепш Ларысу Геніюш з пэатэскай Янкі Купала і іншых адраджэнцаў пачатку XX стагоддзя, — гэта абвостранае гістарычнае пачуццё, нацыянальнае самаўсведамленне, раскрыццё духоўных праў

нацыянальнай рэчаіснасці як праў гістарычнага быцця народа. Пэатэска не толькі звяртаецца да сюжэтаў беларускай гісторыі ці да вобразаў гістарычных асобаў (верш «Князь Усяслаў Чарадзеі», затым у новых кнігах «Скарына», «Ефрасіння Полацкая», «Кастусь Каліноўскі», паэма «Даўніна») — яна арганічна мысліць мастацкімі вобразамі-ўвасабленнямі гістарычнага лёсу народа. Матывы старажытных кургану, прадэдавай славы, волі і незалежнасці, якія ўласцівы купалаўскаму адчуванню гістарычнай Бацькаўшчыны, надзвычай характэрны і для пэатэсы, асабліва ў цыклах «Пад чужым небам», «Ужо рунецца палі». Нават Нёман, што блішчыць «хвалі сталёвай лускай», параўноўваецца ў вершы з казаным воем, рыцарам — абаронцам роднай зямлі.

Ларыса Геніюш прадракла Караткевіча. Наколькі можна меркаваць, яны былі блізка па духу, унутранай годнасці і незалежнасці — «шляхотнасці» (пэатэска любіла гэтае слова), блізка па гістарычных зацікаўленнях. У запэўным вершы, якім пачыналася кніга «Ад родных ніў», Л. Геніюш пісала: Уздымаю сэрц нашых шуміць

Белавежа, як дні нашых сёлаў, так Нёман плыве...

Уроду палетнаў ткуць поясам

адвечныя сосны гудуць

у бараве.

Там нашыя песні, там наша багацце,

там жыццё мора, маглы дзядоў,

і родныя хаты, і людзі, як браці,

і казі, і слава мінулых часоў.

Ці не адчуваецца тут вобразны лад і інтанацыі будучай «Беларускай песні» — славаўтай уверцюры да пэтычнай кнігі Уладзіміра Караткевіча «Мая Ільда»:

Дзе мой край? Там, дзе вечную

песню плэ Белавежа,

Там, дзе Нёман на захадзе

помніць варожую кроў.

Дзе на ўзвышшах Наваградскіх

дрэмлюць суровыя вежы

і вішнёвыя хаты глядзіцца

у шырокі Дняпро.

Прароцтвам пэтычнай ідэі

Караткевіча — «Быў. Ёсць. Буду» — гучаць радкі Ларысы

Геніюш з верша «Ефрасіння Полацкая»:

Адчула народ не учора паўстаў.

Не заўтра канец нам

прысудзяць.

З мінуўшчыны слаўных

падзелу і спраў

мы ёсць.
Мы былі,
мы будзем.

Героіка-рамантычная канцэпцыя мінулага Беларусі ў пэатэска Ларысы Геніюш блізка да нацыянальнай класічнай традыцыі. Ужо адно гэта вылучае пэатэсу як значную постаць у гісторыі беларускай літаратуры. У час, калі вымушана маўчаў лідэр нацыі Купала, а дзесяткі іншых пэатэў замоўклі назаўсёды, адчайная ў любові да свайго народа Геніюш спрабавала збудзіць народны дух, умацаваць волю і веру («Молдзі», «Крылле віхор», «Ужо даволі», «Паход»).

І даў загад нам добры Бог:
каб кожны моцнаю рукою
араў загон ды сёлу волю
і Родную Зямлю сцярог.

(«Загад»).

У Празе, даўнім прытулку ўсяго славянства, яснай выяўляліся гуманістычныя вартасці жыцця, каштоўнасці і самацэннасці гістарычнага шляху кожнага народа. Тым гарчэйшы быў лёс беларускі:

Заместа водгульля Пагоні
яшчэ сягоння, як крумкач,
у набалелым сэрцы звоне
жанчыны беларускай плач.
(«Наш сцяг»; цытуецца па зборніку «Ад родных ніў»).

І вось яшчэ што важна: у лірыцы Геніюш вельмі моцны жаночы пачатак. Грамадзянскі тэмперамент пэатэсы не нівеліраваў жаночае светаўспрымання. У гэтым сэнсе яна бліжэй да Канстанцыі Буйло, чым да Цёткі. І ўсё ж менавіта са шчымымі радкамі Алаізы Пашкевіч, нека сіротава зацінутымі сярод яе рэвалюцыйна-публіцыстычных твораў: «Хаче ла б быць зярном пшаніцы, Упасць на ніўкі вёскі...» — відавочна перагукнуліся пачуцці Геніюш у цяжкім 1943-м:

Блунаю сёння па родным краю
збалелым цемем.

Хачу быць кропляй, што перапаўняе

чашу цярдзення.

Хачу быць словам, што на праўляе

на шлях спраўдны,

сілай, якая перамагае

у баі за праўду.

Пад тваім небам, чыстым і сінім,

быць канпельнай,

быць тваім гордым, вечным

Успамінам,

мая зямелька.

І ЛЯ МОРА НАСТРОЙ ТВОРЧЫ

Некалькі згадак, падказаных адным семінарам

У Ялце, ля самага сіняга Чорнага мора, праходзіў чарговы — IV Усесаюзны семінар маладых крытыкаў дзяццячай і юнацкай літаратуры. Адрозна скажу, што выбар месца для правядзення семінара — не даніна старой традыцыі падзіць розныя семінары, нарады, сустрачы, «круглыя сталы» абавязкова на Поўдні. Прычына куды больш празвічная. Тры папярэднія семінары праходзілі пад эгідай Саюза пісьменнікаў СССР і ЦК ВЛКСМ, выдаткі на іх фінансаванне браў камсамол і таму прапанавалі для размяшчэння «семінарыстаў» сталічную гасцініцу «Юнацтва». Цяпер жа камсамолу не да літаратуры, яго куды больш турбуе камерцыйная дзейнасць. Ён і гэты раз прапанавалі семінарыстам гасцініцу «Юнацтва», але ўжо за валюту. Вось чаму СР СССР спыніў свой выбар на Ялце, на «сваім» Доме твор-

часці імя А. П. Чэхава. Праўда, і тут за аднаго ўдзельніка семінара з пісьменніцкай арганізацыі бралі ў дзень па семдзесят рублёў. А калі памножыць на дваццаць чалавек (без кіраўніцтва) ды на ўсё дні (з 11 па 22 сакавіка)? Тым не менш, умовы былі такія, што «семінарысты» займаліся то ў холах, то ў чым-небудзь нумары...

Магчыма, можна было б абыйсці і без гэтых прэзвічных рэчаў. Але яны неабходны, каб ужо сёння адчуць, што нясе рынак літаратуры. І будзе, пэўна, яшчэ і не тое да той пары, пакуль не будзе выпрацаваны меры па абароне і літаратуры, і наогул культуры ад... рынку, стварэнні ім плённых умоў для далейшага развіцця.

Пытанні гэтыя не праходзілі міма ўвагі і ўдзельніцкаў семінара. Нарадзілася яны, так сказаць, спантанна, вынікі з творчых гаворак. Скажам, згадваліся крытыка-лі-

таратурнаўчыя зборнікі выдавецтва «Детская литература» з аднайменнай назвай. Цяпер такія штогоднікі выходзіць не будуць, выдавецтву яны эканамічна нявыгадныя. Што будзе з самімі выдавецтвамі — таксама цяжка сказаць. Няма ла вопытных рэдактараў развіталіся з альма-матар і падаліся туды, дзе творчасці менш, але куды большая зарплата.

Тое ж і ў рэспубліканскіх выдавецтвах. Сярод «семінарыстаў» быў галоўны рэдактар украінскай «Вэсэлкі» В. Васілашка. Там таксама адмаўляюцца ад выпуску літаратурна-крытычных зборнікаў — і калектыўных, і аўтарскіх. Здымаюцца з плана і асобныя кнігі для дзяцей, анулююцца дагаворы з аўтарамі, найперш з перакладчыкамі. У асобных выпадках ім выплываюцца ганарары, але рукапісы назаўсёды застаюцца рукапісам. Прычыны? Найпершая — недахоп паперы.

Так, лірыка Геніюш вельмі жаночая выяўленым у ёй светаадчуваннем. Але лірычная гераіна пэатэсы не жанчына-каханка, а жанчына-барацьбітка, а перадусім жанчына-маці — прадаўжальніца гістарычнай сувязі пакаленняў, захавальніца народнай пэтычнай памяці і традыцый народнай культуры. Невыпадкова скразныя матывы лірыкі Ларысы Геніюш — гэта матывы ткання, прадзіва, вышывання. Прадзедна нітка часу. Тэцця хараство, «якое вабіць... у нетрах народу нашага» («Споведзь»).

Справядліва кажучы, што жанчына — гэта нацыя. Першымі гукамі роднага слова, якое чуе ад яе дзіця, магіяй старажытнага абрада, якім спраўджае яна духоўную аднасць роду, вабнасцю саматканнага дывана, у якім збірае яна фарбы роднай зямлі, і творыць Жанчына сваю нацыю.

Фальклорна-этнаграфічны каларыт пэатэска Л. Геніюш вельмі натуральны, бо сам духоўны свет пэатэсы грунтуецца на народным светаадчуванні, яе эстэтычнае пачуццё выяўляе здольнасць народнай душы да стварэння хараства. «Сёлы нашыя былі тады адвечнай стыхіяй беларускасці, як жа багатай, як жа цікавай і роднай для нас. Тады яшчэ сёлы сьлявалі», — пісала пра свае духоўныя вытокі пэатэска. Яна дакладна і тонка адчула магчымы творчай рэалізацыі ў любых правах народнай культуры, таму нават побытавыя традыцыі гэтай культуры становяцца ў яе сінонімам творчасці. Невыпадкова ў вершы, прыведзеным сваёй духоўнай і пэтычнай спадчыніцы Дануце Бічэль, яна жадала: «Хай прадзедна табе, няхай творыцца...»

Прадзіва ўласнай долі было спяганена лютаў нялодскасцю. Але з мацярынскай сілай існаення і веры ўзвышалася пэатэска над «усімі нягодамі». Выстаець перад Цанавай і ўсёй яго зграяй, не скалець у той тундры небыцця было задачай духоўна-асабістай, патрыятычнай, мацярынскай. І якая мацярынскае пачуццё — суцяшаць, ратаваць дарагое чалавечае жыццё — у час смяротнай небяспекі стае неперажымым.

У сібірных сталінскіх лагерах многія зняволеныя звярталіся да яе як да маці. Для тых беларусаў, хто ведаў яе як пэатэсу Ларысу Геніюш, яна была ўвасабленнем Беларусі. Была самой Маці Беларускай.

Сёння мы ведаем прыклады чалавечай мужнасці і ахвярна-

Не лепей і ў нашым «Юнацтва». Таксама накладваецца табу на кнігі літаратурна-крытычнага плана, спыняецца выхад асобных штогоднікаў, іншыя пераносыцца на наступныя гады. Застаецца выпускаць літаратуру для самых маленькіх ды кнігі серыі «Школьная бібліятэка», якія пойдучы мэтавым прызначэннем праз Міністэрства народнай адукацыі рэспублікі.

Вось і гаварылі пра ўсё гэта на семінары прадстаўнікі рэспублік. На маю думку, становіцца ў нейкай ступені можна выправіць, калі крытыцы літаратуры для дзяцей і юнацтва пачнуць аддаваць больш увагі нашы перыядычныя выданні. І газеты, і часопісы. Найперш выданні, якія на падыходзе. Маю на ўвазе часопісы «Дашкольнае выхаванне» і «Пачатковая школа», што ствараюцца ў працэсе ажыццяўлення Закона аб мовах у Беларускай ССР. Першы мог бы трымаць у полі свайго зроку кнігі для самых маленькіх, а другі — пастаянна, мэтанакіравана прапагандаваць літаратуру для малодшых школьнікаў. Газеце «Дзеці і мы» час займець раздзел «Кола сямейнага чытання», дзе гаварыць і пра цікавыя кніжкі для дзяцей, і пра выданні, якія спатрэбяцца ў выхаваўчай рабоце бацькам. Гэ-

ДЗЕ ТЫ, СЦЕЖКА ДУХОЎНАЯ?

духунасці на архіпелагу ГУ-ЛАГ. Учываемся ў паэтычныя і празічныя радкі, напісаныя там. Творчасць у тых умовах для пісьменніка — хоць і з рызыкай для жыцця — была яшчэ адным стымулам выжыць і не зламацца. Выпадак з Геніюш унікальны нават сярод нешматлікіх прыкладаў такой пісьменніцкай волі.

«Выжыць — гэта для мяне было смешна, важна было зьявіцца вярнуць веру ў тое, што яны лепшыя людзі за гэтую набрыдзь, якая душыла нас, загнаўшы ў «споведзь»».

І яна пісала, каб ратаваць сваім словам усіх. Пісала не хаваючыся, што паэтэса, — хаваючы сваё слова толькі ад нелюдзяў. Запіскі з тымі вершамі перадаваліся па жывым нявольніцкім ланцугу. У адказ паэтэса аднойчы атрымала з мужчынскага лагера прывечанай верш «Нявольная маці нявольных сыноў».

Многае з таго напісанага не збераглося ў памяці, многае і не прэтэндавала на мастацкасць — як тое, што мы часам сардэчна адрасуем бліжэйшым людзям (паэтэса цытуе такія вершы ў «Споведзі»). А вось з таго, што застанецца для вечнасці, што можа сведчыць на судзе народаў супраць усякага гвалту і здзеку над чалавекам, выбіраю найперш гэтыя радкі:

Крывёй напоўніліся пойма рэк,
Бурліць адчаем слёз людскіх
разводдзе,
Гляджу на свет. Я — лагернік,
я — зэк,
Засуджаны на мунаў
чвэрцьстагоддзя...

Мне ўсё ўзялі, разбурылі сям'ю,
Кіркой прабілі лёс мой чалавечы,
Ланцуг накінулі на шчыю салаўю
І між сабою падзялілі рэчы.

Цэльнасць чалавечай прыроды Ларысы Геніюш — велічыня пастаянная. Такая ж яна і ў паэзіі. Духоўная свабода і годнасць, гуманістычная шырыня светаўспрымання, народна-этычная ў сваёй аснове, — вызначаюць духоўны змест лірычнага «я» ў паэзіі Л. Геніюш.

У пазнейшай творчасці, жывучы на роднай зямлі без права грамадзянства, паэтэса вымушана «зашыфрувае» драматызм свайго стану, але боль яе зняважанай чалавечнасці прарываецца пякуча-стрыманымі радкамі:

Пара перакацілася за поўнач,
І месячна лысіна ў анне.
Зноў не прыйшоў гаючы сон
спанючы
ад успамінаў ратаваць мяне.
Брыду.

У цемрадзі ўзяла ліхтарык:
на шлях мой, доляй збытыя,
сваю,
Навокала мяне чыесці твары.
На слабых апірацца не хачу.
А душа была адкрытая свету,

яго прыгажосці і дабрыві. Неўзабаве пасля вяртання з лагераў паэтэса пісала ў пейзажным вершы:

Мінулі дні асенняй, бурай
слякаці,
падмёрзлы грунт завалало
сляжком.
Такая рань, што хочацца
расплакацца
насустрэч сонцу й лёгкім
аблаком.
(«Зіма»).

Адметным узорам уявіліся ў аснову лірыкі Геніюш два ранейшыя цыклы «З вальнакрылым ветрам» і «Акорды восені», дзе пераважае настрой, вобразны малюнак, дзе эмацыянальна адносіны да свету і складаюць сам змест гэтых твораў. Вобразная канкрэтыка зноў жа падказана роднай зямлёй, нацягнутым космасам і толькі зрэдку, як выключэнне, замест Нёмана паэтызуецца Влтава. Не можа не зацікавіць і радкі ў паэзіі Геніюш гарадскі пейзаж («Танец дождж», «Места», якое ў пазнейшых выданнях чамусьці ператварылася ў «Месца»). Гэты пейзаж, паводле традыцыі Багдановіча, паўстае больш беларуска-віленскім, чым еўрапейска-пражскім.

Паэтэса нібы ўдзельніца ў свяшчэнна-надзеі зямлі і неба, зорак і змроку, травы і расы. Форма лірычнага перажывання ў яе досыць традыцыйная, але агульны малюнак свету эмацыянальна выразны, згарманізаваны з чалавекам. Арыгінальны мастацкі вобраз ствараецца ў «Вячэрняй містэрыі» (цытую дапрацаваную рэдакцыю):

Золатам тканю рызаю
пакрылася неба без хмар.
Пацёрні зораў нанізаных
вечар кладзе на алтар.

(...)
Б'юць цені паклоны набожныя,
а лятучыя косы бяроз
атулілі крыжы прыдарожныя,
дзе плача драўляны Хрыстос.

Уменне паэтэсы быць новай, свежае фарбаў прывабліваюць у малюнак восені (з такіх вершаў складзены асобны цыкл). Тут муза Ларысы Геніюш найбольш сугучная лірыцы Наталлі Арсеневыч — прызнанага майстра лірычных пейзажаў, пясняркі восені. Дарэчы, у адным з вершаў 40-х гадоў Арсеневыча цытуе радкі Геніюш у якасці эпіграфа.

На сучасны мастацкі густ паэзіі Геніюш бракуе лірычнай раскаванасці, адкрытасці асабіста-інтымнага свету. Але такой адкрытасці паэтэса свядома пазбягала, як цнатліва пазбягае яе маці перад сваімі дзецьмі. У яе паэтычным слове — адвечнасць народнай паэзіі, мудрай і спеўнай душы роднага краю. Гэта цэлая эпоха ў беларускай паэзіі, паўтарыць якую ўжо немагчыма.

Люба ТАРАСЮК.

тыя праблемы не маюць права абмінаць і часопісы «Польмя», «Малодосць», якім, па прыкладзе «Беларусі», верта выпускаць і дзіцячыя старонкі.

А пра сам семінар скажу, што ён быў надзвычай цікавы і карысны. У гэтым немалая заслуга кіраўніка семінара У. Александрова, чалавека вопытнага, дасведчанага, глыбока заклапочанага пытаннямі развіцця дзіцячай літаратуры. Нямаючы семінарыстам кантакты з намеснікам старшыні Савета па дзіцячай і юнацкай літаратуры СП СССР Л. Салтыковай, кансультантам Я. Акімам, кіраўнікамі груп Л. Званаровай, З. Халілам, П. Фрэнкелем, людзьмі, якія таксама даўно і паспяхова працуюць у крытыцы дзіцячай і юнацкай літаратуры.

Л. Званарова правяла анкетаванне, вынікі якога мяркуючы выкарыстаць пры падрыхтоўцы справаздачы з семінара ў часопісе «Детская литература». Сярод пытанняў анкеты было і такое: на якія праблемы дзіцячай літаратуры пэўнай рэспублікі не звярнула ўвагі ўсесаюзная крытыка. Мне думаецца, што ў дачыненні да Беларусі — гэта праблема абуджэння нацыянальнай свядомасці. Канечне, добра, што з'явіліся гістарычныя

творы В. Іпатавай, В. Коўтун, Л. Дайнекі, У. Арлова, К. Тарасава і іншых пісьменнікаў, што ў нас жывы і працаваў У. Караткевіч. Але дзе гістарычныя кнігі для дашкольнай і малодшых школьнікаў? Хто і калі раскажа дзецям пра выдатных людзей, якія назаўсёды ўвайшлі ў гісторыю беларускага народа?

У семінары бралі ўдзел пераважна пісьменнікі і крытыкі, якія даўно заявілі аб сабе. Д. Мурадзян (Арменія), К. Турдыева (Узбекія), А. Яфрэмаў (Ленінград), К. Урамбетаў (Кыргыстан)... Не было прадстаўнікоў Грузіі, Малдовы, Латвіі, Літвы. З Эстоніі прыехала толькі Т. Трунова. На месцы відней, каго пасылаць на семінар ці не пасылаць наогул. Горш, калі верх бяруць амбіцыі. З адной прыбалтыйскай рэспублікі нікога не прыслалі толькі па той прычыне, што не так было аформлена запрашэнне.

Трэба, вядома, павяжаць дзяржаўны суверэнітэт. Ды блага, калі з-за нечых амбіцый не могуць прыехаць на творчы семінар людзі, якія ўжо знайшлі сваё месца ў творчасці. Асабліва, калі ўлічыць, што гэта быў зусім не адпачынак. Няхай і ў Ялце, няхай і ля самага сіняга Чорнага мора...

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Здаецца, і сапраўды «насыціліся». Уражанне такое, што цяпер чытача нічым не здзівіш. Нават падрабязнасцямі арышту і пакарання ганебна вядомага Л. Берыя. Інакш і не растлумачыш, што ўжо колькі дзён на відных месцах у кіёсках «Саюздруку» ляжыць чарговы нумар часопіса «Нёман», у якім змешчана дакументальная аповесць Анатоля Сульянава «Арыштаваць у Крамлі». Так, твор пра Берыя і пра яго памагатых, гэтых самых забойцаў-сталіністаў. Між іншым, цяпер тыраж «Нёмана» ўсяго 45 тысяч экзэмпляраў, даходзіць жа колькі, як вядома, і да 147.

У зніжэнні папулярнасці сур'ёзных выданняў усё ж «вінаваты» рынак, у прыватнасці, кніжны. Знаходзячы праўдамі і няпраўдамі паперу, падпрямальнікі ад літаратуры запалалі рознымі соннікамі, траўнікамі, гараскопамі, эротыкай, дэтэктывамі і кнігарні, і кіёскі. Кніжкі гэтыя каштуюць па 3, 4, 10 і болей рублёў, не малы кошт і перыёдыкі. І вось проты сабеці чалавек, якому абавязкова хочацца чагосьці «дэлікатэснага» (хоць не з'ем пастрымы, але праглыну кавалак сумніцельнага месіва з парнаграфічным прысмакам) аддае за ўсё гэта грошы... Ці ж да «Нёмана» яму?!

Аповесць жа А. Сульянава нельга не прачытаць. Факты, якімі карыстаецца аўтар, у асноўным узяты з першых рук. Пісьменнік калісьці меў магчымасць слухаць расказы маршалаў Саюза П. Баціцкага, К. Маскаленкі, а таксама генерала І. Зуба, якія непасрэдна ўдзельнічалі ў аперацыі па арышце Берыя. А ўжо ў наш час аўтар, як ён сам піша, «з хваляваннем узяў у рукі тамы знакамітай «Справы Берыя»... Тысячы старонак дакументаў!» Ідучы за фактамі, А. Сульянаў вымалёўвае і абагульнены вобраз Арчыла Гварышвілі (у жыцці ёсць прататып — аднаго з бліжэйшых памочнікаў сталінскага ката). Яго споведзь, што падаецца ад першай асобы, надае аповесці яшчэ большую праўдзівасць. Паслядоўна прасочваецца дзеянне жудаснай машыны па пераўтварэнні чалавека ў той самы вінцік, які можна было выкарыстоўваць дзеля чаго заўгодна. Так адбывалася дэградацыя грамадства, знішчаліся ў чалавеку парасткі духоўнасці.

Часопіс «Малодосць» надрукаваў аповесць-фантазмагорыю А. Федарэнкі «Смуга, альбо 12 фантазій на адну тэму». У жанры ўтопіі і антыутопіі пісалі знакамітыя аўтары мінулага. Ідэяльныя карціны будучыні асабліва наблілі аскаміну тым з чытачоў, хто ў свой час вучыўся на гуманітарных факультэтах вышэйшых навучальных устаноў. У такім разе паспрабуем

зірнуць у гэтую будучыню вачыма А. Федарэнкі.

Хто-хто, а ён рэаліст. Ды такі, што, не сумняваюся, ад яго-таго атрымае адпаведную «бракку». Падумаць, замест таго, каб пляскаць у далоні ад аднаго выгляду разварушанага людскога муравейніка, у якім з кожным днём застаецца ўсё меней жадаючых працаваць, А. Федарэнка гатовы крычаць: людцы, добрыя, а ці тое гэта, пра што марылася кожнаму з нас у так званых застойных гадах, калі цішком раскавалі анекдоты пра тэарэтыка «развітога сацыялізму», і марылі, калі, нарэшце, ён пойдзе на спаць?

Гіне ж духоўнасць, маральнасць, падрываюцца асновы... І, вядома ж, не марсізму ці сацыялізму, а асновы гуманнасці, чалавечнасці. Адбываецца як бы доказ ад процілеглага. Чым болей гаворым аб духоўнасці, тым менее яе. Героі аповесці (хтосьці, можа, назаве іх антыгероямі) Чыгуначнік, Кепка і Валя — гэтыя «Партыя Палляшэння Побуту» — акурат і змагаюцца за тое, каб вярнуць беларусам... беларускасць. Але беларускасць не толькі як вяртанне мовы, але і традыцый народа, яго звычаяў, той нацыянальнай адметнасці, якой не навучыліся ні ў якіх Амерыках і Японіях. Некаторыя называюць тройцу «кааператывам выпраўлення душ людскіх», негатыўна акцэнтуючы ўвагу на першым слове, не прымаючы значэння наступных. Але пераважная большасць тых, хто сутыкаецца з Чыгуначнікам, Кепкам, Валей, — іншай думкі. Да іх нарэшце прыходзіць прасвятленне. Яны ўжо не сумняваюцца, што выхад з духоўнага тупіка ў маральным аздараўленні грамадства.

На маю думку, пра аповесць А. Федарэнкі меркаванні будучы розныя, што з'явіцца яшчэ адным пацвярджэннем неардынарнасці твора. Неардынарнай атрымалася і дакументальная аповесць А. Новік «Акіно ў памяць...» («Польмя» ў трэцім нумары змясціла яе пачатак), спілла пазначаная аўтарам як «нататкі з Беларускага навукова-даследчага інстытута анкалогіі і медыцынскай радыялогіі». Чытаю балючую споведзь: «Апошнімі гадамі часта думаю пра блізкую смерць, асабліва ў бессань. І, можа, таму, што так багата ўжо бачана і перажыта канцынаў блізкіх і далёкіх людзей — яна мне не страшная», — і аднаго жадаю: Божа, зрабі ўсё залежнае ад цябе, каб выздаравеў гэты чалавек, каб прадоўжыліся дні таго, каму дадзены вялікі талент прапусціць усё праз уласнае сэрца, стварыў такіх яркіх вобразы!

Паэзія ў сакавіцкіх нумарах часопісаў не «ілюзорная» і летуценная, а жыццёва-разважлівая, сказаў бы, з празічнай падсветкай. У «Сучаснай прыпавесці» К. Кайеішы («Беларусь») — зноў жа боль за таго, хто стаіць на сумежжы жыцця і смерці. Задуму «Паэмы смутку і надзеі» В. Зуёнка «Па-

дарожжа вакол двара» («Польмя») раскрываюць гэтыя радкі:

Сорак дзён гэтых жыву я
з душою мамы.
А мая дзе была — знаць
не дадзена мне...
Сорак дзён — мамін клопат
галоўнейшы самы:
Раптам штосьці не ўспее
ці зрабіць праміне...

Паэт раскавае пра сваю маці, а з яе вобраза нараджаецца і другі вобраз, абагульнены — народа. Нездарма заключны раздзел паэмы называецца «Двор без мамы — народ без мовы...» Спавадальнасць не выключыла з'яўлення ў творы публіцыстычнай ноты, якая і дазваляе паяднаць асабісты боль і боль народа.

Часопіс «Беларусь» працягвае «Анталогію беларускай паэзіі 20-х гадоў» і знаёміць з асобнымі творамі Н. Арсеневыч. Уступнае слова владчай рубрыкі І. Багдановіч дае ўвядзенне пра аўтарку, але не абышлося і без «прыўкрысав». Усё ж мы не ўмеём без крайнасці: ці закрэсліваем творчасць асобных аўтараў цалкам, хаваючы яе ў «спецхраны», ці пачынаем ідэалізаваць творца. Давайце ва ўсім вучыцца ў цывілізаваных народаў. Прыгадайма, што нарвежцы шануюць класіка сваёй літаратуры К. Гамсуна, ды не саромеюцца гаварыць пра яго супрацоўніцтва з немцамі. Праўда дык праўда. Не будзем і мы, знішчаючы ў літаратуры адны «белыя плямы», ствараць новыя...

Будзем слухаць разумных людзей: «...ёсць у нас найважнейшае — гэта зямля наша, літаратура. Усё, што робіць, дык рабеце, выходзячы толькі з добра гэтых двух фактараў!» Так напісана ў адным з лістоў да В. Коўтун Л. Геніюш (зазірніце ў часопіс «Беларусь»). Тым болей вартая ўвагі гэтая парада, што лёс Л. Геніюш пакрычасты настолькі, што і падумаць цяжка. Але ж воблік паэтэсы не стаў меней прывабным ад таго, што пра яе жыццё сказана без ідэалізацыі (успомнім артыкул Б. Сачані «Лёс мой чалавечы...» ды і ўласную «Споведзь» Л. Геніюш).

«Польмя» прапануе мемуарныя запісы У. Мехавы «Недапісаныя сюжэты» (яны ў многім таксама дапамагаюць знікненню «белых плям»), артыкул А. Фядосіка «Ілюзорнасць і рэальнасць» (пра гэтае самае, але на прыкладзе развіцця фалькларыстыкі ў 20—30-я гады), апазданні Шалам-Алейхеа ў перакладзе Ю. Канэ (пагаджаюся з перакладчыкам: «характэрны для нашага часу працэс адраджэння нацыянальных культур... немагчыма спраўдзіць без увагі да лепшых здабыткаў мінулага»)...

А ўсё разам узятае — гэта вяртанне да духоўнасці, пра што хораша сказаў у сваёй паэме В. Зуёнка:

У гэтым свеце і дзень і ноч
Я намацаваў сценку духоўную,
Я гунаю сонца, што ходзіць
наўзбоч,
І шунаю апірышча дум ахоўнае.

А. М.

Група выкладчыкаў з 24 універсітэтаў Злучаных Штатаў Амерыкі наведала Мінск. Яны цікавіліся работай беларускіх пісьменнікаў і журналістаў. У Доме літаратара ў сустрэчы прынялі ўдзел: Я. Брыль, С. Занонікаў, А. Жук, Р. Шкраба, І. Пташнікаў, В. Ракань, Т. Гарэлікава і іншыя. Акрамя Мінска, госці наведалі Кіеў і Маскву.

На здымку: у час сустрэчы ў Доме літаратара.

НА МЯЖЫ СУТОННЯ

Вянок санетаў

1

Вось і канец вясны. Пачатак лета.
Узіраюся,—ўсё той жа кругагляд:
дарога, ланцужок далёкі хат.
І ліп старых правараная рэшта.
Рачулка, што спрабуе мкнуцца следам
за часам — і ўпадае ў далягляд...
І высь і шыр снуюць адвечны лад,—
зямля напоена, асветлена, сагрэта.
Усё тое ж,— роднае і трапяткое:
сасоннік малады, прырэчны луг,
сцяжына між прасторы палывое...
Забуты шал зімовых завірух.
І ўсё-такі няма, няма спакою,—
ажно сцінае ад трывогі дух.

2

Ажно сцінае ад трывогі дух,—
ад непрыкаянай, дасюль нязнанай,
ужо і часам не абмежаванай,
бы на пачатку нейкіх заварух.
Бы лопнуў нейкі ратавальны круг
між светам і душой зачараванай —
і вось яна гаротніцай няўцямянай
губляецца ў апошняй скрусе скрух.
Як быццам захварэла невылечна,
і шыр ды высь не да яе паслуг,
і крылы адчуваць ёй недарэчна...
Здаецца ёй у немаце патуг,
што раскашуе з чымсьці сулярэчна
такая зелень пышная наўкруг.

3

Такая зелень пышная наўкруг...
Няўжо нічога шчэ не адчуваюць!
Адна адну скрозь кроні забяўляюць —
І аніякай скрухі ў шапатух.
Па-над таполямі віецца пух,
пад імі цені весела гуляюць,
ад думкі адчапіцца бы гукаюць,—
а слых ужо ад воклікаў аглух.
Перавяду напружаны пагляд
і кветкам паўтару пытанне гэта:
няўжо шчэ не з'явіўся ў іх здагад!
Так пазіраюць, так зіхцяць прыветам,
як бы падрыхтаваныя да свят...
...Такая шчырасць і надзея квета...

4

Такая шчырасць і надзея квета...
Цвітуць-распасціраюцца сады,
і аніякі жорсткі знак бяды
нібы не ўладны па-над іх сакрэтам.
Над іх адвеку праведным імпатам,
над панаваннем боскай пекнаты,
нібы ў іх пасяліўся дух святы
на суперак усім жахлівым метам.
І тут і там, дальбог, і тут і там,—
нібыта нейкім сапраўды прасветам,—
вясёлкава разгубленым вачам...
І быццам бы апошнім аргументам,
што для нуды — падставы ні на
грам,—
такі густы блакіт над белым светам!

5

Такі густы блакіт над белым светам,
такі цнатлівы, што здалося ўміг,

нібыта зараз між трывог маіх
праменьчык шчасця ўспыхнуў
самацветам.

І стаў асобным казачным сюжэтам
для ненапісаных санетаў тых,
ужо на жыццярэдаснасць якіх
накладзена агульным лёсам вета...
Забыву, як быццам адарваўся позірк,
ды тут жа схамянуўся і атух,—
і зноў разгубленым зрабіўся воблік,
падведзены як быццам пад абух.
А вокал пошум, пераліў і водбліск,—
паветра, водараў і фарбаў рух.

6

Паветра, водараў і фарбаў рух,—
як год назад, як пяць і як дзесяткі,—
калышацца, струменіць анігадкі
каля вачэй, ля шчок, ля вуснаў, рук.
На гукі набягае новы гук,
зліваюцца канцы іх і пачаткі...
Няўжо вакол ніякае здагадкі,—
нішто не ведае такіх вась мук!
Травінкі, шчодрэ пашчаныя ветрам,
ручай, што ад цяпла нібы разбух,
нібы перадае яго ўжо нетрам...
І сёлета спазнала глеба плуг...
Над ёй у прызначэнні мудра-светлым
адвечны клопат птушак-шчабятух.

7

Адвечны клопат птушак-шчабятух
гняздзечка звіць ды дзетак дачакацца.
Ад досвітку да ночы праца, праца,—
хапіла б толькі камароў ды мух,
чарвей, жукоў, стракозаў-харашух...
Зіма — навала, а вясна — век збаўца.
Ну як ёй у любові не прызнацца,
не перапець усіх яе заслуг!
Жаўронкі, пліскі, салаўі, дразды
ад ветравых чароўных менуэтаў,
ад купін, ад аблокаў, ад вады,
ад споведных лісцевых перашэптаў,—
ад міласці жыцця, ад паўнаты
так просяцца зноў у вянок санетаў...

8

Так просяцца зноў у вянок санетаў
справдечныя лясныя жыхары:
ваверкі, зайцы, вожыкі, тхары,
а там далей — яшчэ рад сілуэтаў.
Няйнакэй з іх трывогу нехта зведаў,—
мо ім данеслі пыльныя вятры!..
Але ж так урачыста на зары,
а водар — поўным, выспелым букетам.
І той жа звон малінавы з нябёсаў,
што ў памяці пшчотна берагу,
і самы час укусаў, меданосаў...
Дзень скарыстаў спаўна сваю чаргу,—
ніякіх бачных хібаў, парадоксаў.
О, Госпадзі, а я ўжо не магу!

9

О, Госпадзі, а я ўжо не магу!
Каторы год штодзённа, штохвілінна,
бяшумна, запаволена, глыбінна
хвароба тне зямелечку маю...
Пагроза полю, лугу, ручаю,
ў яе палоне кожная лазіна,
І гэтая радзімая сцяжына,
перад якой прыгнечана стаю.
...Непараўнальна ранняя вясна:
прырода патанае ў шчодрым сонцы,
яе мілуе неба сінізна.
І моцай дзень да вечара бясконцы.
Мой Божачка, а ці ўстаіць яна!
Ні радавацца, ні дзівіцца моцы...

10

Ні радавацца, ні дзівіцца моцы.
А як дасюль дзівілася таму
даверліваму, чыстаму ўсяму,
што выклікала цэлы свет эмоцый...
Бы найкаштоўнай і святой знаходцы.
Так гукі, колеры больш не ўспрыму,
так не адчуў і сябе саму,
сваю душу,— бы ў высненай абноўцы.
Калі нібыта гушкаюць арэлі,
калі загортаюць нібы ў смугу

жывыя свісты, шчэбеты і трэлі.
Калі скрозь мімалётную тугу
душа прымае ажно россып цэлы
цяпла, святла на дарагім шляху.

11

Цяпла, святла на дарагім шляху
як быццам бы хапае і сягоння,
але душа ўжо на мяжы сутоння,—
дарэмна зрокам поле сцерагу.
Я і яму нічым не памагу.
І жаваронку, залатому ў промнях,
двій кожнай дробненькай жывіцы
ўлоння, —
мы ўсе ў адным і цесным ланцугу.
Яшчэ стаяць бярозы і дубы.
Яшчэ ўсе колеры ў крутой вясёлцы.
Яшчэ ў разгары клопаты сяўбы.
Шчэ ўступным словам споўнены
прамоўцы.
Растуць грыбы, лятаюць галубы
ў маёй блакітна-зялёнай старонцы.

12

У маёй блакітна-зялёнай старонцы
яшчэ крыштальна ад святальных рос,
яшчэ ажыўлена ад пчол і вос,
яшчэ цярпліва васільку ды смолцы.
Яшчэ сям-там па бусліку ў буслоўцы,
яшчэ рунеюць жыта ды авёс,
яшчэ чуваць, чуваць кляпанне кос
у гарапашнай і бяскрыўднай вёсцы...
Яшчэ і ўжо. Два часавыя словы
на цесным сутыкнуліся рагу,
ды так, што аніякае і сховы.
На кожным — то ж па нашаму граху.
Мы самі, самі фінішам свінцовым
умацавалі новую вяху.

13

Умацавалі новую вяху.
Жыві, несамавіты чалавеча, —
мінуў твой ранак, апусціўся вечар,
і ноч твая ўжо недзе на вяку...
Еш, пі, гнілюю рамантуў страху,
глядзі і слухай лёсам прымірэнчым,—
а васьміногага каня запрэгчы
рыхтуйся, пакакаўшы шчэ крыху.
О гора, кара! Дзе ж ты дзеўся, Бог!!
І на якой ты апынуўся зорцы!
Зямлю чарнобыльскі ахутаў смог.
Мой край, мой кут у неймавернай
спёцы,—
гарыць паветра, зрушваюць парог
нябачны цэзіі, невідочны стронцый.

14

Нябачны цэзіі, невідочны стронцый...
Бывай, мой адухоўлены выток!
Твой радыеактыўны халадок
аблічча зменіць кожнай птушцы,
зёлцы.
А я з табю да канца ў суполцы,—
знаць, і мяне нуклідны твой струмок
пратне аднойчы, хоць і незнарок.
Няма ж над намі мудрага празорцы...
Даруй няўцямяны смех у цёмны час,
І радасць выбачай душы распетай
на сіню, на зелень любую ў адказ...
Уладары ўжо гама, альфа, бэта.
Адрокся й Бог, ўявіўшы іх запас.
...Вось і канец вясны. Пачатак лета...

15

Вось і канец вясны. Пачатак лета.
Ажно сцінае ад трывогі дух,—
такая зелень пышная наўкруг,
такая шчырасць і надзея квета...
Такі густы блакіт над белым светам...
Паветра, водараў і фарбаў рух,
адвечны клопат птушак-шчабятух
так просяцца зноў у вянок санетаў...
О, Госпадзі, а я ўжо не магу
ні радавацца, ні дзівіцца моцы
цяпла, святла на дарагім шляху,—
ў маёй блакітна-зялёнай старонцы
умацавалі новую вяху
нябачны цэзіі, невідочны стронцый.

ЁН СТУПІЎ на зямлю, зра-
біў некалькі крокаў, і Яму
падалося, што Ён нават фі-
зічна адчуў іх—пружкія,
размашыстыя, мужчынс-
кія—свае кроні. Тыя, адкуль, калі Ён
яшчэ быў... Калі ўпершыню ступіў на
гэтыя самыя, тады гулкія, а зараз
дзіўна аціхлыя бетонныя пліты. Ён
прайшоў спачатку ўздоўж, потым ні-
быта перамераў іх упоперак — яны
ўкладваліся ў дакладны чатырохкут-
нік, разлічаны якраз на пасадачную
пляцоўку верталёта—а сабістага
Яго верталёта... І спыніўся, так неча-
кана ўражаны. Няпэўна, хутчэй іра-
нічная (над самім сабою?) усмешка
кранула яго вусны. Ён нагою адкінуў
на ўтравелы ўзмежак некалькі спарэх-
нелых бявенцаў (каму спатрэбілася
цягнуць іх сюды і кідаць тут, на па-
садачнай пляцоўцы?) Потым
нахіліўся і сарваў галінку палыну...
Цяпер палын рос тут скрозь! Ён на-
стырна распорваў швы і рассоўваў бе-
тонныя пліты, узносячыся над імі не-
падуладна і незалежна. Пад лёгкім
паведам ветру палын эпічна калыхаў-
ся над пераможаным жалезабетонам, і
ў шлолаху яго срабрыстага раскошна-
га ўбрання мроіўся нейкі дзіўна ада-
соблены настрой, прынесены сюды, на
зямлю, з нетутэйшых вышыняў... З та-
кой жа адасобленай усмешкай на тва-
ры Ён паволі расцёр у пальцах не-
калькі, як аксаміт, мяккіх шызык ліс-
цікаў і ўдыхнуў горкі слодыч палыно-
вага паху. І яго сэрца ад гэтага паху
зашчымела з я м н ы м (забытым!) бо-
лем. Некалі Яму здавалася, што ўсё
тут, як і сам Ён, будзе вечнае. Ва ўся-
кім разе будзе служыць Яму столькі,
колькі захоча гэтага Ён сам.

І вось выявілася, хапіла не так ужо
і многа часу, каб настырны палын пе-
рамог жалезабетон! А яго самога... яго
самога таксама ўжо наўрад ці хто і
ўспамінае. Нібыта і не было Яго ні-
колі на свеце. Не было яго палкіх
славалюбных перываняў і гарэняў;
безагляднага згарання ў імя вышэй-
шай і мэты; і самааддан-
ня, як Ён лічыў сам, іншым лю-
дзям... Усіх тых зорных гадзін,
што некалі гэтак узносілі Яго,
поўнячы натхнёным усведамлен-
нем, што Ён і ёсць той шчаслівы
абраннік, якога даўно чакалі і
які, нарэшце, прыйшоў у жыцці гэтых
людзей, за што яны і славілі і любілі
Яго. Такім Ён бачыў сябе сам—та-
ды. Такім, у пэўнай ступені, здаваў-
ся Ён і тым, хто любіў Яго і славіў.

...Непадалёк, не заўважаючы Яго
і ў думках нават не дапускаючы, што
нехта можа цяпер тут з'явіцца,
абкошваў кусты на сена карове
стары дзядок. Свая галава яго
была прыкрыта зношаным гарадскім
капелюшом, а на грудзях, на гэтакім
жа добра панашаным афіцэрскім кіе-
лі (сынавым? зяцевым?) блішчэў ме-
даль. Баявая медаль франтавіка —
вострым зрокам пазнаў Ён. І міжволі
крануўся ўласных грудзей. Іх таксама
грэла баявая ўзнагарода, самая най-
высокая нават—залатая, зорная...

Стары спыніўся адпачыць, выцер
рукавом пот з ілба, памяташыў касу
і зноў узяўся за сваю работу... Ах,
каб здольны быў Ён сам вось гэтак жа
ўзяць у рукі касу, размахнуцца на
ўсю сілу, адчуць босымі нагамі жывую
прахалоду травы...

Мільгануліся гэтак жа непадалёк
па надлеснай дарозе, жартуючы і з
нечага свайго смеючыся, жанкі з мя-
хамі травы за плячыма. Ніянакш,
вярталіся з поліва і неслі кожную так-
сама высушыць траву карове на зіму.
(І дагэтуль усё цягалі яны яе мяхамі
і поспілкамі?) І жанкі не ўбачы-
лі Яго. А калі б убачылі, пазналі, то
напэўна спалохаліся б...

Самому Яму ўсё навокал было тут
такое жывое, роднае, не забытае. Неў-
забаве з лесу выбеглі і пачалі зусім
побач з ім ірваць шчаўе ў фартушкі
дзве дзяўчынкі і хлапчук. Дзяўчынкі
стараліся адна перад другой і ўсё
шчабяталі, шчабяталі і нечага спрача-
ліся, а хлапчук ірваў шчаўе па лісці-
ку, кідаў яго ў рот, лянотна жаваў і
кісла моршчыўся. І гэтак жа лянотна,
не ўстаючы з травы, пасоўваўся ўслед
за дзяўчынкамі. Такія звычайныя дзе-
ці... У такім узросце, як былі яго ўлас-
ныя некалі. Калі іх прывозілі сюды,
на Возера, на цэлае лета разам з ма-
ці, з бабулямі, з цёткамі. Бралі яшчэ
і хатніх работніц памагаць усім ім
тут, на адпачынку... І яны раскашава-
лі тут разам з іншымі дзецьмі (вядо-
ма ж, са свайго асяроддзя
дзецьмі) у маляўнічых драўляных ка-
тэджах, забяспечаных самымі вытан-
чанымі зручнасцямі і камфортам. Ка-
тэджы былі аздоблены адмысловай
разьбой, па-царску аплачаных дзяр-
жаўных, адмысловых, мастакоў-раз-
бяроў. Ён сам з задавальненнем, калі

здараўся вольны час наведзець сям'ю, гуляў разам са сваямі дзецьмі і захоплена дзеілі іх казачнымі дамкамі-церамкамі, хацінкамі на курных лапках, і яшчэ больш дзівоснымі паруснікамі, вынаходліва збудаванымі над самым Вазерам. Усё гэта было прыдуманна, было выштуканавана таленавітымі дарослымі людзьмі спецыяльна для іх дзіціных гульняў і ўцехі, для іх шчаслівага маленства. Па непахіснай аксіёме: дзеці — кветкі жыцця... Нядзіўна, што яны і гадаваліся і вырасталі дарослымі ў такім раі не інакш, як з усведамленнем гэтакага ж непахіснага права — узаконенага іх уласнымі бацькамі. Права на выключнасць.

...Цяпер гэтым раем (і правам) ка-

ся і ўздымалі рукі «за», калі гэтага хацеў Ён. І гэтак жа аднагалосна маўкліва ўздымалі рукі «супраць», калі Ён хацеў гэтага таксама...

І тыя, у першую чаргу, насабачаныя, якім усё роўна было за што галасаваць — абы толькі каб паказацца, каб толькі Ён убачыў іх згоду. І тыя, каго Ён павяжаў за прынцыповасць і, здавалася, за незалежнасць думкі — гэтыя таксама пад націскам яго позірку панурывалі галовы і таксама ўзнімалі ватовыя рукі: «За»... «Супраць»...

...У заключэнне, перад зачытаннем напісанай загадка рэзалюцыі Яму самому заўсёды абавязкова давалі слова, і Ён падводзіў вынікі пісьменніцкага форуму... Ён сачыў за

рамі на варотах абвешчаў і даваў адпаведную творчую настройку перадавы жывёлагадоўчы комплекс...

У пісьменніцаў галовы круціліся, калі спыняліся і разміналі ногі на асфальце вакол фантанаў у Круццалішках — на ўсю краіну вядомай, па тэлебачанні і кіношнікам зацяганай паказальнай беларускай «потемкинської деревне» (вакол жа, па ўсёй рэспубліцы, зачыняліся школьні, хлебныя крамы і медпункты — паўміраеце і без іх, неперспектыўныя вёскі...) А быў жа яшчэ па дарозе свінакомплекс Жамчужны — сто клінікаў захвалення аўтару яго назовы! (толькі збудаваны пры ім жылы — таксама комплекс — механізатары заткнуў бы за пояс любы сталічны мікрараён...) І Жамчуж-

іх сон, пачуў млявы ўсклік соннай лебядзікі, і як на яе ўсклік нападзюгасу, плячотна азваўся лебедзь, як, нарэшце, усё між імі сціхла, сулакоілася, заснула.

«Толькі гэта суладдзе вечнае! — у думках, сам з сабою, усклікнуў Ён. — Вечнае ў прыродзе. У жыцці чалавечна вечнае. І толькі гэта мае сэнс».

А слава? А ўлада? А жыццё ў імя?..

Ён не дадумаў гэтага да канца. «Усё пустое. Усё спадман»... Як і паранены пад Аўстэрліцам Андрэй Балконскі, з горыччу сам сабе паўтарыў Ён. І раптам убачыў уласную смерць... Як лязо маланкі, як і тады пранізала яна яго зрок і сьвядомасць... Але тут, на гэтым беразе. Ён адолеў яе. Ён з атрымаў сябе — няхай толькі на адно імгненне! — на мілай грэшнай зямлі, на якой пражыў так нядоўга і пакінуў на ёй так многа...

ПАЛЫН НА КАСМАДРОМЕ

Алена Васілевіч

Міраж

рысталіся ўжо іншыя дзеці і бабулі, іншая радня і ўслужэнцы іншых абраннікаў. Гэта спадчынасць за кошт дойнай дзяржавы, яна, аказваецца, не адыходзіла і не мянялася... Няхай сабе перавернецца хоць увесь свет — на яе не паўплывае нішто. Нават смерць! (Яго смерць — яна хіба што-небудзь?..)

Смерць папярэднікаў, наадварот, яшчэ надае наступнікам імпульс спяшчання... Спяшчання, каб паспець парываць!.. Яму было толькі дзіўна, чаму такое абостранае адчуванне гэтай аб'ектыўнай сапраўднасці — зараз — ніколі не турбавала Яго, не абуджала ў ім тады, калі Ён быў?..

— Касмадром, сапраўдны касмадром, Геракл Платонавіч! — прагучаў над ім, як і некалі, у зніклай далечыні, такі знаёмы і таксама зніклы голас.

— А ты добра кажаш, Данілавіч, касмадром сапраўды!

Яму імпанавала непадробнае захваленне яго старога шафёра-сябра, і Ён згадзіўся з ім лёгка і ахвотна.

— Каб не застацца толькі мне беспрацоўным, — пажартаваў, ведаючы меру жарту, шафёр.

— Каму-каму, а нам з табою, дарагі Данілавіч, беспрацоўе не пагражае! Нам, каб толькі было адпушчана зверху... — Ён выразна паказаў узнятай рукой на неба, — нам спраў хоць і на сто гадоў!

Як шэф, як уладар над усім, што як скінучы вокам, прасціралася вакол касмадрома, Ён не паляпаў пачальніцку паблагліва свайго вадзіцеля — Ён толькі лёгка прыхільна прыціснуў рукою яго хударлявы плячок.

— Пара, Данілавіч, пісьменнікі, пэўна, ужо сабраліся і чакаюць нас.

Праводзілася выязная — па калгасах вобласці — канферэнцыя творцаў рэспублікі. Афіцыйна гэта лічылася — вывучаць жыццё. Сам Ён, не любячы ў падобных выпадках афіцыёзу, пра такую грандыёзную задуму ў жарт казаў: людзей паглядзець і сябе паказаць... У спецыяле для высокіх прыёмаў на беразе слаўтага Вазера была наладжана вярчэра. Адначасова, вядома, з абмеркаваннем уражанняў удзельнікаў выязной канферэнцыі... Ідэя гэта і размах яе належалі Яму самому. Была найлепшая пара. Пачатак лета. Самае каласаванне палеткаў і цвіценне траў... І ў дадатак да ўсяго — хараства самога даката!

...Ён любіў пісьменнікаў. Яны заўсёды былі пачалавечы цікавыя Яму. Яны запрашалі Яго на ўсе свае з'езды і пленумы, і Ён заўсёды без стомы выседжаў іх прэзідыумы. Слухаў з непадробнай цікавасцю спрэчкі, назіраў паводзіны, калі самыя заўзятыя з іх, здаралася, усчыналі такія баталі, што страшна было слухаць. І зайздросна адначасова. На Яго надзяржаўным непахісным алімпі ўсе толькі маўкліва-аднагалосна згаджалі-

тым, што яны пісалі (ва ўсякім разе самыя адметныя і праслаўленыя з іх). Ён многа чытаў сам з таго, што яны пісалі, не спадзеючыся толькі на рэфэрэнтаў, і таму яго ўказанні ў святле рашэнняў і думкі Яго асабістыя не пакідалі ўражання недаведчанасці... І гэта ўздымала Яго ў вачах аўдыторыі, уздымала ва ўласных вачах.

Ён па натуре сваёй любіў у здым. І як мала хто іншы, Ён умеў яго ствараць і дасягаць не толькі на святочных урачыстых трыбунах перад народам, а і на звычайных розных там пашыраных і не пашыраных партактывах, і падрыхтавана дасведчана ведучы гутарку з лакальным колам, скажам, людзей творчага складу... Пісьменнікам, аднак, Ён аддаваў перавагу. Ён належаў да таго даваенага пакалення самаабманнага рамантаў, якое выхоўвала сябе на хрэстаматычных узорах высокіх вобразаў літаратуры...

— Паехалі, Данілавіч! — спружыністым крокам перасякаючы свой касмадром, паўтарыў Ён.

Яны селі ў яго «паходную», як любіў Ён зваць яе, «Ніву» і паехалі на вярчэру-стрэчу з пісьменнікамі.

З той пышнай выязной канферэнцыі — на шыкоўных «Ікарусах» ехала амаль паўсаюза пісьменнікаў — потым у Яго засталася як ні дзіўна (і Ён дазваляў прызнацца ў гэтым толькі сабе самому) найперш за ўсё адчуванне няёмкасці і фальшу... Ад таго, як па дарозе, па вёсках, на скапычаных жывёлай і спехах загрэбных і падраўняных граблямі вуліцах, стаялі купкамі немаладыя жанкі з букетамі вярціняў у спрацаваных напружаных руках. Каля жанок, таксама з кветкамі, сарамліва-смяшлівыя туліліся дзеці — іх у той дзень вызвалілі ад урокаў у школе. Настаўніцы строга наказалі ім паводзіць сябе прыстойна, каб пісьменнікі не напісалі кепска пра іх у сваіх кніжках... Самі ж пісьменнікі — у гарадскім адзенні мужчыны самага рознага ўзросту, ад зусім белагаловых да маладых хлопцаў — дзякавалі за кветкі, прыветна паціскалі калгасныя рукі, распытвалі пра жыццё, пра ўрадак, пра культаўру у сяла... І таму, што амаль усе яны нарадзіліся ў такіх жа вёсках, раслі на такіх жа вуліцах і, пэўна ж, самі ведалі не горш і вясковасць жыцця і вясковую культаўру, роспытаны іх і вдавочнае імкненне здавацца зараз, тутэйшым людзям і самім тутэйшымі і свойскімі (не забылі, як завуцця граблі!) — усё гэта і было тое штучнае і няшчырае (а галоўнае — нікому не патрэбнае!), што засталася на самым дне Яго душы з тае язды па калгасах, з тае канферэнцыі... Праўда, гаспадары — першыя сакратары райкомаў і старшыні райвыканкомаў, — калі суправаджалі пісьменніцкія аўтобусы, вядома ж, перш за ўсё дэманстравалі дасягненні. І дэманстраваць было што!

«Памяць Ільіча» — метровымі літа-

ны таксама рохкаў услед, патрабаваў ад майстроў машынапісання і пёраў вершаваных радкоў і рыфмаў...

...Навешта былі патрэбныя тая язда і тыя захваленні з акон «Ікарусаў» гарадскім сьніам з вёскі, нібыта ўпершыню ў сваім жыцці бачылі яны, як каласе жыта, як цвіце ў полі лён?..

Але яны былі пазты. Салаўі-спевуны... Галаснейшыя і самыя ўпраўныя, дык тыя за сталом-вечэрай пасля другога ўжо чаркі прысгагалі славіць убачаны на калгасных палетках каравай. Мала што ў вершах, дык у пазмах і раманах нават замахваўліся славіць яго!

Адзіні толькі з усяго іх гурту і знайшоў у сабе адвагу за такім сталом спыніць залеву захвалення белагаловага спевуна («Ці сонейка захад, ці сонейка ўсход...»). І абсек гэтакую ж напрактыкаваную вёртку райкомаўку, што ледзь не аглушыла поспехамі, пакуль везла і хвалілася ім!..

— На Палесці кожны другі калгас такі, як гэтыя хваленыя тут сёння... Справай трэба займацца. А мы ўсё толькі святкуем, усё захпляемся дасягненнямі.

Перасмыкнуў плечуком, унурыўся, незадаволены. Гэтаму было не запярчыць. Не паставіць на месца. Гэты сам узараў некрутае балота і на ўсю краіну не толькі сябе самога ўславіў, а і літаратуру ўсёй Беларусі ўзвысіў. Гэтаму выязной спектаклі былі не патрэбныя. Ён ведаў жыццё.

Не патрэбныя былі яны і Яму. У Яго самога ці мала было турбот і клопату іншага — сапраўднага?

Але і дэя была заяўлена, і яе неабходна было правесці ў жыццё! Такі непахісны быў стыль кіраўніцтва. І Ён не адступаў ад гэтага стылю. Нават калі ідэі і жыццё былі несумяшчальныя.

...Ён не адчуў і не заўважыў нават, калі аддаліся ад свайго касмадрома, калі мінуў ахоўную паласу ўсохлых зрадзельцаў у верхавінні старых хвой і наблізіўся і спыніўся на беразе Вазера. Такаго люблага яму некалі.

Недзе ў чаратах гняздзілася тут некалі пара белых лебедзяў. Яму здалося, што Ён пазнаў гэту мясціну, што выйшаў, спыніўся якраз насупраць яе... І Ён не памыліўся. Непадалёк пачуўся шорсткі кароткі ўсплёск крылаў, данеслася лагодная птушыная гамонка:

— Ге-ге-ге!.. Стамілася!.. Хочацца спаць...

— Ге-ге... Будзеш смачна спаць, калі стамілася.

— Ге-ге-ге... Добрай ночы...

— Ге-ге... Засынай, любая...

Ён стаяў, не рухаючыся, на беразе і пазіраў, як масціліся нанач у чаратах лебедзі, як цёплы змрок затуляў

...Цёпла-ружовы палац, нязвычайна для тутэйшага каларыту архітэктуры, высіўся на стромкім беразе Вазера. У сваім дзіўным збудаванні з мноствам забытых пераходаў і лесвіц, паразаны на перыметры шматлікімі аркамі, Ён замыкаў унутры сябе нечаканы тут усходні дворык. З фантанам, з ружамі... Збоку ад параднага ўваходу ўзвышалася не вельмі зразумела з якіх дойдскіх меркаванняў узведзеная вежа. Амаль з сярэднявечча... Калі ўсё гэта было выяўлена спачатку на ватмане, а потым і ў макеце, самай першай рэакцыяй Яго быў рэзкі пратэст: на якіх, цікава, абарыгенаў разлічваўся гэты лабірынт эпохі развіцця сацыялізму? Але і галоўны архітэктар і галоўны інжынер упарта былі таксама і таксама ўмелі пераконваць... Няўжо цікавай будзе — палац з калонамі? Архаічна. Надакучыла! А тут вдавочна было — новае слова!

Ён сам заўсёды шукаў і быў прыхільнікам новага слова і новага стылю — ва ўсім, што б ні пачынаў. І Ён дазволіў пераканаць сябе і згадзіўся на гэты штукарскі сімбіёз усходняй раскошы з элементам змрочнага знарок сярэднявечча. Тым больш, што пакуль не быў збудаваны фантан і не былі пасаджаныя ружы — у дворык завезлі і маляўніча раскідалі некалькі магутных замшэлых валуноў. І між іх пасеялі жыта...

Зрэшты, і сапраўды нідзе больш не было такога Дома адпачынку... (Так сціпла павінен быў звацца гэты з акрыты — для абраннікаў выключна — Палац.)

...У верхавінні старых хвой — адкуль ён раптам узяўся — праймаў, страсянуў іх за чупрыны вецер. Па Вазеры пабеглі, закуляліся беляы «баранчыкі». З-за лесу высунулася і захутала паўнеба нізкая, папалова-чорная хмара. Бліснула маланка. Ляснуў, як з гарматы, гром і паліў дождж. Вазера загуло.

На зямлю ўпала арабінавая ноч.

Ён павярнуўся тварам да Палаца. У цемры святлілася адно толькі акно. Ён пазнаў яго!.. За тым самым акном Ён прабыў гэтакую ж ашамелую арабінавую ноч — адну толькі ў сваім жыцці — разам з Жанчынай.

...У яе было прыгожае антычнае імя.

І сама яна была прыгожая і спакуслівая, як яе антычная цэзка.

Яна любіла Яго горад. Сусветная вядомасць не стрымлівала яе, і яна не раз прыязджала з канцэртамі, хоць магла б выбраць горад і больш гэтаральны і менш правінцыйны. (Такіх думак яна не цуралася.) Але ў гэтым горадзе — ведала яна — яе не проста чакалі і захпляліся яе мастацтвам спявачкі. Там чакалі яе і захпляўся яе голасам і найперш яе жаночым характэрам адзіна чалавек, якога і сама яна вызначыла сярод мноства іншых, і сама да якога была неаб'якавая. Зусім неаб'якавая! Ці мала выказвалі ёй пачуццяў і слоў захвалення. Яна была да іх ужо даўно звычайная. Ці мала кветак ёй падносилі (кветкамі ў тэатральных гарадах яе засыпалі!) Але Яго словы і Яго кветкі... Ён ніколі не прамінаў выпадку прыйсці пасля канцэрта за кулісы, каб вітаць яе тымі выключнымі словамі, якія былі ёй найбольш патрэбныя. Ад Яго! І не толькі як спявачцы. А як жанчыне. Проста як жанчыне...

(Працяг на стар. 12).

У ПРЫСУТНАСЦІ ЛЮБОВІ

3 нагоды юбілею Барыса ЭРЫНА

Есць відавочная наўмыснасць ці накіраванасць лёсу, які на кожным вітку жыццёвае спіралі вяртае Барыса Эрына на Беларусь. Маладзенькі салдат у жорсткіх баях пад Лёзна; малады рэжысёр, які гучна дэбютаваў «Эзопам»; галоўны рэжысёр тэатра імя Янкі Купалы. Праз гады сталы, вядомы мастак нанова ўзняў купалаўскі калектыў — на «Памінальную малітву» аб неўміручай чалавечнасці.

Мо са мною хтосьці не пагодзіцца, але гады супрацоўніцтва Беларускага тэатра імя Янкі Купалы з Эрыным хочацца назваць «срэбнымі гадамі». Гэтыя гады, адзначаныя немітуслівым пошукам, засяроджаным фарміраваннем рэпертуару, руплівым выхаваннем маладых артыстаў, шанаваннем (але без дагматызацыі) традыцый... Быццам бы і марны гэты за-

нятак — звяраць біяграфію кожнага з нашых сучаснікаў з пэўнымі сацыяльнымі перыядамі: вось тут — культ, адліга, стагнацыя, перабудова — я, ты, ён, яны... Быццам бы і марны гэты занятак, які нехта адзначае як падтасоўку, бо і праўда, у кожнага — свой лёс, кожны з нас жыве ў сваім часе і ўладкоўваецца ў ім па-свойму... Са сваёй праўдаю, сваёй віною, сваёй бядою, са сваёй невінаватасцю і сваім шчасцем. А час на ўсіх — адзін. Адзіны... І калі, напрыклад, у купалаўскім з пяцьдзят дзевятага ішлі «Ліса і вінаград», «Забуты ўсімі», «Дабракі», «Чацвёрты», «На ўсякага мудраца...», «Дзівак», «У мяцеліцу», «Людзі на балоце», «На дне» — спектаклі Эрына, калі ішлі спектаклі Маланкіна, Агамірзяна, Луцэнкі, Раўскага, дык справа не толькі ў тым,

што на той час Эрын быў у самым росквіце, а Луцэнка і Раўска — зусім маладымі і задзірлівымі. Справа — у гэтым самым часе. Ведаем, з якімі перашкодамі дасягалі сцэны амаль кожная з вышэйпамянутых работ, якую наскрозь прастрэленую мясцовасць пераадолелі... Бывала, пасля ўсіх паправак ды «сяброўскіх» парада (да якіх трэба было ставіцца як да вайсковага загаду), спектакль быў падобны да поля вытаптанага...

І ўсё ж такі часы былі, па азначэнні А. Ахматавай, «амаль вегетарыянскія», калі напружанне, упартасць, талент, прычэповасць прыносілі-такі свой плён і здольныя былі прыпыніць навалу кан'юктурных і рэптыльных п'ес услякіх там сафронавых — з Масквы, Украіны і нашых уласных, беларускіх. І хоць неаднойчы адбываліся «рэцыдывы», але ўжо

больш ніколі так вольна не запалаяла сцэну самазадавольна і нахабная плынь ідэалагізаванай шэрасці, хлусні, беспардоннага невуцтва, якая збівала маральныя і духоўныя крытэрыі, псавала густ артыстаў і глядачоў.

Эрын пачаў у купалаўцаў «Лісою і вінаград», працягваў — «Забутым усімі», «Дабракі», «Лявоніхай на арбіце», «Чацвёрты», «Дзівак», «Людзі на балоце», «На дне», «Вечарам»... Называю тыя спектаклі, якія памятаю, люблю і з дыстанцыі трыццацігадовае даўніны бачу як этапныя для тэатра і рэжысёра. (Амаль усе спектаклі рабіліся разам з мастаком Арменам Грыгар'яном — сябрам, аднадумцам.)

І названыя спектаклі, і тыя, што бачыла ў другіх тэатрах, калі Эрын паехаў з Мінска, — «Улада цемры», «Клоп», у коласаўскім, «Філумена Мартурана» ў Кіеўскім імя Лесі Українкі, «Беспасажніца» ў Маскоўскім ЦАТСА і яшчэ нямаю — праз гады жывілі ўспамінамі аб тэатральных падзеях, аб дзіўных акцёрах, аб смелым, дакладным, вытанчаным майстэрстве і падтрымлівалі веру ў рэжысёра, які праз усе цярні, якіх на ягоным вяку хапіла, прадзіраўся да зорак — да Тэатра. Падтрымлівалі нават тады, калі думалася, што ўжо не ўбачыць такога спектакля, які б уразіў, як тады, што Эрын ужо

выкарыстаў дадзеныя яму Богам магчымасці і трывала ўсталяваўся на сваім месцы... Але — цуд! — наставаў дзень, калі ў Мінску публіка смяялася і плакала на «Памінальную малітву», а ў Віцебску не разыходзілася пасля «Хама»!

Не мае ўлады над талентам час. Бо час мае ўладу над чалавекам — носьбітам таленту, але сам талент непадуладны нікому і нічому... Ён адмаўляецца называць шэра белым, на паўхлусню — на паўпраўдаю, а калі абставіны спрабуюць яго прымусіць... Тады ўзнікае твор «быццам бы мастацтва», падробка пад твор, бо — без слёз, без жыцця, без любові...

Эрын стварае свае лепшыя спектаклі «ў прысутнасці любові і смерці», — г. зн. пры ўмовах, якія патрабуюць гарманічнай сумленнасці, высокай праўды. Яго майстэрства, здаецца, магло б пераўтварыць у спектакль нават знакамітую тэлефонную кнігу. Але — не можа. Майстэрства — можа, талент — не. Без любові, без душы, без суладнасці з інтэлектам. Бо ёсць у ягонай прыродзе высокая наўнасць, амаль дзіцячая праўдзівасць.

...Ад Дома ўрада ідуць артысты і Эрын, разгубленыя, раззлаваныя. Барыс Уладзіміравіч узбуджаны, пакрыўджаны: «Як гэта так можна — глядзец у вочы і адмаўляцца ад сваіх жа слоў! Ілгачь — без сораму! Мі-

ЗАПРАШАЕМ НА ...ВЯСЕЛЛЕ!

Усе, хто дбае аб вяртанні народных традыцый, клопоціцца не на словах, а на справе аб нацыянальным Адраджэнні, чакваючы чарговых тамоў бібліятэкі «Беларуская народная творчасць», якую не адзін год выпускае выдавецтва «Навука і тэхніка». Тамы гэтыя маюць і практычнае значэнне — іх можна выкарыстаць у паўсядзённай рабоце, прапагандуючы лепшае з фальклорнай спадчыны народа.

Узяць, напрыклад, шэсць кніг «Вяселле. Песні». Якое багацце слоўнае, колькі непаўторных, у асноўным нерушавых мелодый! Многія з іх забыліся, хоць не так даўно яшчэ гукалі ў розных рэгіёнах рэспублікі.

Да шасцітомніка добра стасуецца і кніга «Вяселле. Мелодыі». Яна як працяг яе. У томе падрабязна прасочваюцца ўсе этапы вясельнага рытуалу ў розных этнаграфічных зонах Беларусі. Гэта толькі на першы погляд яны падобныя. На самой жа справе адметнасць ёсць у вяселлях на поўдні і поўначы рэспублікі, у заходняй частцы — на Гродзеншчыне і цэнтральнай — на Міншчыне.

Калі прыняць пад увагу, што ў томе прадстаўлены багаты нотны матэрыял, дык — няма сумнення — чарговае выданне «Беларускай народнай творчасці» павінна быць заўважана ўсімі, у тым ліку і работнікамі культуры. Ці трэба ім шукаць новыя сцэнарыі «сацыялістычнага», «савецкага» вяселля, нешта выдумляць, фантазіраваць, калі тут гатовы матэрыял, які сам у рукі просіцца?

Можа, і сапраўды лепей будзем гуляць вяселле традыцыйнае, беларускае. Такое роднае і, на жаль, у многім забытае. З-за нашай няўважлівасці да свайго роднага, кроўнага.

Забывае? Дык возьмем у рукі кнігу «Вяселле. Мелодыі»! А яшчэ лепей і ў адзін з шасці тамоў, што адпавядае пэўнаму рэгіёну, зазірнем...

П. ЛІУНІК.

Свет сапраўдных пачуццяў

«ХАМ» Э. Ажэшкі на тэле-і кінаэкранах

Сялянскае жыццё напярканцы мінулага стагоддзя... У мастацкім фільме «Хам» паводле рамана Э. Ажэшкі яно пададзена праз лёсы двух цэнтральных герояў — полькі «з немужыцкай сям'і» Францішкі Хомец і беларуса «хамскага (мужыцкага) роду» Паўла Кабыцкага. Іншыя персанажы нечым уплываюць на іх жыццё, але не вызначаюць асноўнага канфлікту.

Псіхалагічна тонкая, з дакладным апісаннем месца, дзе адбываецца дзеянне, характараў і паводзін герояў, іх стаўлення да жыцця, аповесць дзаволіла экранізатарам — рэжысёру-пастаноўшчыку Дзмітрыю Зайцаву, аператару Уладзіміру Спарышкоў, мастаку Аляксандру Чартовічу, кампазітару Эдзісону Дзянісаву і выканаўцам роляў паказаць мінулае ў такіх істотных праявах, якія цікавяць і хваляюць сёння.

Каханне, пошукі душэўнай гармоніі, немагчымасць яе дасягнуць пры несумяшчальнасці разумення і адчування галоўнымі героямі сэнсу жыцця — складаюць змест, вызначаюць канцэпцыю і пластыку тэле- і кінаэкранаў «Хам», а таксама скарочанага яго варыянта, падрыхтаванага для выпуску ў кінапракат. Абодва фільмы створаны з прынцыповым адмаўленнем іх аўтараў ад прэтэнцыяў на «наватарства», якое сёння кан'юктурна дэманструюць экран і сцэна. (У большасці выпадкаў за ім хаваецца аўтарская разгубленасць або творчая бездапаможнасць.) Новы твор беларускіх фільмаўцаў вабіць шчырасцю пачуццяў аўтараў і герояў, натуральнасцю і значнасцю таго, што ўзнаўляецца на экране, вобразнай пластыкай. Можна прадоўжыць пералік вартасцей фільма «Хам», бо ён — з тых твораў, у якіх гарманічна спалучаюцца розныя кампаненты мастацтва кіно (чаго, мовіць дарэчы, яўна не стае многім «перабудовачным» стужкам для «малаго» і «вялікага» экрану). І падначалены яны галоўнаму — выяўленню самаадчування герояў, іх псіхалогіі.

Рэжысёр-пастаноўшчык на прэм'еры фільма гаварыў, што ён — прыхільнік класічнага кіно, дзе галоўнае — чалавек, яго пачуцці, матывы ўчынкаў. Д. Зайцаў да нядаўняга часу быў ярка выражанай індывідуальнасцю аператарам. Яго твор-

чая манера, чулая да часу, у які адбываецца дзеянне, стану герояў, у многім вызначыла экранны вобраз такіх разнастайных па змесце і рэжысуры фільмаў, як «Рудабельская рэспубліка» М. Калініна, «Чорная бяроза» В. Чацверыкова, «Нядзельная ноч», «Час яе сьноў», «Людзі на балоце» і «Подых навальніцы» В. Турава. Жаданні больш поўна рэалізавацца падштурхнулі аператара даволі высокага рэйтыngu змяніць камеру на мегафон — узяцця за рэжысуру. Дэбютаваў кароткаметражнымі стужкамі «Альхавацкая гісторыя» і «Усе некага кахаюць». Звычайныя выпадкі жыцця, неарыгінальная драматургія і адпаведная ёй рэжысура. І падумалася тады: вось і яшчэ адзін цікавы аператар перайшоў у пасрэдныя рэжысёры... Шкада. Была, праўда, у тых «спробных» фільмах адна прыкметная асаблівасць: увага іх пастаноўшчыка да ўнутранага свету чалавека, яго маральнага пачування, пераадолення складанай сітуацыі, у якую трапіў. А пасля былі пошукі сцэнарыя, які б стаўся трывадай асновай для фільма.

Тым я і тлумачу выбар аператара-рэжысёра літаратурнага матэрыялу для свай, можна сказаць, «кантрольнай пастаноўкі». У аповесці Э. Ажэшкі ўбачылася і адухоўленая натура, якую так любіў здымаць Д. Зайцаў, і складаны свет пачуццяў герояў. Лейтматыў, які вызначыў канцэпцыю, лад і выяўленчую гаму абодвух варыянтаў фільма-экранізацыі, быў выяўлены аўтарам сцэнарыя М. Шэлежавым. Ён, як і аператар У. Спарышкоў, мастак А. Чартовіч, аказаўся блізім у бачанні і адчуванні літаратуры, а таксама той галоўнай творчай задачы, якую трэба было вырашыць сродкамі кіно. Найперш паказаць імкненне да гармоніі ў розных праявах жыцця чалавека і... немагчымасць яе дасягнення.

Рэжысёр і ягоныя паплечнікі «матэрыялізуюць» галоўную лінію — узаемадачыненні Паўла і Франкі праз пільнае назіранне за іх станам, акаляючым асяроддзем. Пра рэжысёра звычайна мяркуюць па тым, як ён бачыць, трактую галоўных герояў і іхняе чалавечае асяроддзе. Д. Зайцаў зрабіў гэта з адчуваннем знешняга і ўнутранага малюнка вобразаў. Не сярод

кіназорак шукаў ён выканаўцаў. Ролью рыбака (хама, як называла ганарлівая шляхта просталюдзінаў) даручыў мала вядомаму ў кіно артысту тэатра імя Якуба Коласа Генадзю Шкура-таву, а паненкі Франкі — маладой артыстцы з Польшчы Ганне Дуноўскай. Дуэт атрымаўся цікавейшы: ён сціплы і прыгожы, даверлівы і наіўны, яна — пеканая, эмацыянальная, з пераменлівымі пачуццямі. І драму, якую перажываюць неманскі рыбак і разбэшчаная светам (а па сутнасці, няшчасная) гараджанка, выканаўцы роляў перажылі шчыра і моцна.

Чатыры сёры тэлефільма «Хам» — гэта нетаропкае распаўсюджанне пра знаёмства, жаныцьбу, сумеснае жыццё, няздзейсненыя спадзяванні Паўла і Франкі, пакутлівае каханне немаладога чалавека цэльнай натуры жанчыны, спакушанай «прыгожым жыццём». Сімпатыі пісьменніцы і аўтараў фільма скіраваны на Паўла. Ён, працавіты і міласэрны, і ёсць сап-

Сцэна з тэлефільма «Хам».

раўдны чалавек, здольны на глыбокія пачуцці, абарону слабейшых. Ягоны характар, просты і здаровы паняцці аб добрым і «грахоўным» узрошчаны самой прыродай, сярод якой ён жыве і ад якой узяў мудрую разважлівасць і цяплівасць: «У глыбінні ягоных ясных вачэй праз задумлена-сур'езны выраз свяцілася часам глыбокае спакушанне да людзей». Спакушанне — галоўная рыса герояў, якога іграе Г. Шкура-таў. У ёй — аснова стаўлення Паўла да «блуднай жонкі».

Франка — зусім іншая натура. Але да яе міласэрныя не толькі Павел і аўтары фільма, —

выканаўца ролі таксама. Валодаючы шырокім дыяпазонам эмацыянальнага стану, культурай акцёрскай ігры, Ганна Дуноўска дае адчуць у свай герціні ўнутраную дысгармонію, зразумець недарэчнасць яе ўчынкаў. Амаральнасць яе жыцця, згубная страсць да «свецкіх» спакус — не яе толькі заганы, у іх адлюстраваны мараль і вобраз жыцця паноў і паненак, якія разбэсілі Франку з маладосці і тым самым зламалі яе лёс. Пра тое, што можа даць той «свет», да якога імкнулася Франка, нагадае і лёс старой жабрачкі Марцэлі, скарыстанай і выкінутай панамі-лавецамі. Марцэля (яе без жалю востра і каларытна іграе Р. Гладунка, шлях у кіно якой пачынаўся з ролі падпольшчыцы Марыны ў беларускім фільме «Гадзінік спыніўся апоўначы») — фігура і трагічная, і адначасова злавесная, своеасаблівае люстэрка Франкі. У Франкі натура жанчыны, якая не здольная прадбачыць свой лёс, а жыве страсцямі. Шчырасць і хітрасць, гарэзлівасць і вальнадумства, пшчотнасць і зласлівасць — ва ўсіх гэтых праявах супярэчлівага характару Дуноўска знаходзіць патрэбную меру пераканаўчасці.

Экранны малюнак Франкі і

Паўла ствараўся не толькі вяртаннем іграў акцёраў. З рачнога туману, водару ракі і кветак узнікае Франка перад Паўлам на пачатку фільма. І не паспее адумацца халасцяк, як ажаніўся. А потым, што ні вытварала Франка, — усё дараваў. І не толькі таму, што «грэшную душу хацеў ратаваць» (як сам сабе тлумачыў), а таму што кахаў...

У фільме (асабліва чатырохсерыйным варыянце) можна адчуць замаруджанасць дзеяння, залішне частае ўважэнне кадраў ракі, прасякнутых сонечнымі промянямі туманоў. Кантакты ж з героямі не перарываюцца.

НАША ГІТАРА...

Пазнаёмілася з ім у 1983 годзе, калі ён быў яшчэ студэнтам Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Тады Валеры прывабіў добрай іграй на гітары, нейкай рамантычнасцю вобраза, святапогляд — і не болей. Потым, як гэта бывае, калі напіша пра музыканта-пачаткоўца, што нечым прыцягнуў тваю ўвагу, міжволі сочыш за яго творчым лёсам. І я ведала, што праз нейкі час Валеры Жывалеўскі разам з дэмаграфам Міналаем Марэцім стаў лаўрэатам VII Усесаюзнага конкурсу артыстаў эстрады, што ён паступіў у асістэнтуру-стажыроўку му-

зычна-педагагічнага інстытута імя Гнесіных у Маскве...

І вось, праз колькі гадоў выпадкова сустраўшы мяне на канцэрце, Валеры Жывалеўскі, ужо выкладчык БДН, падзяліўся намерам — запісаць на радыё сваю новую праграму. Пацікавіўшыся, што ён будзе выконваць, а потым грунтоўна пагутарыўшы, я зразумела, што адбыўся важны і значны паварот у свядомасці і кірунку творчасці музыканта, што ў наша мастацтва прыйшла адметная асоба.

— Валеры, я прыгадваю першую сустрэчу з вамі: тады вы размаўлялі па-руску, а не па-беларуску, як цяпер. Ваш рэпертуар таксама змяніўся: калі раней вы ігралі класіку, то цяпер, у асноўным, уласныя творы і пэўнага кірунку: напрыклад, прэлюдыя «Памяці Сяргея Палуяна», «Беларуская бахіяна» і г. д. Які штуршок быў да гэтага?

— Адказаць даволі складана... Відаць, рана ці позна чалавек прыходзіць у сваім жыцці да прыгання нацыянальнага. Ну, а вядомыя працэсы, што адбываюцца ў нашай краіне, узялі нацыянальную свядомасць, і, на мой погляд, гэтая нацыянальная свядомасць павінна адраджацца цяпер — або ніколі.

Мне пашчасціла, бо ў студэнцкія гады я пазнаёміўся з добрымі людзьмі. Гэта пісьменнік Уладзімір Ягоўдзік, мастакі Алесь Цыркуноў, Мікола Бушчык і шмат іншых. Потым служба ў арміі — я служыў у Петрапаўлаўску-Камчацім, потым лёс мяне закінуў у Хабараўск, Іркуцк, пасля ў Кіеў у ансамбль песні і танца. Была магчымасць пабачыць людзей, розныя нацыянальнасці, і я зразумеў, што беларусы адрозніваюцца і ад рускіх, якія б у нас ні былі блізка мовы, і ад украінцаў, і ад іншых. Я тады сэрцам адчуў, што ў мяне існуе родная мова, якую кожны чалавек, які лічыць сябе грамадзянінам, павінен адраджаць.

Сам я родам з Гародні, адтуль жа мой бацька, а маці са Слуцкіна, яны беларусы. Добра памятаю, як кажуць, пачуцці дзяцінства, як мая бабуля — Вечар Вольга Адамаўна размаўляла на чыстай беларускай мове, спявала мне прыгожыя беларускія народныя песні — і я цяпер іх помню. Магчыма, мне і было лёгка адраджаць маю крэўную мову пасля таго, як я ўсвядоміў сябе беларусам і ўпэўніўся, што ўсё ж такі чалавек павінен размаўляць на мове той зямлі, якая яго радзіла.

— Раней вы выконвалі, у асноўным, творы класічныя, іншых аўтараў, а цяпер пераважаюць свае — чым гэта вызначана?

— Хочацца больш выконваць музыку, звязаную з роднай культурай, гісторыяй, а твораў для гітары, напісаных беларускімі прафесійнымі кампазітарамі, амаль няма. Гітара — вельмі складаны інструмент і вельмі капрызны для кампазітара. Каб напісаць музыку для гітары, трэба добра валодаць гэтым інструментам, ведаць яго магчымасці (гэта на мой погляд — можа, і не такі дакладны). Есць яшчэ душэўная патрэба — выказаць у гуках свае пачуцці ад стаўлення да беларускіх мастацтвам, прыродай, гісторыяй.

— Вядома, што гітара не толькі народны, але і прафесійны інструмент, і калі існуе нацыянальная прафесійная музычная літаратура для гітары, гэта сведчыць пра высокую цывілізаванасць народа.

— Безумоўна. Бытаванне ж гэтага інструмента на Беларусі мае хоць і невялікую, але гісторыю! У Слоніме, напрыклад, захавалася сінагога, пабудаваная, здаецца, у першай палове XVII стагоддзя. І вось на фрэсках, што ўпрыгожваюць алтар, намалюваны музычныя інструменты — духоўныя, свецкія. Напрыклад, арфа Давіда, вяланчэль, кларнет, гітара. Значыць, ужо ў XVII стагоддзі на

Беларусі бытавала гітара! Калі існуюць сведкі бытавання гэтага інструмента, значыць, былі прафесійныя выканаўцы, а калі былі выканаўцы, значыць, існавала і нотная літаратура, якая сёння, магчыма, захоўваецца недзе ў архівах, можа, у Варшаве, у Вільні. Яе трэба шукаць, яе трэба адраджаць!

— Валеры, я пераканалася, што вы не толькі выканаўца і кампазітар, але і даследчык. Вы казалі, што на тэрыторыі Беларусі ў мінулыя стагоддзі бытавала гітарная музыка (ці лютневая, але мы ведаем, што гітара і лютня — роднасныя інструменты). Можа, што-небудзь ведаеце і пра музыкантаў, якія жылі тады, пра іх жыццё, творчасць, рэпертуар?

— Вельмі мала пакуль звестак, але ўсё ж такі ёсць. Напрыклад, вядомы лютніст Войцах Длугарай, які з 1583 па 1585 гг. служыў у капэле польскага караля Стэфана Баторыя (у той час у Гродне знаходзілася рэзідэнцыя Баторыя). Войцах Длугарай быў прафесійным лютністам, вядома, што ён выпусціў свой уласны зборнік, але, відаць, гэтыя ноты трэба шукаць у Польшчы. Есць звесткі пра лютніста Кагута, які служыў у XVII стагоддзі ў Слуцка-Нясвіжскай капэле Радзівілаў. У XVII стагоддзі ў гэтай жа капэле служыў таксама нямецкі лютніст Ісак Рэйснер, які ўвайшоў у гісторыю старажытнай музыкі як стваральнік так званых французскага галантнага стылю ў лютневай музыцы. Самае цікавае тое, што гэты пачынальнік французскага стылю большую частку жыцця пражыў у Беларусі, дзе, відаць, і ствараў свой «французскі стыль».

Я шмат чытаў мастацкую літаратуру і выпісваў усё, што датычыць гітары. І ў творах вядомых пісьменнікаў — Я. Нёманскага, У. Караткевіча, З. Бядулі, М. Гарэцкага знайшоў шмат момантаў, якія прысвечаны непасрэдна гітары. Вось, напрыклад, у Янкі Нёманскага ёсць невялікае апавяданне «Зварот» — там жонка просіць мужа сыграць «Мазурку» Вяняўскага на гітары. Гэта пачатак XX стагоддзя. Значыць, у тых часы на гітары ігралі прафесійную музыку. Гэта сведчыць пра тое, што гітара была не проста акампануючым інструментам, а прафесійным, і бытавала шырока, калі ў дамах ігралі такія творы.

Яшчэ цікавы факт. У артыкуле І. Нісневіча «М. Багдановіч і музыка» пішацца, што стрыечны брат Максіма Андрэя Галаван іграў на гітары, на інструменце, які вельмі падабаўся паэту. На гітары ён іграў уласныя транскрыпцыі твораў Бетховена, Баха, апрацоўкі народных мелодый.

Вядомае таксама прозвішча знакамітага на той час гітарыста Сакалоўскага — ён памёр у Вільні і яго магіла знаходзіцца недалёка ад магілы вядомага літоўскага мастака і кампазітара М. Чурленіса. Ён шмат таксама вандраваў па Беларусі, выступаў з канцэртамі і, здаецца, у 1858 годзе пасля аднаго з канцэртаў у Мінску вядомы польскі скрыпач Концкі, вучань Паганіні, падараваў яму свой аўтограф: «Выдатнаму гітарысту Сакалоўскаму».

— Усё гэта зноў жа сведчыць пра тое, што музычнае жыццё на Беларусі было вельмі разнастайнае і насычанае. Крыўд-

на ўспамінаць, як нам выкладалі ў кансерваторыі: быццам усё ў нашай музычнай культуры пачалося з 1917 года.

— На жаль, такі погляд у многіх захоўваецца і дасюль...

Ну, калі прадоўжыць гаворку пра гісторыю, дык трэба вельмі што сказаць: летась у нашых кнігарнях і кіёсках вядомых гістарычных асоб Беларусі. Я таксама набыў гэтую серыю. На адным календары змешчаны партрэт Ігнація Завішы — мінскага ваяводы і вядомага ў свой час пісьменніка-мемуарыста XVIII стагоддзя. Завіша быў не толькі пісьменнікам і грамадскім дзеячам, але быў і добрым лютністам. Як піша А. Капілаў у кнізе «Скрыпка беларуская»: «У маентку Завішы заўсёды можна было сустрэць вядомых еўрапейскіх музыкантаў, напрыклад, французскіх спевакоў, але асаблівай сімпатыяй у яго карыстаўся вядомы скрыпач і лютніст Былінскі».

— Але давайце, Валеры, вернемся да вашай уласнай творчасці. Сярод апошніх п'ес маю ўвагу прыцягнулі элегія «Памяці Сяргея Палуяна» і «Сікстынская мадонна». Раскажыце, калі ласка, пра гісторыю іх стварэння. Напэўна, яна ёсць?

— Калі я служыў у Кіеве ў ансамблі песні і танца, каля трох месяцаў мы давалі канцэрты ў чарнібыльскай зоне. І вось тады ўпершыню за армейскую службу ў пабачыў сваю родную Беларусь. Мы давалі канцэрт у Брагіне, я зайшоў у кніжную краму і купіў маленькі томік Сяргея Палуяна (Брагін, дарэчы, — гэта радзіма Палуяна). Прачытаў гэты томік і, канечне, мяне ўразіў лёс маладога чалавека, які ў 20 год скончыў сваё жыццё самагубствам. Ён быў, як кажуць, апан-

таны беларускай ідэяй, але, як сказала паэтэса Данута Бічэль Загнетава, Палуян не верыў у адраджэнне Беларусі і лічыў, што калі верыш, то трэба жыць, а калі не верыш, то не варта і жыць... Вось пад уражаннем творчасці і трагічнага жыцця Сяргея Палуяна і ўзнік гэты твор — элегія яго памяці.

Мая п'еса «Сікстынская мадонна» таксама пэўным чынам звязана з літаратурай і зноў-такі з Беларуссю. Увогуле цяжка быць канкрэтна растлумачыць, што рухае творчую фантазію. Можа, на той час гэта было звязана з творчасцю майго любімага пісьменніка Дастаеўскага. Вядома, ён па паходжанні таксама беларус — яго карані з Пінскай губерні, сяло Дастоева. А любімы мастацкі твор у Дастаеўскага — «Сікстынская мадонна» Рафаэля... Вось і ўзнікла мая «Сікстынская мадонна»...

— Такім чынам жыццё гітары на Беларусі не толькі прадаўжаецца, а і развіваецца. Дарэчы, калі паглядзець, як жыць у Мінску музыканты-інструменталісты іншых спецыяльнасцей, дык кідаецца ў вочы, што менавіта гітарысты, апошнім часам ва ўсім разе найбольш актыўныя. Вось не так даўно прайшоў фестываль «Фіеста мінскіх гітарыстаў», да гэтага быў Тыздзень гітарнай музыкі, прысвечаны памяці вялікага Сеговіі, Усесаюзнае фестывальнае гітарыстаў. Мне здаецца, існуе своеасаблівае брацтва гітарыстаў, у вас заўсёды лунаюць нейкія цікавыя творчыя задумкі.

— Увогуле, другая палова XX стагоддзя — гэта своеасаблівы рэнесанс гітары. Раней, калі я быў яшчэ студэнтам музычнага вучылішча, казалі, што гітара — перспектыўны інструмент. І, можа, таму, што на той час гітара яшчэ не мела сённяшняй папулярнасці, гітарысты, ў адрозненне ад іншых музыкантаў, зрабіліся ў добрым сэнсе слова фанатамі сваёй справы. Цяпер, з 1978 года, у Беларускай дзяржаўнай кан-

серваторыі адкрыты клас гітары, можна ўжо казаць пра наараджэнне беларускай гітарнай школы. З'явіўся шэраг таленавітых беларускіх гітарыстаў — Яўген Грыдзюшка, Уладзімір Бельшаў, Уладзімір Захараў і іншыя, шмат з'явілася добрых выкладчыкаў у музычных школах. Асабліва вылучаецца Мінск як цэнтр культуры: тут створаны клуб гітарыстаў, які ўзначальвае Алег Капанюк. Мастацтва гітарыстаў Беларусі сёння, на мой погляд, займае адно з першых месцаў у Саюзе па прафесійным узроўні.

— Гэта прыемна. Я спадзяюся, што беларускія гітарысты і надалей будуць радаваць слухачоў сваім мастацтвам. Жадаю вам поспехаў і дзякую за гутарку.

Ірына МІЛЬГО.
Фота С. БУРАВА.

ністр — хлус?!» І ўжо не фальшэтам, а нізкім ціхім голасам нешта прамармытаў. Мне пачулася: «Хлус і невука...» Памятаю, як апанавала пачуццё абразы: мастакі пайшлі «на прыём», не для сябе ж ішлі праціць — для тэатра, таму і «цяжкую артылерыю» прыхапілі, цэлай «абоймаю» пайшлі. А іх ашукалі. Калі тае было, колькі такіх «паходаў» за сваё жыццё перажыў мастак, колькі пустых абяцанняў, марных надзей, абразаў, забаронаў, дурных парад, колькі сапсаваных і наогул закрэсленых работ! А пасля ўсяго трэба было ісці ў тэатр і «голай рукою забіваць цвікі», як пісаў А. Эфрас...

Ішоў-такі ў тэатр. І ставіў-такі «Людзей на балодзе». І ўвесь тэатр пеставалі гэты свой спектакль, не было абьякчавых, у масоўках выходзілі знакамітыя артысты!

Не здзіўляюся, што артысты прагнулі працаваць з Эрным, хоць неаднойчы чула скаргі: праца гэтая — толькі што не пякельныя пакуты. Мяркую, з гадамі лягчэй не стала: артыст пайшоў растрэніраваны і капрызлівы, а патрабавальнасць і праніклівасць Барыса Уладзіміравіча не зменшылася. Неяк ўхваліла ягоную калегу за ўмельства і пачула ў адказ: «Гэта — ад Эрны, у яго навучылася...»

Лілія БРАНДАБОУСКАЯ.

самі яны ўнутрана рухомыя рухаюцца ад надзеі на шчасце, душэўную раўнавагу да драмы, разладу і самагубства Франкі, пакутаў Паўла.

Калі павольнасць экраннага дзеяння арганічна для тэлевізійнага фільма, дык большай дынамікі вымагае кінаэкран. Для кінапракату аўтары скарацілі фільм да адной серыі. Зразумела, што давялося адмовіцца ад многіх сцэн, кадраў, унутраных маналогаў Паўла.

Кінаварыянт экранізацыі названы «Франка — жонка хама». І натуральна, што тут галоўная — яна, Паўла тут адведзена столькі месца, колькі патрабавалася для паказу яго ўзаемаадносін з адвержанай усімі жанчынай.

Наўрад ці я памылюся, мяркуючы, што калі фільм выйдзе на шырокі экран, ён не згубіцца ў стракатым рэпертуары пераважна з «чарношцем», жорстасцю і непрыстойнасцямі. І дасць асалоду тым, хто шукае ў мастацтве не безгустоўнае пацяшальніцтва або грубы эпатаж, а свет сапраўдных пачуццяў.

Ефрасінія БОНДАРАВА.

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА.

ДУМКА ЧЫТАЧА

НЯЎЖО ЗБАЯЛІСЯ?

Паглядзела тэлефільм «Хам» і хачу выказаць свае думкі пра мову стужкі. Мне заўсёды здавалася, што менавіта гэты твор Элізы Гэжшкі па-беларуску гучыць гэтаксама гарманічна, як і па-польску. Руская мова Паўла ў фільме рэжа вуха сваёй ненатуральнасцю, неарганічнасцю, асабліва на «сутыках» з польскаю; дарэчы, па-польску тэкст ідзе без сінхроннага перакладу, дык няўжо аўтары збаяліся, што шматмільённая аўдыторыя разгубіцца перад беларускім словам? Ад гэткай моўнай неахайнасці, эклектычнасці (мо і макаранічнасці) гледачу болей шкоды, чым захвалення «фальклорным каларытам». Няўжо творцы беларускага кіно па-ранейшаму грэбуюць мовай беларускага народа?

Д. ЛЕУТАВА.

г. Віцебск.

КАЛІ «ПАЗІЦЫЯ» ВЫШЭЙ ЗАКОНА...

Па старонках рэспубліканскага друку прайшла публікацыя прэс-службы ЦК КПБ «Пазіцыя ЦК Кампартыі Беларусі па пытанні «дэпалітызацыі» адукацыі». Дакумент надзвычайны, не заўважыць яго нельга. Шэрагам сваіх палажэнняў ён быў бы рэвалюцыйным, калі б... з'явіўся 5—10 год назад. Напрыклад:

«ЦК Кампартыі Беларусі ў сваёй палітыцы зыходзіць з неабходнасці прыярытэтнага развіцця нацыянальнай школы, якая далучае асобу да гістарычных і культурных традыцый, духоўна-маральнага вопыту народа Беларусі, дасягненняў сусветнай і айчынай грамадскай думкі».

Праўда, побач з гэтым аўтары «Пазіцыі...» не забыліся, па даўняй звычцы, папалохаць «нацыяналістаў», адзначышы, што «камуністы рэспублікі адхіляюць лозунгі і дэкларацыі нацыянал-сепаратыстаў», выступаюць супраць «спроб выкарыстаць працэс навучання і выхавання для прапаганды нацыянальнай выключнасці».

Разам з тым, як сябра Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады, аўтар гэтых радкоў да слёз удзячы ЦК КПБ за тое, што цяпер ужо «камуністы прызнаюць права іншых партый і рухаў на стварэнне сваіх структур у навучальных установах». Аднак хвалюе іншае: як толькі школа адыдзе ад «адзінага вернага учынення», то непазбежна трапіць у палату палітычнай паліцыі, калі не прыпыніць дзейнасць усіх структур палітычных партый у яе сценах. Гэта, паважна таварышцы з ЦК КПБ, якраз і не кваліфікуецца як «праследаванне за перакананні, як забарона на прафесію па палітычных матывах». І дарэмна выспылаецца на міжнародныя дакументы і сусветную практыку. Ва ўсім цывілізаваным свеце дзейнасць арганізаваных палітычных структур не забараняецца ўсюды, акрамя дзяржаўных устаноў, прадпрыемстваў, інстытутаў дзяржаўнай улады і інш. Гэта не выключае, што, напрыклад, выкладчык школы можа быць генеральным сакратаром палітычнай партыі — але па-за сценамі дзяржаўнай установы.

Важна, што ЦК КПБ «Рашуча выступае супраць палітычных страсцей у навучальных установах». Бо, вядома ж, вучань ды студэнт ідзе ў школу за ведамі, а выкладчык з'яўляецца іх захавальнікам, носьбітам і донарам, а не палітычным павадчыком. Аднак чамусьці іншыя палажэнні дакумента ўступаюць у супярэчнасць з выказаным вышэй. Так, спачатку слухна сцвярджаецца, што «нічым не могуць быць апраўданы падмена грамадзянскага, гуманістычнага выхавання палітыканствам». А потым раскрываецца і разуменне «гуманістычнага выхавання», якое, паводле ЦК КПБ, заключаецца ў «фарміраванні ў моладзі дыялектыка-матэрыялістычнага светапогляду», які не дапускае выхаду школы па-за межы «сацыялістычнай арыентацыі».

Складваецца ўражанне, што высокі партыйны орган хвалюе не столькі такая «дрэбязь», як гуманістычнае выхаванне (дарэчы, ці магчыма яно ў абдымках «адзінага вернага учынення?»), колькі тое, што «партыянае «дэпалітызаваць» школу — своеасаблівы тактычны манеўр», за якім хаваецца мэта палітычных апагантаў правесці пераідэалагізацыю і перапалітызацыю школы». Але ці не бачым мы тут тую з'яву, супраць якой ЦК КПБ «рашуча выступае» — узбуджэнне «палітычных страсцей», «уцягненне дзяцей у міжпартыйнае суперніцтва?»

Аўтары дакумента па даўняй звычцы не забываюцца «пастрахаць» слабахарактарных «буржуазным ухілам», сцвярджаючы, што дэідэалагізацыя адукацыі «перанята ў буржуазных сацыялагаў 60-70 гадоў». Як кажуць, каму прыняць да ведама, а каму мець як «руководство к действию»...

Разам з тым, у тэксце «Пазіцыі...» ёсць спасылкі на дакументы ЮНЕСКА, у якіх, маўляў, сцвярджаецца, што «праца на ніве пісьменнасці, як і адукацыя ў цэлым, з'яўляецца

палітычным дзеяннем». Аднак аўтары забываюць дадаць, што ў дакуменце ЮНЕСКА гаворка ідзе пра дзяржаўную палітыку, якую ажыццяўляюць выкладчыкі, дзяржаўныя служачыя на карысць усяго грамадства, а не дзеля сцвярджэння той ці іншай партыйнай ідэалогіі.

Аўтар гэтых радкоў дагэтуль лічыў, што і самы вучоны з вучоных носіць у сабе зерне сумнення, бо працэс досведу бязмежны і ніякія вучэнні не вечныя. Аднак для аўтараў «Пазіцыі...», як вынікае з тэксту, «адзіна правільнае вучэнне» застаецца непакінутым трымальнікам ісціны ў апошняй інстанцыі. Інакш было б менш фармулёвак кшталту: «ЦК КПБ заяўляе», «камуністы перакананы», «ЦК КПБ лічыць неправамернай і негрунтоўнай», «ЦК КПБ рашуча выступае» і інш.

«Пазіцыя...», з'яўляючыся афіцыйным дакументам грамадскай арганізацыі, уступае ў шэрагу выпадкаў у супярэчнасць з дзеючым заканадаўствам. Напрыклад, наколькі законнае наступнае палажэнне: «Члену КПСС Н. М. Мазай даручана прыняць меры па акарачэнню дзяржаўнай дапамогі піянерскай арганізацыі ў вырашэнні пытанняў матэрыяльнага, фінансаванага, кадраванага забеспячэння дзіцячага руху»? Не сакрэт, што піянерская арганізацыя, «юныя леныцы» — гэта дзіцячая палітычная структура КПСС, аднак паводле арт. 11 Закона БССР «Аб асноўных прынцыпах народаўладдзя ў Беларускай ССР» «забараняецца фінансаванне дзяржавай дзейнасці палітычных партый і іншых грамадскіх аб'яднанняў, якія дамагаюцца палітычных мэт». Акрамя таго, даючы «даручэнне» намесніку Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. Мазай, ЦК КПБ парушае арт. 9 вышэйзгаданага закона, у якім сказана: «Умяшанне грамадскіх аб'яднанняў у дзейнасць дзяржаўных органаў і службовых асоб... не дапускаецца».

Калі піянерская арганізацыя — «самастойнае грамадскае фарміраванне, якое дзейнічае

на аснове свайго статута», то чаму ЦК КПБ дазваляе сабе ўмяшальніцтва ў яго справы? Дзейнасць дзіцячых арганізацый у межах школы павінна рэгулявацца іх статутамі і ажыццяўляцца на аснове Закона БССР аб адукацыі, іншых нарматыўных актаў БССР, а не «Пазіцыі...», распрацаванай стратэгамі палітычнай партыі. Каб адцягнуць сапраўдныя палітычныя мэты ўмяшальніцтва ў дзейнасць дзіцячых арганізацый у школе, аўтары дакумента спаліліся на тое, што, маўляў, трэба «гарантаваць сацыяльную абароненасць дзяцей ва ўмовах станаўлення рынчавых адносін». Дзяржава якраз імкнецца ажыццявіць гэтыя мэты, і мае на тое пэўныя магчымасці, прадастаўляючы бясплатныя абеды, школьную форму, бясплатнае навучанне і інш. Аднак навошта спрабаваць гэта рабіць пад шырмай піянерскай арганізацыі і КПСС? Калі партыя жадае прыняць удзел у «фарміраванні статутнага фонду рэспубліканскай піянерскай арганізацыі», то, па-першае, пры чым тут «даручэнне» намесніку Старшыні СМ БССР, па-другое, навошта хаваць палітычны інтарэс пад выглядам «сацыяльнай дапамогі»?

Здаўляе і тое, што ў ЦК КПБ па-ранейшаму ставяцца да «кіраўнікоў органаў і устаноў народнай адукацыі», нават да міністраў Беларускай ўрада як да сваіх служачых, бо ім прадпісана прыняць удзел у красавіку-маі ў «занальных сустрэчах», арганізатарамі якіх з'яўляюцца «абкомы». Мінскі гарком сумесна з гуманітарным аддзелам ЦК. Але ж падобныя мерапрыемствы праводзяцца ў рабочы час, што з'яўляецца парушэннем арт. 9 Закона БССР «Аб асноўных прынцыпах народаўладдзя ў Беларускай ССР», у якім сказана: «Дзейнасць палітычных партый, іншых грамадскіх аб'яднанняў, якія дамагаюцца палітычных мэт, на дзяржаўных прадпрыемствах, ва ўстановах, арганізацыях можа ажыццяўляцца толькі за кошт сродкаў гэтых грамадскіх аб'яднанняў і ў нерабочы час іх членаў (удзельнікаў)». Калі так, то чаму дзяржава павінна аплачваць рабочы час сотням членаў грамадскай арганізацыі — КПСС, калі яны ходзяць у свае райкомы і ЦК? Ці не настаў час пракантраляваць Саветам народных дэпутатаў гэтую дзённую партыяўнасць дзяржаўных служачых — ад міністра да сакратара партарганізацыі школы? А вылічаныя з іх заробатнай платы за прагулы грошы накіраваць на развіццё грамадска-культурнага і спартыўнага дзіцячага руху?!

Яўген ЦУМАРАУ, народны дэпутат Беларускай ССР, член Камісіі ВС БССР па адукацыі культуры і захаванні гістарычнай спадчыны.

ПРАЦЯГ ТРАДЫЦЫЙ

Багатыя літаратурныя традыцыі мае Віцебшчына. Тут калісьці крута віравала літаратурнае жыццё: працавалі філіі «Маладняка», «Узвышша», друкаваліся часопісы, сярод якіх «Аршанскі маладняк», «Дзвіна». Гэтыя традыцыі працягваюць абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі. Пры рэдакцыях шэрагу раённых газет працуюць літаратурныя аб'яднанні. На прыдзвінскай зямлі адбываюцца рэспубліканскія і абласныя святыя роднай мовы і літаратуры. Сталі традыцыйнымі семінары творчай моладзі, вобласці. У выдавецтве «Мастацкая літаратура» неўзабаве выйдзе калектыўны зборнік віцебскіх літаратараў «Дзвіна», у якім — больш за 60 аўтараў.

А сёлета пабачыць свет першы нумар спецыяльнага выпуску абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі «Зарніцы». Па добрай дамоўленасці з рэдакцыяй абласной газеты «Віцебскі рабочы» ён стане рэгулярным. Усе восем яго старонак аддадзены ў распараджэнне тым, хто стала займаецца літаратурнай працай, і іх маладзейшым таварышам па пярэ.

У першым нумары ўвагу чытача прыцягнуць матэрыялы, змешчаныя пад рубрыкай «Спадчына», — пра М. Машару і Б. Любоўскага, замалёўка пра зольную «перыферыю» пазтну М. Баравік, урывак з апавесці Б. Беляжэнкі, прывесчанай нашаму знакамітаму земляку-асветніку В. Цяпінскаму, падборка вершаў членаў літаратурнага аб'яднання пры рэдакцыі верандзвінскай раённай газеты, роздум Я. Мальчэўскай пра родную мову і іншыя.

«Зарніцы» і надалей будуць пісаць пра развіццё роднай мовы і літаратуры, вяртаць забытую спадчыну. У наступных нумарах запланаваны творчыя партрэты пісьменнікаў-землякоў, рэцэнзіі на новыя кніжкі, вершы, проза.

Гэта, нягледзячы на першы перыферыйны літаратурны газет. Адказны за яе выпуск — сакратар абласнога аддзялення СП Беларусі Алег Салтук.

А. САКАЛОЎСкі.

ПАЛЫН НА КАСМАДРОМЕ

(Пачатак на стар. 8—9).

...Яна той раз, у дні Вялікай Дэкады, паабяцала Яму прыехаць — з сольным сваім канцэртам. Ён спытаў, гледзячы ў вочы ёй з усмешкай, якое ніколі не страчала яна ў іншых мужчын, спытаў, калі яна прыедзе зноў і ці не забудзе стрымаць сваё абяцанне?

— Не! Не забуду! — як дзяўчынка, заліваючыся гарачай ружовасцю, усклікнула яна.

— Я буду чакаць! — шматзначна вымавіў ён, затрымліваючы ў сваёй і цалуючы яе руку.

— Я буду спяваць толькі Вам аднаму! — дзёрзка-шчасліва паабяцала яна.

— Я буду чакаць, — паўтарыў ён і ўдакладніў: — Буду чакаць Вас...

Не маючы слоў, яна толькі кінула Яму галавой.

Усё яшчэ трымаючы яе руку, ён сказаў:

— Гэтымі днямі я абавязкова пры-

еду на Возера даведацца, як адпачываюць нашы дарогія госці. І пакажу Вам такое хараство!.. Прыеду пабыць разам...

У аддзяку за Вялікую Дэкаду самым народным з народных і самым заслужаным з заслужаных быў прапанаваны адпачынак на беразе славутага Возера, у гэтым самым з акрытым Палацы, якому сам ён некалі праціўся і які цяпер — ён быў у гэтым перакананы — павінен быў уразіць і захапіць слянных гасцей.

...Уначы тады, як і гэты раз, наляцела і бушавала навальніца. Шалела Возера і стагнаў лес. Вечер ламаўся ў зашчэпленыя дзверы балконаў, калаціў шыбы акон... Немагчыма было заснуць.

І ён не вытрываў. Ён ведаў, што яна не спіць таксама. Напэўна, ёй было страшна ў гэтым амаль бязлюдным Палацы. І ён пазваніў ёй па тэлефоне ў яе пакой.

— Вам не страшна?..

— Я паміраю ад жаху! У мяне не зашчэпліваюцца дзверы на балкон... І я не ўмею нічога зрабіць з імі...

— Якое бязладдзе! — Ён быў абураны — перш за ўсё — безадказнай распуштай персаналу, які абслугоўваў так і дом...

— Я зараз прыйду да Вас і паспрабую нешта зрабіць з Вашымі дзвярыма... — і спахапіўся, напярэй: — Зайду, вядома, з вашага дазволу?..

— Мне няёмка... Вас турбаваць...

— Але хіба я буду спакойны, ведаючы, што Вы не спіце ад страху?.. З расчыненымі дзвярыма ў такую ноч. У нас такія ночы завуць арабінавымі...

— Арабінавая ноч? Гэта нават партычна... — перш за ўсё яна была актывістка.

— Я іду!

І ён прыйшоў да яе ў тую арабінавую ноч.

А на святанні, верталётам са свайго «касмадрома» ён вылецеў да сваіх адказных спраў: праз некалькі гадзін мелася пачацца пашыраная нарада.

За чвэртку гадзіны да пачатку ён

набраў са свайго службовага кабінета яе тэлефон на Возеры.

Яна яшчэ не ўставала з пасцелі. Але ўжо не спала. І ўсё яшчэ была ў палоне мінулага часу, якая ўсё доўжылася ў ёй, доўжылася і доўжылася...

— Гэта я!.. Добрай раніцы!

Ён назваў яе ласкава-памяншальным імем, якім звала яе заўсёды маці. І пшчота ў голасе, з якой ён паклікаў яе з далёкай цяпер далечыні, як і ўначы, калі яны былі разам, зноў заклінула яе.

— Каханы!.. — адным усяго словам адгукнулася Яму ў яго далечыню яна.

Больш яны ні разу не стрэліся. З сольным — для аднаго Яго — канцэртам прыехаць яна не паспела.

Арабінавая ноч згасала. Глуха ўздыхала натомленае Возера. Агеньчык у знаёмым акне патух. І ён не ўсвядоміў і не адчуў, калі знікла ўсё навокал. І сам калі ён адышоў і знік...

ПА СЛЯДАХ ЯШЧЭ АДНАГО МІФА

Прачытаўшы артыкул І. Ласкова «Племя п'яці родаў» («ЛіМ», 18.08.89), дзе аўтар выказвае меркаванне, што старажытная літва была не балцкім, а фіна-ўгорскім народам, я была ўпэўнена, што гісторыкі і філолагі проста «накінулі» на такі матэрыял, прымаючы ці абвргаючы гіпотэзу аўтара. На жаль, адбылося іншае — артыкул нібыта не заўважылі. Ну што ж, калі вучоных гэтае пытанне не цікавіць, давайце брацца за пяро нам, дылетантам.

Безумоўна, гіторыкам добра вядома, што

— наша былая дзяржава называлася Вялікае княства Літоўска, Рускае і Жамойцкае (а гэта само па сабе сведчыць, што літва і жамойты былі рознымі народамі);

— жамойцкія землі не былі цэнтрам ці ініцыятарам утварэння ВКЛ, яны самі ўвайшлі ў склад ВКЛ ужо пасля княжання славуных Міндоўга і Гедыміна;

— жамойцкія землі ніколі не называліся Літвой; да іх гэтага назва прыйшла (як да часткі ад цэлага) толькі ў XIX, а можа, і ў XX стагоддзі.

Тым не менш сама сучасная назва Літва нібы гіпатэзуе вучоных і прымушае лічыць старажытнае племя літва народам балцкім. Як прыклад бягліва дзіцы прывяду цытату з Вялікай Савецкай Энцыклапедыі (артыкул «Літоўская ССР»): «Старажытнейшыя помнікі літоўскай пісьменнасці напісаны на рускай (беларускай) мове, на лацінскай і польскай мовах». Дык чаму гэта пісьменнасць — літоўская?

На жаль, і вельмі паважаны мною беларускія гісторыкі сцвярджаюць, што наш народ узнік на балцкім і толькі балцкім субстраце (М. Чарняўскі і С. Тарасаў у «Народнай газеце», Г. Штыхаў у лекцыях у народным універсітэце БНФ). Калі ж слухачы спыталі ў Штыхава, ці жылі ў Беларусі угра-фіны, ён адказаў, што жылі толькі на паўночным усходзе.

Значыць, жылі? І што, ніяк не называліся?

Мне ж (услед за Ласковым) здаецца, што жылі яны на значна большай тэрыторыі і называліся літва. Паспрабую аргументаваць сваю думку.

1. Першае, што падштурхнула І. Ласкова да яго пошукаў, — гэта падабенства назвы двух народаў: літва — мардва.

Дадам: у «Гісторыі дзяржавы Расійскай» М. Карамзін сярод фіна-ўгорскіх народаў называе племя норава. А ў «Слове аб палку Ігаравым» гаворыцца пра перамогі славян над плямёнамі ятвязі, літва, хінова. Ведучы пра незразумелую, але ўстойлівую антыпатыю ўсходніх славян да гуку Ф (параўнайце — Хведар, Хадора), думаю, можна меркаваць, што хінова — племя фінскае.

І вось ланцужок падоўжыўся: літва — мардва — нарава — хінова.

2. І. Ласкоў пераканаўча растлумачыў фіна-ўгорскае паходжанне назваў многіх беларускіх рэк (Зельва, Дзіва, Езва, Лонва, Лахва і інш.) Ды і саму недасведчанаму чалавеку

цяжка ўсумніцца ў гэтым, калі і ў нас, і ў Ленінградскай вобласці маюцца Нарва і Свір, калі ў нас цячэ Цна і ёсць Цна — прыток Мокшы, што ўпадае ў Аку.

Дадам: Па комі-пярмяцкіх тым — возера (а ў нас Дрысвяты, Дрывяты, Бакшты); лбз — сіні, лбзы — сінець (у нас — Лёзна); ны — суфікс інфінітыву, напрыклад, олыштлыны — жыць разам (напэўна, гэта форма магла паўплываць на назвы нашых паселішчаў — Гальшаны, Ашмяны, Кушляны і г. д.).

Дык як маглі беларусы захаваць такую колькасць фіна-ўгорскіх тапонімаў, калі яны не жылі побач з фіна-ўгорскімі народамі?

3. А фанетыка? Ласкоў адзначае ў комі-пярмяцкай мове мяккае ДЗ, цвёрдыя ДЖ, Ч і наяўнасць У. Дадам: у комі заўсёды цвёрдае Р і вельмі мяккае С.

4. Пагартаем комі-пярмяцкі слоўнік: **ростань** — скрыжаванне дарог, **вежа** — святы, **свяшчэнны**, **Егі-баба** — баба Яга (успомнім, што яг — лес, сасоннік), **йір-вір**, **яр** — яркі, **бліскучы**, **бобыль** — бабыль, **ки** — рука (а рука абাপіраецца на кій), **вот** — падатак, **вот мынтны** — плаціць падатак (ці не адсюль **войт** і **мыта?**), **руд ур** — вавёрка летам (рудая?), **верес** — верас, **кань** — кошка (ці не нагадваюць крыкі птушкі **кані каціныя?**), **вурд** — выдра (па-ўдмурцку **вудор**), **лягуша** — жаба (па-чувашску **шапа**)...

Магчыма, я памыляюся ў нейкіх сваіх здагадках, але ж наяўнасць у беларускай мове фіна-ўгорскай лексікі бяспрэчная. Як яна трапіла ў нашу мову, калі продкі беларусаў прыйшлі на балцкія і толькі балцкія землі?

Мне могуць запыраць: добра, калісьці, вельмі даўно, нашы продкі сутыкаліся з угра-фінамі, але якое дачыненне мае да гэтага менавіта літва?

5. Самы галоўны доказ фіна-ўгорскай прыналежнасці літвы — дахрысціянскія імёны, якія захаваліся ў летапісах, і экзатычныя неславянскія прозвішчы сённяшніх беларусаў.

Калі мизгыр — змрочны, пахмурны, то і прозвішча Мізгайла, напэўна ж, мае фіна-ўгорскае паходжанне. Калі скёр — злосны, сярдзіты, то і Скірмунт — з той жа крыніцы.

Ласкоў расшыфроўвае шмат летапісных імёнаў. Некаторыя расшыфроўкі здаюцца мне пераканаўчымі, некаторыя спрэчнымі. Больш за ўсё мяне бянтэжыць тлумачэнне айла як **бацькоўская вада**, падобны на бацьку. Я думаю, што айла можа быць не словам — носьбітам сэнсу, а проста граматычнай формай. У комі-пярмяцкім слоўніку я знайшла некалькі ідыёмаў, якія мяне зацікавілі: **сюзь кокалб** — суч клюе (у сэнсе спаць хочацца), **пукалб лагун маз** — сядзіць, як піўная дзежка (вось адкуль, напэўна, нашы Лагуны і Лагуновічы), **гым** — грымотны, **гымалб** — гром грыміць...

Гэтае гым-гымалб мне нешта вельмі нагадала, і я ўсё паўтарала яго, пакуль яно неж само сабой не ператварылася ў **Грум-Гржымайла**. Мне здаецца,

тут можа быць ключ да адгадка: **гром-гржымачы** ці **гржылю**, **як гром**. А можа, і **загржылю**, **гржыну** (ва ўдмурцкім слоўніку **ало** — канчаток дзеяслова першай асобы будучага часу).

Мы не ведаем, як дакладна гучала гэтае алб ў старажытных літоўцаў. Але мяккае Л вельмі падобнае на Й (нездарма Б. Сачанка прыводзіць меркаванне, што **етрагі** маглі быць летвягамі; ды і ў еўрапейскіх мовах такое чаргаванне магчыма: іспанцы гавораць **Эскамілью**, а французы **Эскамію**). Беларускі летапісец мог чуць імя, напрыклад, **Ягайлы** і як **Ягаллэ**, і як **Ягайо**. Вось ён і перадаваў на пісьме абодва гукі — **своеасаблівы дыфтонг**. Дарэчы, **палакі** не чулі гэтага Й (Ягелло).

Калі мы згодзімся з магчымасцю чаргавання ЛЬ і Й, то і само імя Ягайла можна расшыфраваць інакш. **Лёг** — злосны. Дапусцім, ад гэтага слова ўтвараецца імя **Лёгайло**. Адпаведна законам беларускай фанетыкі **Ё** ненаціска ператвараецца ў **Е**, а **Е** ў першым складзе перад націскам — у **Я**. І атрымаем **Лёгайло** — **Егайло** — **Ягайла** (сучасныя літоўцы пішуць **Йогайла**). Дарэчы, і па сэнсу яно адпавядае большасці княскіх імёнаў. Любілі старажытныя літоўцы імёны змрочныя, пагражальныя, «устрашаючыя».

Калі ж дапусціць магчымасць чаргавання Й з В мяккім (а такую падставу дае нам **йір-вір**), то памнажаюцца варыянты разгадкі імя Вітаўт. Так, маем слова **йітот** — тое, чым звязваюць. А можа, той хто злучае, аб'ядноўвае?

Ёсць у мяне яшчэ адна здагадка (хутчэй намёк на здагадку). **Пель** — вуха. **Нянь** — хлеб. **Пельнянь** — пельмень. Гэта пакомі-пярмяцку. А **вось** у чувашоў **хлеб-мемме**. Значыць, магчымае чаргаванне **Н** і **М**. Ды і беларусам гэта ўласціва — **рабіць Мікіту з Нікіты** і **Міколу з Нікалая**. Дык вось, калі ў нас, на нашай тэрыторыі, называлі **хлебмень** (параўнайце — **ячмень**), то гэта магло б даць магчымасць расшыфраваць імя **Менеска** — **млынара**, сына **млынара** і **гаспадара чароўнага млына**...

Мала ведаю пра ятвягаў. Але гэта быў лясны народ, і слова **яг** (лес), што ўваходзіць у яго назву, таксама можа сведчыць пра фіна-ўгорскае паходжанне. Разам з першай часткай **етв** (летв) гэта можа азначаць **лясная літва**. А ёсць яшчэ слова **ётыв** — **разам, сумесна**. Тады — **лясное супольніцтва**...

Хай сабе не ўсе мае здагадкі слушныя, але праца І. Ласкова, знаёмства з фіна-ўгорскімі слоўнікамі даюць мне падставу заступіцца за памяць легендарнага народа, карэннага насельніка нашых мясцін, ён знік, як народ, але яго кроў цячэ ў нашых жылах. Хочацца добрым словам успомніць яго дзяржаўных дзеячаў, мудрых і адважных палітыкаў, якія імкнуліся кіраваць сваёй шматнацыянальнай дзяржавай, «гды ж того право божое и справедливость хрестиянская учить» (Статут Вялікага княства Літоўскага, раздзел 1, арт. 18).

Святлана КЛІМКОВІЧ.

І РЭЛІГІЙНАЕ, І СВЕЦКАЕ...

Наша слаўная гісторыя, перш за ўсё перыяд Вялікага княства Літоўскага, сведчыць, што ў беларускай дзяржаве мірна і годна суіснавалі многія народы і рэлігіі. І хрысціянства вучыць нас з павагай адносіцца да іншага, яго годнасці, падтрымліваць слабейшага. А ўжо самі вернікі, калі толькі будуць мець на гэта магчымасць, разбіраюцца, у які храм ім хадзіць і паводле якога абраду спавядацца.

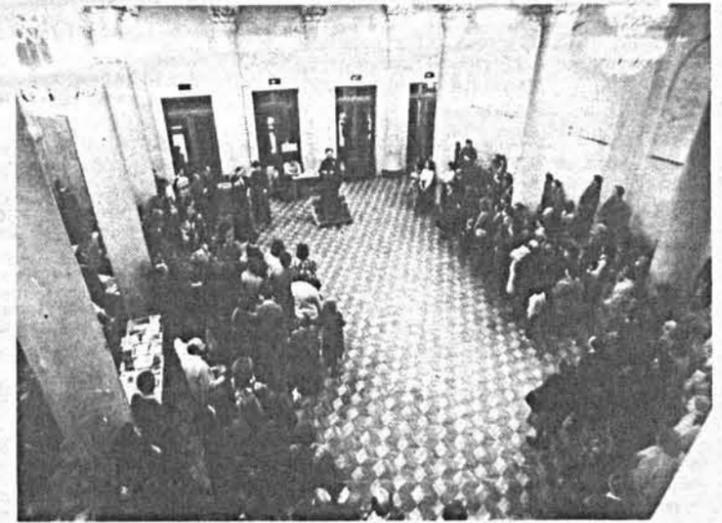
Для Беларусі сёння з'яўляецца актуальнай не толькі праблема канфесійнай супольнасці і яднання, але і нацыянальнага адраджэння, натуральнага вяртання народу ягонай мовы. І тут перад усімі канфесіямі вялікі абавязак у дачыненні да свайго народа, яго культуры, мовы, маралі, духоўнасці. Будзе, аднак, памылкова і наіўна меркаваць, што спадчыну стагоддзяў і асабліва апошніх дзесяцігоддзяў можна скасаваць адным махам. Тут патрэбна настойлівая і мэтаксіраваная праца, дзе будуць паяднаны рэлігійныя і свецкія намаганні, знойдзены нестандартныя формы сумоўнасці з людзьмі.

Менавіта так імкнецца працаваць Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына», надаю-

Белсаўпрофа. У ёй бралі ўдзел святары Георгій Латушка, Міхал Сапель, Эрнст Сабіла. Словы боскіх служак урачыста і праніжана гучалі пад высокімі столлямі прасторнай вітальні палаца, дзе, як у царкве, людзі сталі. Гэта надавала вечарыне непаўторнае спалучэнне рэлігійнага і свецкага. Хрысціянскія спевы выконвалі царкоўныя і свецкія калектывы: хор хлопчыкаў пры Мінскім кафедральным саборы пад кіраўніцтвам Таціі Міронавай, харавая капэла Акадэміі навук (кіраўнік Тамара Слабодчынава), камерны хор інстытута замежных моў (Галіна Цмыг), хор «Унія» пры ТБМ (Кірыл Насаеў).

Напэўна, не ўсім слухачам было важна, да якой канфесіі належыць той ці іншы спеў, бо людзі былі ахоплены душэўным яднаннем, што прыйшло і ў гэтую залу з Уваскрэсеннем Хрыстовым, са спрадвечным святкам нашага народа — Вялікаднем. А тое, што маўленне святароў, музыка і спевы былі беларускімі — з'явілася яшчэ адным важным аргументам на карысць народнай мовы.

Канцэрт у вялікай зале пачаўся з верша Уладзіміра Жылкі «Радасць мая Велікодная». Выканаў яго не прафесійны артыст, а архітэктар, сябра Рады «Бацькаўшчына» Генадзь Шары. Потым выступалі «Ва-

Фae Палаца культуры Белсаўпрофа, дзе праходзіла першая частка Велікоднай вечарыны.

чы важнае значэнне пытанню рэлігійным. Сярод чытачоў, напэўна, ёсць і такіх, хто быў на Каляднай вечарыне «Бацькаўшчыны» ў Доме літаратара. З прачулымі словамі хрысціянскай веры выступалі там святары ад усіх канфесій, якія ў багаслужбе карыстаюцца беларускай мовай.

Добрае пачынанне набыло працяг і ў Велікоднай вечарыне, якая адбылася ў Палацы

лачобнікі» (кіраўнік Станіслаў Дробыш), «Неруш» (Валянціна Гладкая), «Крыжачок» (Сяргей Клімовіч).

Вечарына засведчыла, што «Бацькаўшчыне» пад сілу маштабныя акцыі, праз якія людзі далучаюцца да высокіх слоў і дзей.

Я. ВАРАНЕЦ.

На вечарыне быў прыняты зварот да грамадскасці, вернікаў, рэлігійных і свецкіх уладаў Беларусі, у якім гаворыцца:

«Удзельнікі Велікоднай вечарыны, арганізаванай Згуртаваннем беларусаў свету «Бацькаўшчыны», вызнаваюць трывогу і занепакоенасць тым, што роля хрысціянскіх канфесій Беларусі ў адраджэнні народа пакуль што непрыкметная. Між тым гісторыя сведчыць, што рэлігія ва ўсіх славянскіх народаў была вызначальнай пры іх нацыянальным абуджанні. Свядомая нацыя, у сваю чаргу, становілася гарантам трывучасці і нязломнасці веры і ў часы цяжкіх ганенняў супраць яе.

Пакрысе пачынае адраджацца і наша зданцыяналізаваная, пазбаўленая веры і амаль дарэшт знявераная ў сабе Беларусь. Дык ці не высакародна, захоўваючы вернасць хрысціянскім заповедзям, падтрымаць таго, хто на працягу стагоддзяў праз мацнейшых быў прыніжаны і зняважаны, чья мова гвалтоўна выганялася з афіцыйнага, у тым ліку і рэлігійнага ўжытку. Але ж сам Гасподзь Бог у святых пісанні завяшчаў услужыць яго імя і чыны на роднай для кожнага народа мове?..

Мы звяртаемся да рэлігійных і свецкіх улад з просьбай завальняць усе патрабаванні вернікаў весці богаслужэнне на роднай мове, а таксама наладзіць навучанне па-беларуску святароў ад усіх канфесій і выданне рэлігійнай літаратуры. Усё гэта павінна паспрыць агульнай духоўнай культуры, веры народа ў самога сябе, без чаго няма ні адраджэння, ні будучыні».

Фота Д. ЛУПАЧА.

Амерыканская зямля зда-лася мне прыветлівай і гасціннай, можа, таму, што такімі былі беларусы, з якімі часта даводзілася сустрэцца. Прыгадваю Кіліленд і адрозны бачыцца ўтульная кватэра, жанчына вялікіх гадоў, бадзёрая, усмешліва. Была гэта Іна Рытар-Кахановіч. Тады я яшчэ не ведаў, што Аляксандра Саковіч — гэта яе псеўданім, якім падпісана апошняя кніга — «У пошуках праўды». Напярэдадні мы дамовіліся на сустрэчу і суботняй раніцай я і некалькі чалавек з «Полацка» ўжо званілі ў тую гасцінную кватэру. Тады яшчэ стаяла прыбраная навагодняя ёлка. А стол... Ну ён проста ламіўся ад розных страў, пірагоў, булчак. Гаспадыня папярэдзіла маю цікаўнасць, што на стале ўсё зроблена яе рукамі. Аказваецца, усю папярэднюю ноч яна шчыравала на кухні. Але навошта, калі ў замочнай Амерыцы ёсць усё, што жадаеш? Ды такі ў Кахановіч гаспадарчы характар, ды і майстэрства ёй не займаць. Мы нахвалявалі гатункі і радысна было бачыць, як прыемна гэта спадарыні. Гаворка сама сабою ішла

жывая, вясёлая. Успаміны ліліся ракою. Спідарыні Кахановіч было што прыгадаць са свайго доўгага, часам панутнага жыцця. Згадала студэнцтва, цяжкі час сталіншчыны, вайну, дарогу на Запад, нямецкія лагеры, сустрэчу з Амерыкай. А колькі добрых слоў сказала пра родныя наддніманскія мясціны, Наваградчыну. Нечакана было пачуць пра яе сустрэчы з Купалам, Аказваецца, многія беларускія дзеячы ў эміграцыі — гэта яе былыя вучні. І мастачка Галя Русак, журналіст і гісторык Янка Запруднін, фундатар «Полацка» Сяргей Карніловіч, донтар мастацтвазнаўства Вітаўт Кіпель... На радасць і на ўспамін аб сустрэчы пісьменніца ахвяравала мне прыгожы чырвоны томік сваіх твораў, выдадзены інстытутам навукі і мастацтва. На наступны дзень увечары мы зноў гасцілі ў спідарыні Кахановіч, на гэты раз разам з актывістам-беларусам Янкам Хачанам і ягонай жонкай мастачкай Лідай Лазар-Хачанкай. Зноў ракою цялі ўспаміны, шмат гаварылі і пра нядаўнюю сустрэчу беларусаў Паўночнай Амеры-

кі. І зноў гаспадыня частавала нас вельмі смачнымі стравамі. За ўсім гэтым мне бачылася вялікая прага жыцця, невыказаныя пачуцці, любоў да далёкай Бацькаўшчыны, жаданне быць карыснай — такою здалася Іна Кахановіч. Толькі ўзрост ды страчанае здароўе ўжо не даюць чалавеку шмат зрабіць, стала працягваць працу над сло-

вам. Вось і назаўтра спідарыня заняўдужала і не адбылася наша разам паездка ў Пенсілванію. Развіталіся мы па тэлефоне. Што гаварыла і жадала? Моцы і здароўя ўсёй нашай нацыі, росквіту, незалежнасці, адраджэння. І спадзяванне на хуткую сустрэчу чулася ў кожным яе слове.

Анатоль КЛЯШЧУК.

Іна РЫТАР (А. САКОВІЧ)

НА СУД ГІСТОРЫІ

І прыдзе новых пакаленняў
На наша месца грамада
Судзіці суд, ці мы сумленна
Жыццё прайшлі...

Я. Купала, «І прыдзе...».

У кабінце на сцяне, у светлай дубовай рамцы — вялікі партрэт Янкі Купалы. Побач, у такіх жа рамках — Ф. Скарына і Цётка. Пад партрэтамі — нізкія шырокія шафы, поўныя беларускіх кніжак. На іншых сценах — беларускія краявіды.

За вокнамі сад. Увечары, калі на нашай вуліцы паволі заціхае аўтамабільны рух і далёкі гул з цэнтры горада прыглушае шум дрэваў, — у гэтым пакоі забываецца, што паміж табой і бацькаўшчынай ляжыць акіян.

Над пісьмовым сталом — павялічаная фатаграфія літаратурнай арганізацыі «Полымя». Я. Колас, Ц. Гартны, Я. Купала, М. Чарот, А. Гурло, М. Грамыка, У. Галубок, М. Зарэцкі, А. Дудар і іншыя. Якія цяжкія дазнанні выпалі на долю гэтых паэтаў і пісьменнікаў! Балышыня з іх памерла не сваёй смерцю.

У першым радзе, у цэнтры паміж іх — Янка Купала. Наш нацыянальны геній, наша нацыянальная сведамасць, наша нацыянальнае сумленне. Я гляджу на яго, і наплыву хваляючых успамінаў ахапляе мяне. Янка Купала ласкавы, жартаўлівы, яшчэ малады — такім я пабачыла яго першы раз у 1921 годзе... І апошняя сустрэча ў Маскве — спачатку непраніклівы, застыглы твар, стомленыя вочы... і раптоўная цепення ў іх, калі ён даведаўся аб маіх нягодах.

На бацькаўшчыне пра смерць Я. Купалы пішуць наўздзіў лаканічна: «трагічна памёр». Тут, на чужыне, кажуць: «скончыў жыццё самагубствам» і разумеюць, што ён адышоў змораны, духова паранены, але не пераможаны.

Мне прыгадваецца ранні цёплы вечар у садзе Грамыкаў, першае зжоўклае лісце на траве, Я. Купала, Я. Лёсін і М. Грамыка ля садовага стала. Прыгадваецца і гутарка паміж імі пра Міхаса Гурына і нечаканыя гарачы выбух Я. Купалы ў абароне гэтага чалавека.

М. Гурын, ці Маразоўскі, як яго ўсе зналі ў Менску, у 1924 годзе быў пасланы ў падполле ў Заходнюю Беларусь. Увесну 1928 года на апошняй балонцы газеты «Савецкая Беларусь» петытам было набрана колькі радкоў, што ў Вільні забіты «правакатар» М. Гурын. Зацемна ў той самай газеце, у якой ён да 1924 года працаваў адказным рэдактарам. У Ігнаўскі і М. Чарот блізкія сябры М. Гурына, мелі ў тым часе клопаты, бо яны абодва паручыліся за яго, калі ён ішоў у Заходнюю Беларусь. «Правакатар ці справакатар?» — задумваліся людзі. Пра ўсё гэта гутарылі тады ў садзе.

Я сядзела недалёка ад іх і чытала кніжку, але адрозны кінула чытаць, як толькі ў гутарцы пачула імя М. Гурына. У нашай сям'і яго зналі ад маленства. Ён, як і мае бацькі, паходзіў з Ярэмічаў. У нас захавалася ягоная фатаграфія — студэнта псіханеўралогічнага інстытута з надпісам: «На добры ўспамін. Пецярбург, 1912 г.». Год, калі і Я. Купала жыў там. Моладзь, якая нелегальна, праз мяжу, прыходзіла ў Менск, каб вучыцца ў Беларускаму ўніверсітэце, шанавала М. Гурына: ён шмат ёй дапамагаў.

— Супярэчлівая, трагічная асоба, — выказаўся аб ім мой швагра М. Грамыка.

— А па-мойму, дык палітычны авантурыст, — безапеляцыйна сказаў Я. Лёсін.

Словы Я. Лёсіна ўзрушылі Я. Купалу. Ён аж узняўся са свайго месца.

— Не кажыце так, Язэп, не можна! — запярэчыў ён востра.

На момант запанавала ціша: была нязвычайная узрушанасць заўсёды зраўнаважанага Я. Купалы.

— Не трэба так казаць, — паўтарыў ён ужо звычайным нягучным голасам і сеў. — Мо Гурын не такі ўжо і вінаваты, і суд гісторыі яго апраўдае.

«Суд гісторыі яго апраўдае» — гэтыя словы і ўзрушанасць Я. Купалы засталіся дагэтуль у маёй памяці. У дзень, калі я пачула аб ягонай смерці, я адрозны прыгадала іх. І мне думаецца, што адной з прычынаў ягонага самагубства было жаданне апраўдацца перад судом гісторыі.

Першы раз я пабачыла Я. Купалу і яго жонку ў 1921 годзе на каляднай ялінцы ў дзіцячым доме. Калі не памыляюся, гэты невялікі прытулак для дзіцяці малодшага веку мясціўся на рагу Правіянцкай вуліцы.

Чатыры маладзенькія настаўніцы і гасці, паміж якіх і я са сваёй старэйшай сястрой Лідай, зышліся ў невялікай зале. Святочна прыбраная, зала выглядала па-свойму ўтульна. Зіхацела вышараваць дабелага нефарбаванага падлога, было цёпла, а ад свежае ялінкі пахла лесам. Каля сцяны, паміж двух вокнаў, красавалася ялінка, уся рознакаляровая ад папярвых цацак, зробленых самімі дзецьмі.

У зале стаяў вясёлы гоман. Уздоўж сценаў на лавах і крэслах ужо сядзелі гасці і найменшыя гадунцы. Настаўніца, Ніна Шарамеццава, расстаўляла хор і іншых удзельнікаў паказу ля ялінкі. Усё было гатова. Чакалі толькі Я. Купалу.

Ён прыйшоў разам са сваёй жонкай. Малыя пасаскоквалі з лаваў і цесным колам абступілі Купалаў. Відаць было, што дзеці не першы раз бачаць паэта і ягоную жонку, і што Купалам прыемная блізіна дзіцяці.

Я глядзела на Янку Купалу ўва ўсе вочы. Бачыла светлыя мяккія валасы, акуратна расчэсаныя на радок, павільныя рысы твару і ласкавую ўсмішку вачэй. Я, памятаю, падумала: «Гэта ж Купала зусім яшчэ малады».

Выглядала вельмі міла і ягоная жонка. Уся нейкая ясная, яна мела тады даўгія лянныя косы, прыгожа ўкладзеныя на галаве, вельмі белую скуру твару і сінія вясёлыя вочы. Любасць дзіцяці да яе выяўлялася не меншаю, як да Я. Купалы. Адрозны яны абое рабілі ўражанне людзей чужых, якім ад першага спаткання пачынаеш верыць.

Я. Купала заняў месца на лаве паміж дзецьмі, ягоныя рукі — на плячах двух малых, што селі, цесна прытуліўшыся да яго. Ён вясёла ўсміхаўся, уважліва сачыў паказ маладых актараў і шчодр, разам з усімі, пляскаў ім.

Слухаючы, як дзеці спяваюць і дэкламуюць Купалавы вершы, я ўспоміла выступы беларускага клубу ў Адэсе: хор, «Паўлінку», чытанне вершаў. У іх бралі ўдзел мае сястры і брат, а я з бацькамі прыходзіла глядзець. Мяне заўсёды дзівіла, што мая маці і шмат іншых людзей у зале, глядзячы вясёлу «Паўлінку» ці слухаючы хор, пачыналі плакаць. «Чога ты плачаш?» — пыталася я ў маці, і яна адказвала: «Бо чую нашу мову са сцэны». Я не зусім разумела тады сваю маці.

Я блізу не памятала Беларусі. Але мая маці не любіла зыркае Адэсы і часта ўспамінала лагодную бацькаўшчыну. Яна расказвала мне пра Нёман, пра лясы, пра сакавітую, ніколі не выгаралую зялёную траву, пра снег, што не сходаць праз усю зіму. Я любіла слухаць маці, ды ўсё ж мне больш рэальным быў шумны паўднёны горад, стэпавая роўнядзь навокала яго, Чорнае мора і на ўзбярэжжы высушаныя сонцам і ветрам голыя скалы. Беларусь, наш край, месца, куды мы ўсёй сям'ёй збіраліся некалі вярнуцца, заставалася нерэальнай, як прыгожая казка.

У лістападзе 1921 года мяне з Адэсы, што памірала ад голаду, забрала да сябе ў Менск старэйшая сястра. Нарэшце, я апынулася ў Беларусі... толькі без бацькоў. Менск здаўся мне сцюдзёным... Ці раз я паціху плакала, каб ніхто не бачыў, бо была ў асяроддзі людзей, дзе кожны цешыўся, што вярнуўся на бацькаўшчыну. Адкрыта выявіць сваю тугу мне здавалася не годным добрага беларускага патрыёта.

Таго вечара Янка Купала сказаў мне:

— Першы раз апынуцца далёка ад бацькоў заўсёды маркотна.

Я хацела запярэчыць, але ягоныя вочы глядзелі на мяне ўважліва — добрыя, інтэлігентныя вочы, якія, здавалася, чытаюць усе твае думкі і спачваюць табе. Перад такімі вачыма немагчыма маціць.

— Маркотна, — прызналася я.

Пасля дзіцячых выступаў усіх за-праклілі на вачэру ў сталовы пакой.

Госці селі паміж гадунцоў за даўгімі, нічым не засланымі сталамі. На вачэру падалі салодкі рыс з малаком і лядунцы. Я. Купала адмовіўся ад цукерак, а рыс еў і паважна запэўняў дзіцяці, што рыс яму вельмі смачны, што так смачна згатаванага ён ніколі яшчэ не еў. Дзеці верылі яму і чуліся шчаслівымі гаспадарамі.

Калі я прыгадваю Я. Купалу з гадунцамі дзіцячага дома, мне прыходзіць на памяць і любасць да Я. Купалы маіх малых пляменнікаў. Як толькі бачылі Я. Купалу, яны беглі яму напярэймы так, як беглі да сваіх найблізкіх. Я. Купала быў частым госцем у сям'і Грамыкаў. Замілаванне да яго нарадзілася яшчэ той парой, калі дзеці былі зусім малыя і лезлі да яго на рукі. Ён вясёла ўмеў забаўляць іх. Шчуплую Расціслаўку ставіў на сваю нагу і, разгойдваючы то павольна, то шпарка, прыгаворваў: «Едзе едзе пан, пан, пан на коніку сам, сам, сам; а за панам жыд, жыд, жыд на коніку дрыг, дрыг, дрыг...» Для тлусценькай Марынікі меў іншы жарт. Наставіўшы два пальцы, як казіныя рогі, палыхаў: «Ідзе каза рагатая, бадзе дзіця пузатае».

На веснавыя канікулы ў першым годзе майго настаўніцтва я ехала ў Менск вельмі ўзрадаваная: я везла Я. Купалу ліст ад маіх вучняў. Яны прасілі дазволу назваць сваю школу ягоным імем.

Канікулы прыпалі якраз на Вялікідзень, і калі мы са шваграм прыйшлі да Купалаў, заспелі ў іх гасцей. У пярэднім пакоі спаткаліся мы з групай маладых пісьменнікаў, якія адыходзілі ўжо. Было відаць, што яны выпілі. Наперадзе найвышэйшым і найвяселішым — іх было чатырох — выглядаў М. Зарэцкі. Ён нахінуўся да мяне і сказаў паціху: «Шнада, я не дачакаўся вас». Твар і вочы ягоныя смяяліся. Я не была знаёмая з ім і разумела, што ён жартуе.

— Аб чым ён табе там шэпча? — папытаўся швагра.

— Гэта ейны сакрэт, і яна дзядзьку Міхасю не скажа, — адказаў за мяне М. Зарэцкі.

Я. Купала, які праводзіў гасцей, наглядзеў усю гэтую сцэну моўчкі, усміхаючыся. Мы прывіталіся з ім.

— Як жа самастойна працуецца? — папытаўся ён у мяне.

— Не магу жаліцца, — сказала я, — маю добрых вучняў.

Ува ўтульным сталовым пакоі Купалаў за вялікім прыгожым засераваным сталом, застаўленым пітвом і закускамі, разам з Купаліхай, сядзелі праф. Грэдынгер з жонкаю, Купаліха была рухлівая і гаваркая, як заўсёды. І хаця таго, дня, як мы даведзіліся пасля, у іхняй хаце пераблыта шмат людзей з вільюдымі наведзімамі, яна не выглядала зморанай. Твар у яе застаўся ружова, ясныя вочы вясёла іскрыліся.

Мы засядзелі ў Купалаў позна. Не хацелася ісці дадому, бо сястра тая вясёлы павезла дзіцяці на паўдзень адведзець дзеда і бабу ды засталася там да восені. Між іншага, пару месяцаў пасля п'ехалі ў Адэсу і Купалы з Лёсінамі.

Я перадала Я. Купалу ліст ад вучняў. Ён адрозны прачытаў яго.

— Ці яны самі зажадалі мяне? — папытаўся ён, дапытліва ўглядаючыся ў мае вочы і выразна падчыркваючы слова «самі».

— Паўна, самі, — адказала я.

Пярэвіцкая сямігодка, дзе я выкладала беларускую мову і літаратуру, была невялікая і досыць далёка ад чыгункі. Настаўнікі ў большыні былі людзі сямейныя і старэйшыя за мяне. Напачатку я вельмі адчувала там нястачу сваіх блізкіх і сяброў. Але гэта трывала, пакуль я не пазнала маіх вучняў.

Перад тым я знала толькі гарадскую школу. Мяне ўразіла розніца паміж гарадской і вяснянскай школай. Як цікавіліся, як лавілі кожнае слова настаўніка вяснянскія вучні, як хацелі аб усім даведацца, як яны верылі настаўніку!

Пазашкольнымі гадзінамі ў мяне і ў маіх вучняў было шмат вольнага часу. Вечарамі мы зыходзілі ў школу, каб чытаць творы з беларускае літаратуры. Старэйшыя вучні збіралі фальклор і выдавалі школьныя краязведныя часопісы.

Калі я пра ўсё гэта расказвала Я. Купалу, дык бачыла ізноў перад сабою вялікі, слаба асветлены газніцаю, школьны пакой. Бачыла юнацкія твары, узнятыя да мяне, і на тварах радаснае здзіўленне. Яны мелі здаровую, чыстую душу, мае маладыя сябры.

Больш за ўсё яны любілі слухаць, калі я расказвала ім пра Менск, пра ўніверсітэт, пра нашых паэтаў і пісьменнікаў. Я таксама расказвала ім і пра Анадэмічную канферэнцыю, на якую прыехалі вядомыя навукоўцы нават з-за мяжы. Сведамасць, што нашай мовай цікавіцца і яе вывучаюць не толькі свае, але і замежныя вучоныя, захапляла іхняе ўваўленне, абуджала пачуццё нацыянальнае годнасці.

Я казалася Я. Купалу праўду. І з сабскае ініцыятывы вучні Пярэвіцкае школы, што перад тым насіла імя Луначарскага, зажадалі змяніць яго на імя Янкі Купалы.

Таго вечара Я. Купала не толькі даў згоду, а і падараваў вучням школы «Шляхам жыцця» са сваім надпісам.

Я привезла і перадала кніжку школе. Вучням кніжка, надпісаная для іх «самім» Янкам Купалам, выдавалася проста чудам. Першага дня, шчасліва ўсхваляваныя, яны не маглі спакойна сядзець на лекцыях: круціліся, перагаворваліся, бласконеца распываліся пра Я. Купалу. Я не спыняла выяву іхня радасці, бо разумела іх.

Падараваў Я. Купала кніжку мне таксама, але гэта сталася колькі месяцаў пасля, калі я вярнулася ў Менск і жыла ў Лёсікаў.

Ад сярэдзіны 20-ых гадоў і да самае высылкі Міхася Грамыкі з Менску ў 1931 годзе мы жылі на Шпітальнай вуліцы, адразу за гарадскім садам. У вельмі бліжнім суседстве да нас былі Гарэцкія, Лёсіні, Я. Колас і др. І. Серада. Лёсіні мелі прыгожы, вялікі дом. Калі ў сям'і Грамыкаў падраслі малыя, і пачало рабіцца цесна, Лёсіні прапанавалі мне пакой. Я перайшла да іх, і ад таго часу маё жыццё прайшло паміж думамі дамамі — Грамыкаў і Лёсікаў.

Цётка Ванда, жонка Язэпа Лёсіка, ад першага дня, як толькі я ўсталявалася ў іх, празвала мяне «Казачонак» і ўзяла пад сваю апеку, не менш чымся мае дзве старэйшыя сястры.

Яна шмат апавядала мне пра свайго бацьку, нашага пісьменніка Ядвігіна Ш., і пра Янку Купалу. Гэта ейны бацька першы вычуў паэтычны талент нікому яшчэ тады не вядомага юнака — Янкі Луцэвіча.

Сама Ванда Лёсік была жанчына рэдкае дабрыні. Усё, што звязана з сардэчнасцю, з людскою цеплынёю, было ў яе. Сваёй выселасцю, жвавасцю, пачуццём гумару яна, як і Купалава жонка, адразу выклікала сімпатыю. Мо таму гэтыя дзве мілыя жанчыны вельмі сябравалі. Трое дзяцей Лёсікаў — Юрка, Люцыя і Алеська — хадзілі ў дзіцячы садок, якім кіравала Купаліха — цётка Уладзя.

Неяк апавядаючы мне, які прыгожы юнак быў Я. Купала і як заглядалася на яго дзяўчаты з-пад Радашковічаў, Лёсічыха сказала:

— Каб вы зналі яго тады, дык напэўна б закахаліся.

— Я і цяпер закаханая ў яго, — азвалася я.

— Не маніце, Казачонак, я добра ведаю ўсе вашыя заляцанкі, — не згаджалася цётка Ванда.

Часта яна жартавала:

— Вы ж да мяне штодня на споведзь прыходзіце.

Гэта была праўда. У мяне ад яе бадай не было сакрэтаў.

Аднаго разу яна сказала:

— Вы ўсё хваліцеся, што маеце незвычайных сяброў. Пакажыце іх мні з Уладкай (так яна звала Купаліху). Мы пабачым, паслухаем іх і выкажам вам свой погляд — ці сапраўды яны такія ўжо выдатныя.

Так паўстала ідэя супольнае вечарыны маладых са старэйшымі, вечарыны, што неспадзявана для ўсіх ейных удзельнікаў дала зацэпку для абсурдных абвінавачванняў у часе арыштаў у 1930 годзе.

— Зробім вашыя госці, — казала далей Лёсічыха. — Вы накажыце сястры з мужам і маладым, а я заўтра ж, як павяду сваіх студэнтаў у акадэмію да Купаліхі, перакажу ёй і Янку вашыя запіскі.

Яна падумала крыху і дадала:

— Трэба будзе і Ластоўскіх з Ганкаю паклікаць, няхай Ганка пазнаёміцца з добрай беларускай моладдзю, а то...

— Што, а то? — папыталася я.

— Нічога асаблівага, — неяк сумелася цётка Ванда, — мо гэта мне здаецца... часамі выглядае, што яна ўхіляецца сваіх людзей...

Я бачыла, што Лёсічыха ведае штось пра Ганку, чаго не хоча мне гаварыць.

У мяне было шмат сяброў, але я запрасіла найбольш цікавых з іх, як мне тады здавалася. Аднаго — Янку Юрашкевіча, літаратара, другога — Міколу Улашчыка — гісторыка. Абодва яны скончылі наш універсітэт, абодва цікавіліся старадаўняй парой гісторыі Беларусі і вывучалі яе паводле архіўных крыніцаў. Трэцяга — лекара Язэпа Баранюшкага, ці Юзіка, які мы ўсе яго звалі. Ён быў не толькі добры лекар, але і вельмі вясёлы ў гутарцы, спрытны на жарты. Юзік падабаўся кожнаму, хто яго знаў, і на універсітэце каля яго заўсёды рэкавала мора смеху.

Усё для прыйма дарыхавала сама Лёсічыха. Зарадная гаспадыня, у сваім доме ўмела яна стварыць атмасферу

ўтульнасці і камфорту. Кожнаму ў іх чулася прыемна.

Вечарына ўдалася. Мне цяжка прыгадаць цяпер, аб чым якраз гаварылі мы таго вечару. Памятаю адно, што ніякіх незвычайных ці палітычных гутарак не было.

Гасцінны Язэп Лёсік, родны дзядзька Якуба Коласа, як і пляменнік, меў прыемныя рысы тыповага беларускага жартуніка. Валодаў гэтым мастацтвам у вялікай меры М. Грамыка, Лёсічыха і Купаліха. А Юзік прыклаў тады ўсе свае маладыя сілы, усю энергію, каб не падацца старэйшым. Таму і было шмат смеху.

Я. Купала сядзеў у цэнтры стала, папіваў свой «Барзак» (на стале да закусак не было гарэлкі, а толькі віны), гаварыў няшмат і разам з тым, здавалася, што ён бярэ ўдзел у гутарках не менш за іншых. Ён выглядаў у добрым настроі.

Таго вечару я пазнаёмілася з Ганкай Ластоўскай. Яна, беленкая, худзенькая, у чорнай сукенцы, выдавалася мне прыемнай, хоць паводле ейнага твару цяжка было пазнаць, аб чым яна думае, ці сапраўды ёй весела, калі яна разам з усімі смяецца.

Па вячэры ўсе перайшлі ў гасцінны пакой. Я села каля старэйшай Ластоўскай на канапе. Быццам жадаючы апраўдаць сваю падчарку, яна сказала мне:

— У Ганкі цяжкія перажыванні. Яна вельмі нешчаслівая.

— Чаму? — са спачуваннем зацікавілася я.

— Ейны муж у Летуве за камунізм засуджаны на 15 год турмы, — сказала яна і папыталася: — Мо вы і не ведалі гэтага?

— Не ведала... Нават не думала, што Ганка ўжо замужка.

Ластоўская ўздыхнула:

— Яна рана выйшла замуж... вельмі рана. Мы з Вацлавам былі супраць гэтага...

Я чулася вельмі шчаслівай, што такія людзі, як Янка Купала, Язэп Лёсік, Вацлаў Ластоўскі, былі мамі гасцямі. Таго вечару Я. Купала падараваў мне «Жалейку». На тытульнай балонцы ён надпісаў: «Мілай дзяўчыне, Іне Рытар, на ўваходзіць. Шчыра адданы Янка Купала. 20.1.1930 г.»

Цяжка даць веры, каб такая звычайная вечарына пасля, у абвінавачваннях «нацдэмаў», магла быць кваліфікаваная як «канспірацыйны сход» у доме Лёсікаў.

На шчасце, таго вечару мы яшчэ не ведалі, якая драма завяжаецца вакол нас. Не ведалі, што блізу кожнаму рыхталася ў гэтай драме трагічная роля. Праўда, ужо былі трывожны падзеі, але праз усе гадзі жыццё ў Савецкай Беларусі не было ні звычайным, ні лёгкім... а жывым людзям неўласціва заўсёды канцэнтравалі свае думкі толькі на тым, што турбуе.

Пакуты нашага народа — «раскулачванні» сцягнулі, арышты і вывазы ў Сібір — сталіся першым антам гэтае драмы, у якой адразу змушаныя былі ўзяць удзел Купала і Лёсіні.

«Раскулачвалі» Лявіцікіх. Забралі іхны невялікі фальварак пад Радашковічамі. Братоў Ванды Лёсік — 22-гадовага Вацлава і 18-гадовага Казіка — прымушова вывезлі пад Котлас. Там яны жылі ў зямлянках, секлі ад рана да начы лес, галадалі, хварэлі на цыngu. У лістах прасілі сястру прыслаць сухароў. Язэпу Лёсіку пашанцавала выратаваць цешчу, Люцыю Лявіцікую, жонку Ядвігіна Ш. Яна як стаіць, апынулася ў доме дачкі, бо ўлады, вывозячы на поўнач, не дазвалялі людзям браць з сабою рачы.

«Раскулачвалі» і Купалавыя сёстры з маткаю. Колькі Янка Купала ні бегаў па ўстановах — нічога не памагала. Урэшце, калі ён дастаў дазвол ім застацца ў Беларусі, іх ужо везлі ў кірунку Котласа. Купаліха, разам з Лёсічыхай, дагналі іх у Барысаве, выцяглі з таварнага цягніка і прывезлі ў Менск.

У чэрвені 1930 года сядзелі арыштаваныя Юзік, Янка і Мікола, а ўжо да сярэдзіны ліпеня за кратамі былі Я. Лёсік, М. Грамыка, В. Ластоўскі і шмат іншых. Я. Купала заставаўся на волі. Ён не забываўся на сем'і арыштаваных сяброў. Разам з жонкаю, прыходзіў ён адведваць асірацелыя, разгубленыя сем'і.

Абвінавачванні і пагрозы не спыняліся. Такія словы, як «ворагі СССР», «суроўная кара», «працэс над нацдэмамі», «расстрэл», не выходзілі з балона афіцыйнага савецкага друку. Надшыоў канец лістапада, і нашая драма падыходзіла да свае кульмінацыі: Я. Купала зрабіў спробу самагубства. У лютым застрэліўся У. Ігнатоўскі.

Уся тая пара засталася ў маёй памяці шэрай, панурай. Да ўсіх бедаў у нас яшчэ не ставала дроў, каб добра апаліць хату, і мы ўсю зіму хадзілі па пакоях у полыхах. Не ставала і ежы: таго, што выдавалася на карткі на тыдзень, ледзь выстачала на пару дзён, і мы былі галодныя.

Неяк у снежні месяцы я спатналася з Купаліхай на Савецкай вуліцы, каля пе-

дагагічнага тэхнікума. Вечарала. Крыху мяло. Я папыталася:

— Дзядзьку Купалу лепей?

— Дзякую, лепей.

— Мы з сястрою збіраемся адведваць яго.

— Даражэнная, мо не трэба, — сказала яна і аглынулася навокал.

Блізка не было відаць нікога.

— Падобна, яны сочаць нашу хату. Калі Янку выклікалі ў ГПУ, заўсёды ведалі, хто ў нас бывае, — тлумачыла яна нервова.

Аднаго дня ўжо ў канцы красавіка 1931 года, зноў у доме мае сястры, куды я вярнулася жыць, каб даглядаць малых, калі сястра хадзіла на працу, мы сядзелі за сталом і частавалі Купаліху. На стале да гарбаты не было ні цукру, ні хлеба, а толькі талерка сухіх тараноў, ачышчаных ад касцей і скуры. Гэта было ўсё, чым тады мы маглі пачаставаць. Кожны з нас браў кавалак сухое салоное рыбы, доўга жваў яе. Ад солі смягла ў роце, і незасалоджаная гарбата прыемна асвятляла.

За месяцы, што мы не бачыліся з Купаліхай, усе шмат адпакутвалі, але цяпер, увесну, ведалі, што працэсу і расстрэлаў нашым не будзе. Ведалі, што большыя арыштаваныя выслацца за межы Беларусі. Паміж іх і мой швагера. Сястра з дзецьмі збіралася ехаць за ім.

Купаліха ўсё яшчэ была вельмі сумная, і слёзы часта набягалі на ейныя вочы, калі яна расказвала нам пра свае пакуты.

Бадай усе найбліжэйшыя Купалавы сябры былі арыштаваныя; і Купалы, прызвачаныя, што ў іхным доме не мінала, каб хтось да іх не завітаў, апынуліся на адзіноце. Ды не надоўга: іх пачалі блізу штовечар наведваць агенты ГПУ. Яны чулі, як стукала брама ад вуліцы, чулі цяжкія крокі на сваім двары і праз вакно бачылі дзве цёмныя постаці ў вайсковым... Тыя забіралі Янку Купалу з сабою, а яна заставалася дома, чакала і не ведала, ці ён вернецца.

Ён вяртаўся. Праўда, іншым разам над раннем. Ад зморы не мог гаварыць, а толькі курыць, і яна бачыла, як дрыжэлі ягоныя рукі, калі ён запальваў цыгарэту. Часамі, вярнуўшыся, ён адразу ішоў у свой пакой і валіўся на канапу. Гадзінамі ляжаў моўчкі. Яна адчувала, што нешта страшное можа здарыцца з ім і не спала сама, прыслухоўваючыся да кожнага шлоаху ў ягоным пакоі.

Адночы ёй здалася, што з пакою мужа чуваць стогны. З часіну яна ляжала знямялая, не даючы сабе веры, прыпушчаючы, што гэта толькі ўяўленне ейных напчатых нерваў. Але стогн паўтарыўся — ціхі, здушаны. Яна кінулася ў ягоны пакой, спатыкаючыся, мала не падаючы, кілчучы яго.

Тае начы Я. Купала зрабіў харакіры, зрабіў першую распахліваю спробу вырвацца з маскоўскай няволі.

Я. Купала быў яшчэ слабы і не ўставаў з ложка, калі да яго ў адведзіны прыхаў У. Ігнатоўскі. Сам У. Ігнатоўскі чуўся і выглядаў вельмі блага, бо яго таксама штовечара цягала на допыты ГПУ. Яго, як і Я. Купалу, змушалі «прызнацца», што ён узначальваў «контррэвалюцыйную арганізацыю беларускіх нацдэмаў». Ні Я. Купала, ні У. Ігнатоўскі на гэтую правакацыю не згаджаліся.

— Табе трэба жыць, Янка... трэба жыць, — пераконваў сябра У. Ігнатоўскі. — Ты ў нас адзін...

Ён пераконваў, суцяшаў вялікага паэта, што прыйдзе лепшы час... але сам неўзабаве застрэліўся.

Янку Купалу адратавалі, вылечылі. У снежні 1930 года ён надпісаў пад лістом, у якім ад ягонага імя ганьбалася ўсё тое, у што ён верыў.

— Ён не можа сабе дараваць, што тае начы не вытрываў болю і застагнаў, — сказала нам Купаліха і заплакала.

Ад тае пары пачынаецца трагічны канфлікт паэта з собскім сэрцам, што і прывёў яго да новае спробы самагубства, да смерці.

Апошні раз бачыла я Я. Купалу ў Маскве ў часе дэкады беларускага мастацтва ў 1940 годзе.

Пайшлі мы — я і мая сястра Валянціна — у тэатр на дзённы паказ. Ішлі

«Партызаны» К. Крапівы. У антракце, у фэе спаткалі Я. Купалу. На ім быў прыгожы шэры гарнітур і ордэн Леніна на грудзях. Мы прывіталіся і разам з ім, каб не стаяць на праходзе, адыйшліся крыху ўбок, да калоны.

Я не бачыла яго блізу дзесяць год, але мне здалася, што ён мала змяніўся.

— Мо і цётка Уладзя прыехала? — папыталася мы.

— Не, засталася на Дняпры... Дачу сцеражэ.

— Вас можна павіншаваць? — сказала я, паказваючы вачыма на ордэн.

Ён нічога на гэта не адказаў, і твар ягоны не звярнуўся.

— А дзе ж муж? — папытаўся ён у мяне.

— Муж высланы на Калыму.

— А хоць малы добра гадуецца?

— Сын памёр.

— Вось яно як нядобра выходзіць...

У роўным і ціхім голасе Я. Купалы, у ягоных вачах я адчула спагаду.

— У мяне чатырохгадовая дачка, — ледзь вымавіла я, шукаючы ў торбачцы хустачкі, бо мне сціснула ў горле, а на вочы набеглі слёзы.

— Гэтага яшчэ ў тэатры не ставала! — упікнула мяне сястра.

— Ой, каго я бачу! Янка, глядзі, яны ж ні-ні не змяніліся.

Гэта казаў Змітрок Бядуля і працягаў свае дзве рукі, каб прывітацца. Усхваляваная гутарка з Я. Купалам, я не бачыла, як ён падшоў і стаў каля нас. З. Бядуля весела жартаваў, і мне было лгчы перамагчы свае слёзы. Я нават расмялася, успомніўшы адзін эпізод з нашага з ім знаёмства.

У 1923 годзе З. Бядуля часта заходзіў ў дзіцячы дом імя А. Чарвякова, дзе Валянціна была за настаўніцу. Пры доме была свая школа і колькі маладых настаўнікаў. З. Бядуля любіў чытаць ім свае новыя творы. Чытаў ён неяк дзіўна: хутка, манатонна, быццам у ягоных творах не было ніякіх знакаў прыпынку. Адночы, слухаючы яго, я не вытрывала і пырснула ад смеху. З. Бядуля пакінуў чытаць. Сястра і іншыя настаўніцы глядзелі на мяне з дакорам. «Выбачайце, калі ласка», — прамармытала я. — «Нічога», — сказаў З. Бядуля, але голас ягоны быў больш ветлівы, чымся вочы. Я вучылася тады ў педагогічным тэхнікуме і жыла пры Валянціне, у дзіцячым доме. Аўтарытэту сястры не заўсёды прызнавала, і З. Бядуля гэта ведаў. Ці раз ён спачуваў ёй: «Я дужа добра разумею вас са свае практыкі... У мяне ж тое самае добро ёсць». Пры ім жыў ягоны малодшы брат. Тым разам, калі З. Бядуля ўзлаваўся на мяне, адыходзячы, ён сказаў сястры: «Слухайце, давайце пажэнім нашых двух дурняў».

— А дзе ж сястра Ліда і Міхась? — папытаўся ў нас Я. Купала.

— У Кіраўску, у Запаляр'і.

— Няўжо зноў Міхась высланы? — Не, яны самі сябе туды выслалі.

«Самі сябе выслалі». Гэты сказ часта ўжываўся тою парой і не паграбавалі тлумачэння. Кожны ведаў, што людзей, якія адбылі высылку, маглі арыштаваць зноў. Некаторыя, больш прадбачлівыя, а паміж іх і М. Грамыка, выбіралі самі тое месца, адкуль ужо не было куды далей выслаць. Перавага была тая, што той уважаўся за «вольнага» і карыстаўся правамі «вольнанаёмнага».

Паўз нас прайшоў Якуб Колас. Ён прывітаўся, але не запыніўся.

Пачаліся светлавыя сігналы. Антракт канчаўся. Трэ было развітвацца.

— Перадайце, — напросіла я Я. Купалу, — прывітанні цётцы Уладзі, Дняпру і Менску...

Гэта быў чэрвень 1940 года. Не думала я тады, што бачу Я. Купалу і З. Бядулю апошні раз. Не думала, што ім абодвум засталася нядоўга жыць. Не спадзявалася я тады і вярнуцца на бацькаўшчыну.

У чэрвені 1942 года памёр Я. Купала на чужыне. Над Нёманам пачула я гэтую страшную вестку і плакала па ім.

Тэксталагічная падрыхтоўка Святланы САЧАНКІ.

* «Конадні» № 7, 1963 г., Нью-Йорк.

Шлях на Бацькаўшчыну

Ларыса Верас нарадзілася ў Мінску, «на Камароўцы», як звычайна жартуліва ўдакладняе сама. Малою апынулася з маці спачатку ў Польшчы, Чэхаславакіі, потым у ФРГ. Скончыла Мюнхенскі інстытут замежных моў. Акрамя нямецкай, валодае англійскай, італьянскай, рускай, беларускай мовамі, апошняю вывучыла самастойна. У верасні мінулага года Ларыса першай сярод супрацоўнікаў сваёй рэдакцыі знаходзілася ў камандзіроўцы ў Мінску. Гэта было адначасова і яе першае знаёмства з Бацькаўшчынай. Суразмоўнікамі Ларысы былі П. Садоўскі, В. Сёмуха, А. Сідарэвіч, З. Пазняк, Ю. Хадыка, С. Шушкевіч, К. Ярмоленка.

У снежні 1990 г. Ларыса прыехала ў Гомель з дабрачыннай місіяй евангелістаў-баптыстаў для чарнобыльскіх дзяцей. Сваімі ўражаннямі ад пездкі яна дзеліцца з чытачамі «ЛіМа».

Галіна АЙЗЕНШТАТ.

Паўзверх бар'ераў

Уражання супрацоўніцы радыё «Свабода»

Ларысы ВЕРАС ад дабрачыннага «канвою» ў Гомель

«Чаму гэта так, што як толькі заходні чалавек пераязджае мяжу Савецкага Саюза і трапляе на савецкую тэрыторыю, ён адразу адчувае сябе нейкім бездапаможным, разгубленым? Ён сустракаецца з праблемамі, якія фактычна і праблемамі назваць нельга?—выпадкова падслухала я размову паміж удзельнікамі нашага дабрачыннага канвою.—Чаму гасцініца ў Брэсце, якую ўсё ж нашчасціла нам знайсці пасля доўгіх блуканняў на начной цемры, разлічаная для транспартнікаў далёкіх дыстанцыяў, не працуе на валюту? Ну, а дзе ж узяць сярод ночы гэтыя каштоўныя рублі, якія адчыняць нам, змучаным ад 12-гадзіннай язды ў грузавіках, дзверы да начлегу?»

Мая першая думка была далучыцца да іхняй гутаркі і нагадаць, што можна пад'ехаць зноў на мытню і абмяняць грошы. Але я ўсё ж у гэтую дыскусію не ўмяшалася, бо, па-першае, падсвадом адчувала пэўнае абурэнне гэтым катэгарычным стаўленнем дзяжурнай па гасцініцы. А, па-другое, выразна ўсведамляла, што перамагчы дзіўныя, каб не сказаць бязглуздыя абставіны, у якіх заходні наведвальнік патрапляе, прыехаўшы ў СССР, фактычна немагчыма. У савецкіх гасцініцах ацяпляюцца літаральна ўсе пакоі, незалежна ад таго, занятыя яны ці не. А калі іх, скажам, сто—сто дваццаць, а занятых, як у нашым выпадку, ад сілы адна трэць? Гэта ж колькі марна выдаткоўваецца каштоўнага паліва, колькі дадатковых атрутных энергавыкідаў ідзе ў паветра, у навакольнае асяроддзе! Ацяпляем надвор'е: паколькі адсутнічаюць рэгулятары на радыятарах, тэмпература ў пакоях рэгулюецца адчыненнем вокнаў. Такой «раскошы», гэткага разбазарвання сродкаў зможны і багаты Запад, зразумела, сабе дазволіць не можа. Відаць, таму ён і багаты ды зможны, што кіруюцца прышчыпамі эфектыўнасці і рацыянальнасці працы.

Здзіўленне выклікае ў заходняга чалавека і тое, што светлавы назоў гасцініцы, які павінен святліцца і быць бачным здалёк, не светліцца, у той час, як надпіс «рэстаран», які за ўсе гады існавання гасцініцы ніколі не працаваў, асветлены на ўсю моц. «Дык чаму ж гэта так?»—пыталіся далей мае немцы. У Нямеччыне ці іншай краіне Захаду такое немагчыма.

Не баюся быць абывацкай у перабольшанні, сцвярджаючы, што найбольш адметнай рысай, якая адрознівае заходняга працоўнага ад савецкага, і ёсць менавіта вось гэты падыход да працы—як найбольш рацыянальна і найбольш эфектыўна выканаць яе. Што такое стопра-

цэнтная аддача на працы? Вельмі часта даводзіцца чуць у СССР, што чалавек працуе на дзвюх, а то і на трох працах. Дык што, ягоны працоўны дзень 16 ці 24 гадзіны? Так бы мовіць, перпетум мбіле? Зразумела, я жартую. Кожнаму ясна, што, працуючы на некалькіх месцах паралельна, аб стопрацэнтнай аддачы на працы і гутаркі быць не можа. У нямецчыне забаронена практыка падвойных ці патройных месцаў працы, бо кожнаму ясна, што толькі працуючы на адным месцы чалавек у стане даць стопрацэнтную, а не частковую, халтурную аддачу.

Тое ж, дарэчы, датычыць і адпачынку, які даецца менавіта для таго, каб чалавек адпачыў і, вярнуўшыся на працу, зноў быў у стане для паўнаватаснай працы.

Неаднойчы мне даводзілася чуць, нават і пад час нашага канвою, дакоры ў тым, што мы—заходнія людзі—з нашай працавітасцю ператварыліся ў нейкія працоўныя машыны, страцілі каштоўную якасць чалавека—мець «душу нараспашку», мы зашпілены на ўсе гузікі, бо ў нас няма на гэта часу.

На такога роду напрокі магу толькі адказаць: усё ў свой час: праца—працай, прыватнае жыццё—«душа нараспашку»—прыватным жыццём.

Мне здаецца, што такі жэст, як наш канвой у Гомель (13 чалавек на 5 грузавіках і адным «джыпе»), удзельнікі якога ахвяравалі свае святы Каляды і Новы год і ехалі за дзве тысячы кіламетраў, каб прывезці дзецям падарункі, куды больш прамая і аб чалавечнасці, чымся тыя 24-гадзінныя «душы нараспашку», якія ўсцяж палярэдвалі нас закончыць разгрузку тавараў (прыблізна 17—20 тон) да 18-ай гадзіны ў суботу, бо там, маўляў, пачынаецца «непрацоўны час»...

Ідэя наладзіць канвой нарадзілася ў Дзітэра Дрышбэргера, маладога немца, бацькі пашці дзяцей. У мінулым—дыякана пратэстанцкай царквы, сёння настаўніка ў інтэрнаце для хворых дзяцей. І з'явілася ў яго гэтая ідэя, як кажа ён, на падставе таго, што ўлетку мінулага года група дзяцей з Веткі, Хойнікі і Нароўлі гасціла ў шэрагу сем'яў парафіі, да якой належыць Дзітэр.

Члены гэтых сем'яў вельмі палюбілі і прывязаліся да беларускіх хлапчукоў і дзяўчынак, і таму, калі Дзітэр звярнуўся да іх з просьбай падтрымаць ягоную задуму, яны ахвотна адгукнуліся. Заручыўшыся іхняй падтрымкай, Дзітэр пашырыў сваю дзейнасць, звярнуўшыся з заклікам і да іншых парафіяў, фірмаў і ўстановаў.

Даведлася аб планах магчымага канвою і я, і тут жа падключылася да гэтай акцыі, бо ўжо на працягу месяцаў збіралася ахвяраванні на рахунак «Дзеці Чарнобыля».

Склаўшы ўсе нашы сродкі разам, мы атрымалі досыць салідную суму, на якую купілі, па-першае, замоўленыя галоўным лекарам Гомельскай дзіцячай паліклінікі доктарам Пінчуком медыкаменты (пераважна анкалагічныя прэпараты), па-другое, дзіцячы харчы і цацкі, па-трэцяе, звычайныя прадукты харчавання, якое мы загадзя запакавалі ў стандартныя пакеты для раздачы жыхарам Веткі, Хойнікі і Нароўлі.

Знаходзячыся ў Гомелі, нам даволі часта даводзілася чуць, чаму мы накіроўваемся менавіта ў гэты месцы? Туды, маўляў, і так едуць усе канвой, ёсць жа дастаткова іншых мясцінаў? Пэўна, што ёсць. Але ўся наша чыннасць распачалася ў выніку знаёмства некалькіх нямецкіх сем'яў з дзецьмі гэтых раёнаў. Прадстаўнікі сем'яў былі нават у канвой, так што існавала індывідуальнае зацікаўленне пабачыцца з гэтымі дзецьмі зноў, прывесці ім на святы падарункі. Нямецкія сем'і, у якіх гасцілі беларускія дзеці, хочучы на гэтае лета зноў узяць дзяцей да сябе, але толькі тых самых, якія былі ўжо мінулым летам, бо лічаць, што толькі рэгулярнае спатканне можа забяспечыць паліпашэнне стану здароўя дзяцей і звязана сапраўдныя сяброўскія адносіны паміж народамі.

Выехаўшы на другі дзень лацінскіх Калядаў, мы праз тры дні прыехалі ў Пінск, дзе ў дзіцячай клініцы разгрузілі наш першы грузавік, і накіраваліся далей у Гомель. Назаўтра давалася падзяліць канвой, бо нас чакала разнастайная праграма дзеянняў—трэба везці грузы ў Ветку, Нароўлі і Хойнікі, а таксама ў дзіцячы дом і дзіцячую паліклініку ў Гомелі. Апрача таго, мы павінны былі наведваць гематалагічны аддзел абласной бальніцы ды так званы «Дом дзіцяці», у якім леацца дзеці з жаклівымі генетычнымі мутацыямі.

Хачу адразу падкрэсліць эмацыянальную ўзрушанасць, якую адчувалі мы, удзельнікі канвою, тым цёплым, сардэчным і сяброўскім прыняццем, якім спыталі нас усюды, дзе б мы ні разгрузаліся. Ці гэта ў дзіцячым доме і паліклініцы, дзе дзеці нават наладжвалі спецыяльныя канцэрты, ці ў хойніцкіх сялян, з абдымкаў якіх часамі было цяжка вызваліцца.

Зусім натуральна, што, ужо вяртаючыся дамоў, мы ні аб чым іншым гаварыць не маглі, як толькі абменьвацца ўражаннямі і абмяркоўваць нашы далейшыя планы адносна таго, як найбольш эфектыўна развіваць нашу працу ў справе дапамогі ахвярам Чарнобыля.

Вельмі глыбокае ўражанне зрабіла на ўдзельнікаў канвою прамова галоўнага лекара дзіцячай паліклінікі ў Гомелі, доктара Пінчука, які падкрэсліў, што праз нястачу лекаў і неабходнага медычнага абсталявання прафілактычны агляд 400 тысяч дзяцей вобласці пасля аварыі ўсё яшчэ не праведзены. Дык і атрымліваецца, кажа доктар Пінчук, што нашы медыкі плятуцца ў хвасце. Замест своечасовага выкрыцця прычыны мы пачынаем лячыць сімптомы, калі хвароба ўжо ў поўным разгары і лячэнне вельмі складанае. Тая інфармацыя, якую мы пачулі ад доктара Пінчука, зрабіла на ўдзельнікаў нашага канвою вельмікае ўражанне. Бо зусім зразумела, што ніхто з нас і ўявіць сабе не мог, што, прыкладам, у Гомелі адзін лекар павінен абслугоўваць 800 дзяцей, а то і болей. З прычыны ўзмоўленай эміграцыі з вобласці вызджае шмат лекараў, замены ж няма.

Надалей мы вырашылі абавязкова працягваць нашу дзейнасць, скіраваўшы яе ў крыху іншы напрамак. Трэба шукаць магчымасці заахоціць заходніх медыкаў да працы ў беларускіх шпіталях і клініках. І апрача таго, наспрабаваць наладзіць наступны канвой з выключна дыягнастычнай і іншай медычнай апаратурай. І калі ўсё будзе развівацца добра, дык з Божай дапамогай мы спадзяёмся даставіць гэты груз у Гомельскую дзіцячую паліклініку яшчэ ўвесну гэтага года.

г. Мюнхен.
Р. С. У красавіку г. г. Ларыса Верас другі раз прыежджала ў Гомельшчыну з дабрачынным «канвоем».

Г. А.

Кантакты: Беларусь— Ізраіль

З 28 красавіка па 4 мая ў Ерусаліме ў чарговы, пятнаццаты раз будзе праходзіць Міжнародная кніжная выстаўка. На ёй будуць прадстаўлены наля дванаццаці выдавецтваў Савецкага Саюза. У рабоце гэтага прадстаўнічага кніжнага форуму прыме ўдзел і дэлегацыя Беларускай ССР у складзе старшыні Дзяржаўнага камітэта БССР па друку А. Бутэвіча, генеральнага дырэктара рэспубліканскага аб'яднання «Белкініга» А. Гур'янічыча, дырэктара выдавецтва «Юнацтва» В. Лукшы і старшага рэдактара выдавецтва «Юнацтва» В. Ціхановіча.

На выстаўцы будуць прадстаўлены звыш 100 кніг беларускіх выдавецтваў. Дэлегацыя ставіць перад сабой дзве задачы. Па-першае, наладзіць кантакты з гандлярамі кніг у Ізраілі, каб беларуская кніга, мінулы аб'яднанне «Міжнародная кніга», адразу магла трапляць у гэтую краіну. А па-другое, прапанаваць выпуск кнігі спецыяльна на заяўнах Ізраільскіх пакупнікоў—як на беларускай і рускай мовах, так і на замежных. І, зразумела, наладзіць кантакты з кнігавыдаўцамі і гандлярамі з іншых краін.

НАШ КАР.

АБ'ЯВА

БЕЛАРУСКАЯ
ОРДЭНА
ДРУЖБЫ НАРОДАУ
ДЗЯРЖАВНАЯ
КАНСЕРВАТОРЫЯ
ІМЯ

А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

аб'яўляе конкурс

на замяшчэнне

вакантных пасадаў

прафесарска-

выкладчыцкага

складу

[для тых, хто мае

мінскую прапіску]:

— кафедры медыцынскіх і ўдарных інструментаў
дацэнт — 1;

— кафедра драўляных ідухавых інструментаў
дацэнт па класу кларнета — 0,5;

— кафедра аркестравага дырыжыравання
дацэнт — 1;

— кафедра спеваў
заг. кафедры (узрост не старэй за 65 гадоў) — 1;

— кафедра замежных моў
заг. кафедры (узрост не старэй за 65 гадоў) — 1;

ст. выкладчык нямецкай мовы — 1.
Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня аб'яўлення.

Заявы і дакументы, згодна Палажэнню аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220600, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэл.: 27-49-42, 26-06-70.

Конкурс, аб'яўлены ў газеце «Літаратура і мастацтва» № 13 ад 29.03.1991 года на замяшчэнне вакантных пасадаў ст. выкладчыка кафедры грамадскай наву (1 адз. палітычнай гісторыі) ЛІЦЫЦЬ НЕСАПРАЎДНЫМ.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрыс СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел вывучэння мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрыс ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацтвага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-60.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтара публікацыі.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрыс СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.